

200.
SZÜLÉST SEGÍTŐ
TUDOMÁNY,

ÉS

M E S T E R S É G,

MELYET ÍRT, ÉS KIADOTT

LUGOSI FODOR ANDRÁS,

DOCTOR ÉS SZÜLÉST SEGÍTŐ

NEMES DOBOKA VÁRMEGYÉNEK HÜTŐS

T Á B L A B I R Á J A,

ÉS UGYAN AZON

NEMES VÁRMEGYÉNEK VÓLT RENDES

F Ő O R V O S S A.

—
L. H.
MÁSODIK KÖTET.

GYAKORLÓ RÉSZ.

—
P E S T E N,

Trattner János Tamás betűivel.

1 8 1 7.

JUN 25 04

„ Iterum , quae digna legi sint ,
Scripturus ; neque , me ut miretur turba , laboro .
— Satis est , gnarum mihi plaudere Scripti .”
Hor. Serm.

UMF

11.12

Printed

NAGYSÁGOS
TEKÉNTETES NEMES ÉS NEMZETES
PFISZTERER ANDRÁS

ÚRNAK.

Császári Királyi Tanácsosnak, A' Felsőleges Királyi Magyar Helytartó Tanácsnál lévő Tudományo Commissiója' Assessorának, Magyar Ország Fő Fő Orvossának, a' Pesti Királyi Universitásnál az Orvosi Kar Elölülőjének, és az Orvosi 's Seb-
orvosi Tanulás Directorának, a' Cs. Királyi Felsőleges Leopold Rendje Keresztességének a' Petropoliszi külső és belső Aca-
demiában betsületbéli társnak, és Tekéntetes Nemes Székes Fehér Vármegye hűtes Táblabírájának Eő Nagyságának alázatos mély tiszteletelajánja.

A' SZERZŐ.

NAGYSÁGOS.

FEŐORVOS ÚR

Csak egy olyan Férfiúnak ajánlhatom én igaz jussal ezen csekély ugyan, de igen hasznos igyekezetű munkámat, ki magát mind szívével mind fejével több Ember társai közül kimutatván: nem tsak láttya, és érzi Hazánk fogyatkozásait; hanem a' köz jó előmozdítására a' gyengébb erőt is szívesen eleveníti, és másokban az akarat' jóságát, a' jó szándékot nem csak betsüli, hanem azt kivinni is segíti.

Engedjen — meg hát Nagyságod ha különben is a' Magyar státus egészségére népesedésére, javára kiterjesztetett figyelmetességét egy kevéssé magamra, 's munkámra húzni bátorodom, és hogy ezekre, az Emberi isméreteknek 's foglalatosságoknak magosságokról némely sugárokat alábocsásson kérni mérészem. — Nem ön Hasznom-

*nak alacsony keresete, nem gyáva
hizelkedés bátoritnak engemet
ezen alázatos kérésre: hanem különösen a
Nagyságod éránt való szeretetem,
és tiszteletem, melyel vagyok és maradok
Pesten 1817-ben Augustus 1-ső napján.*

NAGYSÁGODNAK

örökös tisztelője
alázatos szolgája
LUGOSI FODOR ANDRÁS.

Előszó az Olvasóhoz.

Sok véletlen szövevények, és bajok szoktak ez életben feltételeinknek szép rajzolatjaikba közbejönni, melyek azoknak végrehajtásokat, és tökéletesítettésöket még az Appellesekben is hátráltatják. E' történt velem is, hogy az ígértem időre szavamat nem tarthatám. — Egyébaránt, vajha a' mint akarám, a' késedelmet nagyobb tökéletesség, által pótolhattam volna ki! — Legalább igyekeztem jeget törni, hogy mások utánam könnyebben előmehessenek. Tudom hibáztam mind a' rendben, mind a' dologban; de a' tudományos világban a' tévelygésnek is haszna van; legalább érdeklőbbé, interessántabbá teszi az igazságot; azomban, ha már a' hiba tud-

va van, azt könnyű elkerülni. Azután az is igaz, hogy a' mit a' kákán is csomót kereső ember hibának tart, az gyakran nem hiba. Hogy tehát némely gáncsoskodásnak eleit végyem, némely dolgokra nézve így magyarázom ki magamat:

1.) A' nyelvre nézve:

a.) Némely új magyar szót, melyekről bizonytalankodtam megfognak-é polgári jussal ajándékozni, vagy sem? a' régi hozzájok már akár menyire közelítő szokál egy rendben hagytam, néha a' köhyebb értelem véget felcseréltem. p. o. Szülészség, Bábaság, Bábamesterség, Szülész, Szüléstsegítő, Mellülő, Mellülész, Mellülészség, Nádrapogácsa, Szüllep 's a' t. Az idő, mely minden egyes Írónál bölcsebb, tegyen itt okos választást, és határozást. —

b.) Minden lépcsős külömbségnek (graduale discrimen) új nevet nem adtam, p. o. segéd tudományok nálam szabad tetszés szerint való nevezetek, úgy hogy noha a' nyelvtudákosság, Philosophia, Raj-

zolás, mu'sika kevésbé szükségesek a' szülészségre mint az Anatomia, Physiologia, Pathologia, Jamatologia, Jatrike; még is szintúgy nevezhetem az elsőbb rendűeket, mint az utolsóbbakat akár segédeknek, akár készítőknek, csak hogy az utolsóbbak az elsőbbeknél sokal inkább segítők is készítők is.

c) A' sok görög nevek nem hiú fityogtatásra valók, hanem hogy azok által a' főisméreték, és osztályok fészkeltesse meg a' tudományos ismeret szomjúhozóinak elméjében. Csak a' csekély populárizálók, haragszonak az olyan Fárusokra ($\phi\acute{\iota}\rho\sigma\sigma$). —

2.) A' rendre nézve: hogy a' História az elsőbb kötet elején szint oly különös Részt tegyen, mint a' Cyesiologia, Tocologia, és Dystociologia, mind a' Bévezetésből, mind a' Foglalat Laistromából kitetszik; hogy még is a' Rész helyett szakasz nyomtattatott, anyival inkább megbocsáttathato hiba, hogy a' szerző eszében minden pro-

paedenticum együtt, és így a Bibliographia, Organologia is, 's a t. akart egy részt tenni, hogy ezt a Cyesiologia, Tocologia, Dystociologia tisztán kövessék, még pedig az elsőbb kötetben szemlélődve (theoreticé), az utólsóbban cselekvőleg (practicé). Ezen ideál szerént pedig a Historia csak ugyan szakasz maradna, és ekkor a második Rész elején az Anatomica ismeretekről szót sem kellene tenni; különben pedig azokat oda kellett vinni, mint a terhességnek, és szülésnek fejtődzésbeli élömívjeiről való tudományt. Azt pedig, hogy az elsőbb kötetben a Dystociológiát, néholt nem hejesen osztottam cikelyekre, azt csak a nagy sietés mentheti ki, azok előtt, kik környülállásaimat ismerik. — De hogy az utólsóbb kötet Dystociológiájának rendjében is a legutólsó paragraphussal non putaram történt, én vagyok oka, mért nem elégettem meg azzal, a mi már a nádrapogácsa választásról feljebb elő adattatott, és mért volt

bennem az olvasóim eránt oly nagy szeretet, hogy ennek még a' rendszeretét is feláldoztam; feltevéen azt, hogy ezt az egy paragraphust kiki könnyen elgondolhatja innen, és gondolatjával viheti, akár a' 108-dik §-ra, hol erről csak ugyan elég szó van, kivált ha egybeveted ugyan ezen kötetben lévő 49 és 50 §. al; akár a' tulajdonképen való Majeusisra, nevezetesen a' 101-dik §. után. —

Nagyobb az, hogy elsőbb Darabb munkámnak bevezetésében feltettem, hogy ez az utolsóbb Darab két főbb Részből fog állani, meg is ezen különbben helyes osztálytól eláltam. Valósággal, mint hogy ugyan azon környűállásban mind Belső orvosi, mind Seborvosi segítség szükséges, nem akarám Medeaként Absyrtusnak tagjait elszagatni, sőt inkább a' hol kívántatott öszveforrasztani. Úgy is a' Medicina, és Chirurgia közt szoros lineát okosan nem húzhatni. Tanácsosabbnak tartám hát az elsőbb Darab Rendjét követni, és ezt az egész gyakorló Részt Terhességi,

Rendes, és Rendetlen szülési részekre (Cyesiologia, Tocologia Dystociologia practica) osztani. Azomban még is a legtöbb szerszámi munkálatot, 's a tulajdonképen való Majensis Chirurgicát a harmadik Résznek legutolsó szakaszában együtt láthatni. —

3.) A' dologra nézve: Minthogy mind a' szülészség Historiájában, kivált ennek elején, mind az egész munkában majd mindenik §. alatt sok Írók hozatnak elő; már nem is akartam különösen a' Bibliographiát érdekelni; de másoktól ösztönöztettem, hogy legalább a' nevezetesebb szülézi munkákat, és iratokat, melyek kivált a' Németektől, es Magyaroktól deák, német, magyar nyelven irattattak a munkám végén terjesztem a' Magyar olvasók elejébe; hogy szégyeneljék el magokat, látván menyire el vannak maradva ebben a' több Nemzetektől, és hadd érezzék mely nagy büntetésre legyenek azok méltók, kik a' szülészségnek Magyar Íróit, nem hogy nagyobb, és hasznosabb hazafijúi pró-

batételekre lelkésít enék, de fel sem veszik, kinevetik, munkáikat gnyolják. Ijen sorsa az oly Hazafiaknak a' kik a' közjóért nem csak fáradoznak, hanem érszények is feláldozzák.—Erre ugyan azt felelhetné valaki a' többek között, hogy az eddig való Bába magyar munkák igen csekélyek, és szárazok. Igaz, és én épen azért nem irtam a' Bábaság Históriáját is röviden, és szárazon, hanem némely édesgető történetekkel, biographiákkal megmézeltetve; az egész munkának is tudományos formát igyekeztem adni, hogy azt olvasni a' tudós magyarse szégyenelje; úgy mind azáltal, hogy abból a' nem tudós is, kivált Tanító út mutatása szerént, tanulhasson; 's hogy szokjunk mi is, más külföldi írók szerént tudományosan írni, 's osztán ez által több újj magyar Technicus terminus készítésre is szolgáljon. — Ha néhol még is többet, vagy kevesebbet irtam, vagy tettem mint kívánnád, értsd meg okaimat p. o. A' szülők, és, szülemények nyavalyáikról úgy

kellett írnom, hogy a' késedelmet nem szenyvedő esetekben a' Nem orvosnak jó tanácsot, az orvosnak szemintést adjak, még is a' kurúsolásra okat ne szolgáltatassok; inkább az igazi orvos méltóságát, és az ő réa való szükségét szembetűnővé tegyem. — A' ki a' rajzolatokra nézve azt a' szemre hányást tenné, hogy a' rendetlen medenczét inkább világosíthattam volna képpel, mint *Steinnak* medencze mértéket, *Osiandernek* fontolóját, *Steinnak* főmérőjét; elfelejti hogy ezeket nehezebben képzelhetni, mint azt, melynek ellenkezője, a' rendes medencze rajzalatban adatik elő.

Végre arra kérlek érdeemes olvasóm, hogy ha munkámban itt ott olyanokra bukkansz, melyek a' mái *Physiologiának* világosságával ellenkezni láttatnak, előtted, addig ne ítéld, míg az egész munkát figyelmetesen meg nem olvastod: mert meg lehet hogy ugyan azon dolog egy helyet egy, másutt más szempontból adatik elő. Így p. o. az elsőbb kötetnek

98-dik §-ából ezt gondolhatná talám valaki, hogy én a' születést a' nádrának szerszámi kiterjedéséből magyarázom, és a' titkácsi, 's erőtehetségi át nézeteket (perspectiones chemicas et Dynamicas) elmellőzöm; pedig máshelyekből kitetszik, hogy mind a' háromféle tekintetett itt egyiket jobban, másutt a' másikat inkább sarkallom.

Lásd kivált a' Jatria Majenticát 's a' 106-ik §-ust.— De még az is meglehet, hogy a' nyomtatásbeli sietség valamit ki hagyván, az értelmet úgy felforgatja, hogy más helyekből kell a' dolgot eldöteni p. o. az első kötettnek 85 §-ában a' második lineában ez a' szó kimaradt tiz, pedig sok helyekből kitetszik, hogy a' szerző a' napi, és hónapi hónapokat egy mástól jól megkülönbözteti.— Hasonlóképen ítélni a' hetekről is, és a' magzat tápláltatásáról ('s gyermekirről, vizről) való állításáról is, ha mindent illendő öszve köttetésben veszünk; Hogy ha pedig valaki azt kérdezné hogy az I és II-dik Táblán lévő szülszék darabjait mért metzettettem legyen

részenként le? Azt felelem, nem más célból, mint abból, hogy ha valaki magának azt meg tsináltatni akarná, a' mester ember minden darabnak modeljét külön külön láthassa.

Egyébaránt nem mentem magamat; s örvendeni fogom hogy ha a' Tudományal telyes antagonismuslészen eszköze az én miveltetésemnek is. — Élj, és gondolkozz tetszésed szerint, csak hogy anyira az egoismus Literariusnak barátja ne légy, hogy munkámat átáljában megvesd, mintha az idegen nyelven Írókközt, ennél minden tekintetben, minden választás nélkül, jobbat találhatnál, és mintha ez, ha neked talám egészen újat nem mondanais, legalább gondolataidat új gondolatokra nem tudná költögetni. Irtam Pesten Augustusnak 1-ső napján 1817. Esztendőben.

ELSŐ RÉSZ

SZÜLÉSZI VI'SGÁLÁS

TUDOMÁNYA. —

(SCIENTIA EXPLORATIONIS OBSTETRI-
CIAE, VEL CYÉSIOLOGIÀ PRACTICA.) —

„Quod Naturale est
Noscere non pudor est, pudor est non noscere velle.“ —

ELSŐ CZIKELY.

A' szülési Vi'sgálásról, közön-
ségesen. —

§. 1. Mi a' szülési Vi'sgálás? mire való
az? —

Láttuk az első Darabban minő jelenetek adják elő magokat a' terhes személyeknek, szülőknek, és szülteknek nemi részökön, csecsökön, és ezekkel öszveköttetésben lévő részeiken. Ezeket a' jeleneteket tapintás által megismérhetni, ha a' Vi'sgálónak mind keze illendő tulajdonságokkal bir, mind elméje elég tudománnyal van fel készítve, kivált az Anatómiára, és semioticára nézve, mind pedig, ha a' szorgalmatos gyakorlás által elég ügyesség szerzettetett. Ezeknek a' jeleneteknek tapintás által való tudományos ki esmertetésök neveztetik szülési Vi'sgálásnak, (Exploratio Obstetricia) aránya nem mindég csak a' nemző tehetségre, szülésre, és gyermekágyra való tekintetekben határoztatik, hanem a' Politia Medicára, Medicina forensisre, és az egész Klinikára nézve is foganatos; úgy hogy minden Physicusnak, és orvosnak jó volna abban magát az szülházakban jó előre

gyakorolni, ha szinte a' szüléséget üzni nem vólna is szándéka, a' már az első kötetben említet okakra nézve. —

§. 2. Hányféle a' szüiészzi Vi'sgálás? —

A' szüiészzi Vi'sgálás vagy külső, vagy belső, már a' szerint, a' mint, vagy csak kívülről a' látszható, és tapintatható részekről vétetnek a' jelek; vagy a' belső mivezeteknek állapotjaik jönnek gondolóra, bé dugatván a' vi'sgáló eszköz, vagy kéz, akár a' nádra hüvelyen a' nádrába, akár, a' mi ritkábban történik, az alfelen a' végbélbe. Egyébaránt midőn magunkat valami felől bizonyosokká akarjuk tenni, hogy a' vi'sgálás tökéletes legyen, szükség mind a' két féle vi'sgálást egybe kapcsolni. Azomban a' vi'sgáltatandó személy' helyheztetése is különböző lehet; valamint a' vi'sgálásra való eszköz is. Ugyan is.

1.) Állásban vi'sgálni legközönségebb, és legkönnyebb: mivel a' szerint ítélni legjobban meg a' külső szemérem részeknek helyheztetésöket, a' medencze hajlását, a' nádra kidüljedését a' hüvelyes rész változását, és a' magzatnak előfekvő részeit, úgy hogy némely esetekben a' nádra száját sem érhetni el, csak álva. Mindazáltal nem minden esetben tanácsos a' vi'sgálást álló helyheztetésben vinni véghez; nevezetesen, ha a' vi'sgáltatandó személy gyenge, ha ájulásokra hajlandó, ha nádra vér folyása szokott lenni, ha már közelget a' víz hólyag megrepedése; ha a' medencze igen bő és ha a' szülésnek negyedik, vagy épen utolsó időszakasza van jelen. Állhat pedig a' vi'sgálásra való személy, ha nem terhes, vagy terhes ugyan de igen egészséges, sőt állhat

a' vájúdó is a' vi'gáltatás alatt, a' szülés munkája második idő szakasza végéig.

2.) A' fekvésben való vi'sgáláskor a' vi'gáltatandó személyt.— a) Há t á r a fektetik hosszába az ágyon, vagy Nyoszalyán (sophán), és rendszerént úgy hogy kereszt csontja felemelkedve legyen, vagy keresztül az ágy szélén, hogy anyival inkább a' kereszt csont felemelkedjék, de így csak a' betegek, szülők, és gyermek ágyasok vi'gáltatnak; ritkán a' terhesek — b) Oldalra fektetve is szokás vi'gálni, előbb a' lábak közé párnák tétetvén, hogy czombjai annál a' vi'gáltatandónak egymástól távolabb áljának; de ezen vi'gálás módjával csak akkor élünk mikor a' magzat, vagy a' nádra féleln áll, vagy midőn a' medenczének hibás hajlása miatt a' hanyat fekvés lehetetlen.

3.) Ülve, vagy félig fekve, félig ülve azon esetben vi'gálunk, midőn az igen meghajlott medenczének elő hegyét másként el nem érhetjük.

4.) Térdepelve ott veszük fel a' vi'gálást, az hol a' nádra hátra van fordúlva.

Osztatik továbbá a' vi'gálás kézi, és eszközi vi'gálásra, mely két mód szerint mind a' külső, mind a' belső vi'gálást végbe vihetni. — Az eszközökkel való vi'gálásnak akkor vagyon helye, midőn a' medenczének, vagy a' magzatnak nagyságát akarjuk meghatározni: —

A' mi a' szülész állását illeti, ezt a' vi'gáltatandó személy állása, vagy helyheztetése határozza meg: p. o. ha a' vi'gáltatandó személy áll, akkor a' szülést segítő orvos előtte térdepel, vagy egy kis székre ül; hogy ha pedig ágyban fekszik, akkor az ágy mellett oldalvást áll.

§. 3.) Közönséges rendszabási vagy regulái a' szülési vizsgálásnak.

A' vizsgálás alatt megkívántatik:

a.) Hogy a' fejérszemély szemérmétsége kiméltessék meg; mely okból minek előtte az felvétetnék, szükség, hogy minden jelen lévő tanúk eltávoztassanak.

b.) Hogy a' külső vizsgálás mindenkor a' belsővel kapcsoltassék egybe, és hogy soha is a' vizsgálás elébb el ne végeztessék, valamig minden tudni szükséges dolgok ki nem tanúltattak.

c.) Szükséges tudni a' vizsgálást akár melyik kézzel végbe vinni.

d.) Szükséges a' szülésznek, hogy kezeit nagyon kiméltse, hogy ezek annál nagyobb érzékenységgel bírjanak; körmeit mossa el, újjai ne légyenek szömölcsösök.

e.) Magára nézve a' szülész kiváltképen arra vigyázzon, hogy keze sebes ne legyen: mert különben a' vizsgálás alatt, a' mi sokszor megtörténik, a' nemmi részekben lehető mérges franczos, vagy más matéria által bajba eshetik; gyűrűit ha vagynak újjairól tegye le.

f.) Minekutánna meghatározta a' szülést segítő orvos mind a' maga, mind a' megvizsgáltatandó személy helyheztesítését, kezeit először friss olaj, vagy sóttalan 'siradékkal megkenvén, úgy vigye a' ruhák alá, hogy a' vizsgáltatandónak semmi testi része fel ne fedeztessék; kezét azután úgy igazítsa, mint a' vizsgáltatandó részek kívánják.

g.) Hogy ha a' nádra kiterjedését, vagy a' magzat helyhez tetését akarjuk megtudni, akkor kezünkkel egyenesen az alltesthez megyünk. Ha pedig a' medencze mivóltát akarjuk, minnekutánna a' czombok először egymástól eltávoztattak, a' kezeket a' külső szeméremi részekhez visszük; a' hol arra kell vigyáznunk, hogy valjon ezek nem feküsznek e' igen elő, vagy hátra, és hogy rendesen vagynak e' alkatva, vagy rendetlenül. Egyik kezét azután a' szemérem csontoknak egybe foglaltatásokra; a' mást pedig a' kereszt csontra tesszük; hogy így ezeknek is egymástól való eltávozásokat, és a' medencze mélységét tanuljuk ki. Mely okból ekkor szükséges a' kereszt csont hosszát, és nagyságát is megvi'sgálni. —

M Á S O D I K C Z I K K E L Y.

A' Medencze vi'sgálásról.

§. 4. Nehéz, és szükséges vólta ennek a' vi'sgálásnak. —

Az Aszszonyi medencze vi'sgálás igen nagy, és talám legnehezebb dolog az egész szülészségben; még pedig mind az eszközökre nézve, a' melyekkel, mind a' módra, a' mint, mind a' körülállásokra nézve, mellyek alatt az a' vi'sgálás felvétetik, és végbe vitétik; anyival is inkább, hogy ha valami bizonyosságra akarunk szert tenni, nem csak a' lehetőségig ki kell tapogatni, és mérni a' medenczét, hanem még mind azokat a' körülállásokat is meg kell szükséges képen vi'sgálni, melyek annak mivezetjéről, és kéről tudósítást adhatnak: és így szükség az

egész Aszszonyi testet, és ennek műveltetésére való minden behatásokat ismerni.

A. §. 5. Kézzeel való vi'sgáltatása a' medenczének. —

Némely tekintetekben még többet ér a' kézzel való vi'sgálás, mint az eszközökkel való

Kétféle pedig a' kézzel való vi'sgálás: külső, és belső. A' külső vi'sgálás abban áll, hogy a' kívülről éreztethető tájjékok a' medenczén, és az ehhez közel fekvő részeken megtapintatnak; a' belső vi'sgálásra mindég szükség, hogy egy vagy több újj, vagy az egész kéz a' medenczébe bé vitessék, és így a' kis medenczének menyiségi, és minémüségi tekintete ki ismértessék, úgy mint a' mire a' nagy medencze képeről bizonyosan nem ítéltünk. E' végre szükség hogy a' kezek illendő tulajdonságúak légyenek, a' kéz fej, és újjak külömb féle arányzafokban kimérettessenek, a' mint az az első kötetben tanittatott, gyakran arányosan megerössített, csontváz medenczéken gyakoroltassanak, nem külömben mint bőrrel jól béborittatott fántomokon, és hólt testeken is.

Nem csak a' belső vi'sgálásra való készülésből, hanem átaljában a' szülészi haszonra való készítettésök véget a' kezeknek, hogy a' nádra száj változásait, és a' fő helyhezteéseit könyebben meghatározhassák, nem árt kivált a' kezdőknek, egy oly aszszonyi medenczén gyakoroltatni, mely oly arányzatban van megerössítette, hogy a' közép nyílás egyben foglaloja (conjugatája) a' mint horizonttal, vagy láthatáros vonattal parallela vagy párhúztatós lineát formál. —

§. 6. Gyakorlás mód a' felső nádra nyílás vi'sgálásban.

A' jobb kéznek mutató újjával vagy közép újjával is egyszersmind a' medencze vezér lineájának arányába megy a' vi'sgáló szülész a' fark csonthoz: innen a' kereszt csont mentében az elő hegy felé: ezen megállapodván, viszi a' vi'sgálódó kéznek mutató újját a' jobb oldalnak nevetlen lineája felé a' szemérem csont öszveköttetésig, oly képen, hogy az átmérőnek végpontjai meghatározottassanak, az új apródonként süljedjen alá, majd a' kajács átmérőnek hátúlsó végpontjától elő fele ismét felemelkedjék; a' mi mellett arra kell vigyázni, hogy a' hüvelyk új a' szemérem tájjéktól mindég annál inkább távozzék, minél inkább közelit a' vi'sgálódó mutató új ahhoz. —

§. 7. Gyakorlasmód a' medencze üreget kézzel való vi'sgálásban.

A' medencze üreg vi'sgálás véget vitetik a' mutató új hegye a' szemérem csont foglalkozattól a' kereszt csontnak közép pontjáig, vagy az egyenes átmérőnek hátúlsó végpontjáig, mely egy rendes alkatú medenczében két újnyival, vagy öt új hegynyivel fekszik az elő hegy alatt, vagy azzal határoztatik meg, ha a' vi'sgálódó kéz a' medenczének adatott helyheztetésében a' láthatárral párhúzatosan (parallele) esik; most, megjegyezvén azt a' távolságot, mely az elő végponttól a' szemérem csont foglalkozaton a' kereszt csontig, mint az egyenes átmérő számközi, találtatik, viszi a' vi'sgáló szülész mutató úja hegyét azon kör linea felé, mely az úgy neveztetett közép medencze nyílást leírja, körül belől az ülő csont kivágás tá-

jékhoz, megtapintja a' hegyes pótot (Zortak), a' kötőléket, és a' czombvápának belső felületét, (Acetabulum Pfanne) viszi újja hegyit a' tojásképű lyuk felé, (foramenovale) majd vissza a' szemérem csont foglalkozat felé; (Symphysis ossium pubis) a' mimellett arra kell vigyázni, hogy a' hüvelyk új annál inkább távozzék a' tól, minél inkább közelit hozzája a' mutató új.

§. 8. Gyakorlasmód az alsó medencze nyilást vi'sgálásban.

A' mutató új vitetik a' fark csontnak bé álló hegyihez, és megjegyztetik az a' távolság, mely innen a' szemérem csont foglalkozatig tart, vagy az egyenes átmérő; innen vitetik az új hegye tovább annak a' kötőléknek mentében, mely a' kereszt csontól az ülő csont gömőig elhat; megjegyztetik ennek hossza, megtapintatik az ülő csont órma ki felé ható arányzatjával; majd vitetik a' vi'sgálódó új hegye az ülőcsontnak felfelé hágó ága mentiben a' szeméremcsont bóltozat felé, és meghatároztatik annak kisebb, vagy nagyobb hajlata. —

Valamint pedig a' jobb oldalon, a' jobb kézzel, éppen úgy megy végbe bal kézzel a' vi'sgálódás a' bal oldalon; még pedig először fantoman, majd cadavereken, végre élőtesten, hogy az aszszonyi medenczének nem csak menyiségi, hanem minémüségi tekintetei is kinyomoztathassanak. Azomban nem kell gondolni, hogy ez a' vi'sgálódás oly szerszámosan kimérhetné a' medenczét, mint a' Kádár vagy bodnár a' hordót. —

§. 9. Gyakorlás mód az alltestnek külső vi'sgáltatásában.

A' külső vi'sgálást akár a' szüzeséget meg határozásról akár a' termékenységtől

ről, vagy terméketlenségről, akár a' terheségről és ennek idejéről legyen a' kérdés, a' belső vizgálás mellett soha sem kell elmúlatni; a' mi abból áll, hogy kiterjesztetett tenyérrel nyúl a' vizgáló a' ruhák alá, és a' felmenetel alatt megvizsgálja a' czombok minémüségeket, innen megy a' szemérem hegyre, majd a' kóldökre; megvi'sgálja mindentajékát az alltestnek, fenekét a' nádrának, formáját a' hasnak, kiálló részeit a' magzatnak; sőt hogy megtudhassa a' medencze bőséget, arra egyszersmind mindakétkezettel ellenarányzatba ráteszi: végre meg vi'sgálja újja hegyivel a' mejjet, a' csecseket, melyekre néha tej szopót is tesz; szükség pedig, hogy a' kézzel való nyomás mindenkor mértékletes legyen, p. o. mikor a' magzat mozgását meg akarván tudni, a' hasat valamenyire hideg kézzel nyomogatjuk, dörgöljük.

§. 10. Gyakorlasmód a' nádra kürtön való vizgalódásban.

A' vi'sgáltatandó személy legelőször is árnyekszékre, vizelleire menjen; nemi részét tisztogassa meg. — Ekkor a' vizgáló kéz vagy fris olajjal, vagy sóttalan vajjal, vagy pomádéval, vagy tejfellel kenegettessék meg. Ezután a' szemérem ajakak a' hüvelykel, és középjával egymástól, el húzattatnak; a' mutató új bévitetik a' nádra hüvelybe hátúlsó fala mentében, a' tenyér előre, a' kézfejháta pedig hátra felé álván. Azomban a' mutató új mindég feljebb, vagy beljebb hat; a' hüvelyk fekszik a' szemérem hegyen, a' több három újak a' középhúson vi'sgáltatik a' nádra kürt bóltozatja, a' hüvelykes rész (portio vaginalis), a' nádra száj, és a' gyermeknek előre álló része. — A' vi'sgáltatás után, hasonló arányzatban, és vigyázással húzattatik ki az új. —

Lehet egyszerre a' mutató, és közép újjal is vizsgálni, ha a' nádra hüvelyk igen szélessé; de belőle semmi különös nyereség nincs, és csak úgy megy végbe, mint az egy újjal való vizsgálás. Néha, mikor igen fel akarunk nyúlni, vagy valamit igen szorgosan ki akarunk vizsgálni, négy újunkat, a' hüvelyken, vagy nagy újon kívül mind öszveteszük, kúptest formára, és meg kenvén illendő vigyázzattal alólról forgó mozgással a' nádra hüvelybe béviszszük. Sőt néha egész kézzel is benyúlunk, mikor valami Operatio előtt a' gyermek helyheztetéséről igen meg akarunk győződni, vagy mikor a' medenczét ki akarjuk mérni; a' mikor is a' kéz háta síkamlóvá tétetik, a' kéz kúptest formára öszve fogatik, a' nagy, és mutató újjal a' szemérem ajakak hinyitatnak, és így fúró mozgással vitetik a' kéz feljebb a' nádra kürtnek hátulsó részén. —

§. 11. Gyakorlasmód a' végbélen való vizsgálódásban.

Ritka esetben, csak mikor, a' gyermek helyheztetéséről, és talám a' nemi részek éktelenségökről akarunk meg győződni, kívántatik néha a' végbélen való vizsgálódás, mely szerént a' végbél klistélyal kitisztítatik, és a' békenetett mutató úja' záró szálashúsakon (*Schließmuskel*) abba bévitetik, és ott a' mi szükség felkerestetik.

B. §. 12. Gyakorlás mód a' medencze üregnek eszközökkel való vizsgáltatásában.

Stein Wilhelm György vólt feltalálója az első medencze mérőnek, és ez által utat nyitott a' medenczének kézzel való meg méretésére. Idővel találtak eszközöket, melyek által a' medenczének üregét, kerüle-

tét, magasságát, és hajlatját (Neigung) meghatározhatni. Ezek közül némelyek kívülről alkalmaztatnak: mások pedig többnyire a' nádra hüvelyen vitének bé a' medencze üregbe. A' medencze üreget meg határozás véget tulajdonképen két mérő eszközt talált Stein úr, melyek egymástól mind alkalmaztatásokra, mind szerkeztetésökre nézve különböznek, az elsőbb az ö együgyü, a' második az ö öszvetétett medencze mérő c z é j e (Bedfenmesser Pelvimeter) Az együgyünek és legújabbnak formáját lásd az első kötetben (Tab. I. fig. 2.) Áll ez egy oly fekete fa, vagy csont páltzikobol, a' mely annak az. aa. és 1—5-összámmal meg jegyzet derekán kívül, az ö hosszas kereksgü lapos gombjáig. b. és c. nyeléig, egyen kezdve egész 5-ig ezüst rovatak által czolakra vagy on osztva, még pedig $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$ és 1 egészre; de a' mely rovatak a' mérő felületét meg nem halagják.

Lehet ezen még a' d. réz füles karikát is látni, melyet a' boriték scáláján ide's tova lehet tolyni 's a' mely mint hogy a' mérés ideje alatt, a' nádra hüvelybe való bévitelkor, a' szemérem csont karimája alá esik azért annak a' nyele felöl való külső szine és része meg kerekített.

Hogy pedig a' scála mérő pontyait annál pontosabban elő ádgya, a' hegye felé menő belső lapja laposas; de a' mely mind azon által tsak $\frac{1}{2}$ línea vastagságu és 3 línea magasságu.

A' réz karika alsó része e. a' mely tsak 3 línea szélességu, és a' mérő alsószinen levő f. boritékot szoroson meg fekszi, az nyele felöl való g. réz karikával olly szoros egyben kötésben vagy on hogy az alattak lévő boritéknak egy része se mozdulhat, a' nélkül hogy az egy vagy a' más, ide vagy tova ne tolatnék. —

De hogy ezen d. karikát, a' medentze mérő scáláján ide oda szabadon lehessen tolyni, a' kerek lapos f. réz boríték végen, mely a' két réz karika alja egymásközt való egyben függését fel tartya egy kis h. gombotska vagyon, a' véget hogy azt a' mutató új által elő 's hátra lehessen tolyni. — Hogy pedig a' mutató az operatio alatt meg álapit hassék, a' nyel felől való g' réz karika alján egy i. fejes srof szeg vagyon melyet a' feltalált mérték után szoroson lehet srofolni. —

Stein után kaptunk eszközöket Cotoglytől, Jumelintől, Köppetől, Baudeloquetól, Aitkentől, Starketől, Kurzwichtől, Asdrubalitól, és Simeonstól; Weidman, és Creve meg változtatták, és megjavították Steinnak együgyű vagy egyes medencze mérczéjét; Frorie p igyekezett azt egy fordító pálczácskával (Wendungsstäbchen) egyesíteni.

A' medencze hízak meg határozásra kívülrül alkalmaztatandó eszközök közt ajánlja magát Baudeloquenak vastagság mérczéje (Compas d'Epaisseur, Dicke nmesser); azok közt pedig, melyeket a' medencze üregbe vinni szükséges Steinnak egyes medencze mértéké az a' melyet feljebb említettünk.

Baudeloquenak vastagság mérczéje a' medentze bémenetel conjugatajának kiméréstésére intéztetett. E' végre vitetik az eszköznek egyik ága a' szemérem csont egyesüléshez, a' másik pedig az utolsó ágyék gerincznek lövises pótjához (processus spinosus), és a' czirkalom két vége távolságának kitálataltott mértékéből három újnyit a' száraz személyeknél kiszámlálván, 's kihúzván, a $1/2$ t. i. a' kereszt csont fenék felületire, $1/2$ a' szemérem csontokéra, a' maradék meg határozza a' bémenetel egyben foglalóját.

Baudeloquesnak vastagság mérőjével meg határozhatni egyszersmind közvetlen

a' nagy medenczének kereszt atmérőjét, közvetve pedig, a' nagy bongyhalom (Reißbügel) távolságát ki - mérvén, a' kis medencze keresztátmérőjét. O s i a n d e r a' medencze kimenetele keresztátmérőjének közvetetlenül való kimérettetésére él egy hasonló kis szerszámmal, melynek szárai kifele S formára hajlanak.

Steinnak együgyű medencze mérczéje Használása fundáltatik a' középső nyílás egyben foglalójának közvetetlen mérésén mely szerint a' bémenetel egyben foglalója, egy fél újnyit kivévén, ki találtatik; tétetvén, tudni illik, a' mérő testnek két külső végpontjai nem a' bémenetel egyben foglalójának hanem a' középső nyílásnak két végpontjai közzé.

Stein, és Oslander találóji a' hajlatmérczéknek (cliseometer), vagy azon szerszámoknak, melyek a' medencze vezér líneájának az aszszonyi test tengelyéhez való számközt határozzák meg.

Bozzininek fényvezére (Lichtleiter) elmés találmány, egy oly eszköz, mely a' nádra hüvelybe vitetik, hogy a' medencze üreg öblét, és képét látás által ismertesse, a' hüvelyes részt és a' nádra száját kimutassa; de valósággal Siebold úr méltán aránytalanul tartja ezt a' szerszámot, és mint haszontalant meg veti. —

Külömben is, ha igazat kell vallani, a' medenczének legszorgosabb kimérettetése sem adhat igaz elő látást (prognosis) a' szülésnek minden következteire; minthogy egyrészt a' gyermeknek helyheztetése, és nagysága, a' fő csontjainak formáltatások, 's kisebb vagy nagyobb lágyságok, más résztől a' kisebb, vagy nagyobb öszve nyomattatás, mind meg anyi előre el nem láttatott rátörténetek

vagy közbejövetelek (epigenomena) melyek a' szülés előtt tétetett ítéletet zavarják.

H A R M A D I K C Z I K K E L Y.

A' Hüvelyes résznek, és nádra száznak vi'sgáltatásokról.

§. 13. Mire való ez a' vizsgálódás?

A' nádra hüvelyes résznek, és a' nádra száznak helyheztetésük, és mi voltak igen könnyitik a' diagnosit, vagy meg ísmérést, midőn valami személyről a' forog kérdésben, ha valjon terhesé, vagy szülő, vagy gyermekágyas? — Ugyan is, ha a' személy nem terhes, és a' hónapi tisztulásnak rendes idejétől igen távul van, akkor a' hüvelyes rész a' nádra szájjal többnyire a' közép nádra nyilásban találtatik, meg pedig a' szemérem csont foglalkozattól a' keresztcsont közepe felé hajló arányzattal; a' hónapi tisztulás alatt pedig, vagy kevéssel akár előtte akár utánna, a' medenczébe méjjebben alább süljedve, körül belől a' középső, és alsó nádra nyilás közt. — A' terhesség alatt a' szül vizsgálat által meg határozottatott idő számlálás következetéhez képest, vagy a' mint az altestnek külső vi'sgáltatása mutatja, a' nádra állapotját, kell azt meg ítélni, mellyik tájékán a' medencze üregnek kell a' hüvelyes részt keresni; valamint a' szülés alatt ennek idő szakaszaihoz képest.

A' gyermek ágy idején, még néhány héttel a' szülés után, a' fekvé való vi'sgálás alatt a' hüvelyes rész a' nádra szájjal igen méljen, többnyire vagy egyik, vagy másik oldalra, a' csipő csont vágaték (Spüftbeinausfömitt) felé találtatik; az álva való vi'sgálás alatt pedig inkább közelit a' kereszt csonthoz. —

§. 14. Mint megy véghez ?

A' nádrakúp (Mutterkegel), és száj fel találás véget vitetik az új mindég a' keresztcsont megett először a' conjugatáknak arányokban, előre a' szeméremcsont foglalkozat felé; meg méri a' vi'sgáló azoknak hosszúságokat a' mutató újjal, meghatározza egyszersmind, ha porczogósok-é, puhak-é, taplósok-é, simák-é, vagy egyenetlenek, fájdalmasok-é hevesek-é, öszve vagynak-é növe a' nádra hüvelyel, vagy azoktól elváltak; valjon a' nádra száj ajakai simák-é, vagy bészakadtak, bészáródtak, vastagok, dagadtak, vagy fel hurkásodtak; a' nádrának külső szája ki van-é nyilva, vagy be van záródva; az elsőbb esetben, menyire van kitágulva, és milyen formája van? kereszt hasadékot-é, vagy gömbölyü nyilást formál? valjon a' belső szája is kivan-é nyilva a' nádrának, és menyire? érez hetni-é azon által a' hárttyákat, a' megszakadásra víz hólyagot, és a' gyermek részeit? 's a' t. —

Hogy ha a' nádra szája oldalvást áll, a' mit már a' terhességnek utolsó hónapjaiban, vagy a' szülés elein, többnyire a' nádrafenéknak külső állásából megítélhetni, akkor a' szülőt az ellenkző oldalra hajoltatják, vagy fektetik, és úgy halkézzel teszik a' vi'sgálódást, ha a' nádraszáj jobbra áll, jobb kézzel pedig ha az balra hajlik. Hogyha pedig a' nádraszáj a' keresztcsont felé, kivált magasan az elő hegy alá van fordúlva, és a' mendenczének nagy meghajlása miatt nehezen érettetik el, vagy éppen nem is elérettethető, akkor az aszszonyt hátra felé hajoltatják, vagy magas helyezettetésbe teszik, felpoczkolván a' keresztcsont tájékat; ellenben, ha a' nádraszáj előre áll a' szeméremcsont foglalkozat felé, akkor az aszszony felsőbb testé-

vel előre hajlik, vagy térdepel, és úgy hátulról viszi bé a' vi'sgálódó szülész az úját a' nádra hüvelybe.

NEGYEDIK CZIKKELY.

A' gyermeknek, és szüllepnek megvi'sgáltatásáról, és kimérettetéséről.

§. 15. Kézzeel való vi'sgáltatása a' gyermeknek.

Kivülről a' terhes alltestet megtapintván, észre vehetni annak helyheztetését, nagyságát, és mozgását, a' nádra hüvelyen bényúlván pedig, kivált a' szülés munkája alatt még a' nádraszájon kijött gyermeki részeknek a' medencze üreghez való tekinteteit is meghatározhatni.

Helyheztetésére nézve a' gyermeknek ügyelni kell részint a' terhes test formájára, részint a' gyermeknek éreztethető művezelésére, vagy kiálló részére. E' végre mindég azt a' részét kell az alltestnek kézzel megilletni, melyben mikor a' gyermeknek rendes helyheztetése van, a' lábát vehetni észre.

A' gyermek nagyságát kivülről az alltest kiterjedése grádúsából, és egyes mivjének éreztetéséből határozhatni meg.

A' gyermek mozgását kivi'sgálhatni a' terhesség ideje alatt abban az időszakasban, melyben azt rendszerint észre vehetni; bé mártván először a' kezet hígédvízbe, és azután az alltestet gyengédeden nyomogatván. Kétséges esetekben a' reggeli időt kell

erre a' vi'sgálódásra fordítani, fektetvén a' vi'sgáltatandót felső testének egy kevésse előre való hajlásával, czombjainak az alltest felé való felhúztatásával, és ekkor vivén a' szülész akár kezét, (mint szokás), akár orczáját (mint Wrisberg javalja) a' hasnak azon tájjékára, mellyen a' terhes a' mozgást érezni szokta. —

Helyheztetését a' gyermeknek belső vi'sgálódás által akarván megtudni a' szülész, e' következő régulákat tartja meg:

1.) Mindenkor azt vi'sgálja meg legelőször, nem függ-e a' gyermeknek valamelyik része előre, és minek lehetne ezt a' részt tartani?

2.) Hol van ez az előre álló rész, a' nagy medenczében-e, vagy a' bémenetelben, 's a' t.? és mint van ez az előre álló far, kivált pedig fő a' medence átmérőjéhez: bévitetvén azomban a' vi'sgálódó új a' medenczébe azon feltétel mellett, hogy a' főnek, mint szokás, rendes helyheztetése van.

3.) Az előre fekvő részt szorgosan meg kell tapogatni az újhegyivel, és öszve hasonlítani a' medence üregével.

4.) Jobb kézzel csak a' bal oldalon, balal csak a' jobbon kell a' medentzét vi'sgálni.

5.) Ha a' hólyag még különösen áll a' nádrának tökéletesen ki nem nyílt szájában; ha az előre fekvő rész igen mozogható, nehezen elérettethető, vagy igen gyenge alkattú, nagy vigyázatra, és kiméllésre van szükség.

6.) A' belső vi'sgálódás resultatumát, kivált ha a' deréknek valamely tájjéka előre fekszik, mindenkor öszve kell vetni a' külső vi'sgálódás resultatumával, és egyszersmind,

ha a' lábak, vagy a' far lépnek bé, a' has helyheztetésére ügyelni.

7.) Bizonyos esetekben, midőn az operatiót minden idő vesztés nélkül illendően végbe vihetni, nem kell a' kezét a' nemi részekből ismét kihúzni, hanem végezetig tovább vinni.

§. 16. A' Szüllep vizsgálás kézzel.

Kivülről, akár a' terhességben, akár a' szülés alatt, kézzel meg vizsgálhatni, és észre vehetni, hogy a' nádra pogácsa a' nádrának melyik tájékára van ragadva, a' mit rendszerént valamivel nagyobb, még is puha felfemelkedésből tudhatunk meg; belülről ugyan azt észre vehetni, midőn a' nádra pogácsa a' méh szájánál előre fekszik; a' mely esetben az újhegyit nem csak a' nádra szájon kell szorgosan körül hordozni, hanem hogy a' tökéletlen ráragadás meg ismértessék, oldalvást is körül kell vinni. - A' szülésnek ötödik időszakában meg vizsgálattik, ha a' szülep nincs-e elválva, nem fekszik-e még a' nádrában, vagy a' nádra hüvelyben? 's a' t. ezután pedig, a' felől szükséges a' meg győződés, ha elmönt-e tökéletesen? figyelmeztvén egyszersmind a' méhlepénynek öszve állására, alkatjára, és sulyosságára, nem különben mint a' hárttyák szakadásokra, azoknak egymással való öszve köttetésekre, és a' köldöksinor béiktatására, formájára, vastagságára.

§. 17. Eszközös vizsgálódás a' gyermek, és Szüllep körül.

A' gyermek nagyságát méregetik Steinak Labi méterével; a' mi pedig csalóka,

Ugyan ezt mondhatni azon elő készülletekről is melyeket Osiander, Busch, Froriep e' végre önfogójik mellé tétettek.

Hosszaságát, és súlyát a' gyermeknek a' szülés után mérni szokták Steinnak Súly-hosz mértzével (Baromacrometer) vagy Osiandernek különös fontjával, mellyet csak szül szerzetekben használhatni.

A' Stein Súlyhosz mértzéje (Baromacrometer *Abmefß des Gewicht's und der Schwere der Kinder*) áll egy oly eszközből (instrumentum) mellyel a' gyermek hosszának, és Súlyának mértékét egyszerre felvehetni, vagy egy olyan compendiosus és könnyen hordoztatható fontból, mely rugóinak erejöknel fogva minden ellen Súly nélkül, úgy a' Súlyát a' gyermeknek, mint a' mérő serpenyöken tétet mérő páltza által annak hosszát elő adja. —

Maga a' rugó erejü font áll hegyes szegletre meg hajtatott 's egymástól legfelyebb egy lineányira eltérő aczél rugoból, a. melynek végei lyukatsosok lévén b. b. magokba gráditos réz iveket c. vehetnek bé, melyek alólról egy kis réz bototskával d. és Sroffal az acél rugóhoz meg erősítettnek.

Ezen Scála melynek külső szine egyike felőhrül e. alá felétől egész 15 fontokig fertály fontokra fel vagyon osztva 's ki jegyezve; felső végén a' g. réz karikát vagy fülét látni; az alsó végén pedig h. horogal vagyon felkészítve, 's valamint ez, úgy a' felső karika is srof Szeg által erősítettnek meg, hogy a' scála a' maga tengelye körül annál szabadabban mozgohassan. Ere okasztatik a' mérő serpenyö.

Ez a' mértze készítettik vékony viaszkos vászonyból, hosszasága két lábnyi, szélessége egy lábnyi, és 3 újnyi, kerülete, hogy a'

sinorok jobban tartsanak rajta, egy újni szélességre k. bőrrel van beszélve sőt, hogy az egész serpenyő erősebb légyen, itt ott szíjjal l. pántoltatik — Ennek 4 szegletéből és közép oldalából selyem sinor m. kötők szolgálnak a' scála horgaiba. —

Most minél inkább terpesztetik a' rugo, annál inkább munkás annak felső karja, az alsó pedig pihen. — A' munkás és pihenő karak között lévőivnek grádussai mutatják a' gyermek Sulyán kívül a' serpenyűjét is melyet hát amaból kikel venni; sőt mutatja a' hosszúságot mérő m. n. bótt Sulyát is mely a' serpenyübe van, és ahhoz tartozik; a' mely 17 Coltol 24 colig fel vagy on asztva, t. i. az újon születnek leg rövidebb mértékétől a' leghosszabbig, a' melyel nagyon könnyü a' gyermek Sulyát és hosszát egyszerre meg tudni —

Ha a' fejét annak két főköri szerént akarjuk meg mérni, elő veszünk egy czérnát, teszük ezt azoknak határ lineájira, és azután azt egy mérő pálczán kimérjük. A' fő atmérőjiről, a' vállak szélességökről, a' medenczének nagy át mérőjéről, a' hengeres halom távolságáról Steinnak Cephalometere, vagy Baudeloquenak vastagság mérczéje által tudósíttathatunk.

A' Stein fő mérczéje (Cephalometer,) áll a' mit mint egy tekintettel a' figurából (Lásd Első kötet Tab. I. fig. 4.) kilátszik, egy tapogató körczirkalomról, egy oly quadranssal vagy körnegyedelfelkészítetve, melynek lapjain az újjak, és lineák úgy fel vagynak jegyeztetve hogy ezeknél fogva a' Czirkalom terpedését, és így a' fő atmérőjét is melyre a' Czirkalom tétetett a' nádrában meg tudhatni.

Az egész szüllep suljának meg határozatására szolgálhat Steinnak, vagy Osiandernek

hosszasági, vagy súly mérczéje; a' köldök sínór hosszúságát új mérczebot (Золмабитаб) által vesszük fel; a' nádra pogácsa átmérő-jét meg tudjuk annak szélére alkalmaztatott, és azután bót mérczével össze vettetett czérnával.

Ö T Ö D I K C Z I K K E L Y.

A' Terhes Asszonyt kikérde-
zésről. (De Examine Gravi-
darum.)

§. 18. Miben áll ennek természete, és aránya?

Nagyon meg aláztatnék az által a' szülést segítő tudomány, ha annak Mestere a' vi'sgálásra csak úgy jelenne-meg, mint Kézi Mester (Operator), és csak azon részeket tapintaná 's vi'gálná, melyek a' fogantatás általszenvedtek nagyságokban, és formájokban változást. Ugyan is, mint minden munkája az élő emberitestnek, úgy a' terhesség, az életerű folyamat törvényei alá van vettelve; valamint viszszonyosan maga a' terhesség is abba, és annak minden munkáiba bizonyos változásokat, jeleneteket, és tekinteteket állítelő, melyeket az a' szerzsámos fejű szülész soha nem mondom hogy ki nem tanul, de nem-is sajdíthat, a' ki ezen tudományt kézi mesterség gyanánt tekintti, hanem csupán csak, az, a' ki szoros értelemben orvos; — sőt ez is csak úgy, ha a' vi'sgálás alá vétetett személyt illendően ki ismeri, sőt már terhessége előtt is ismerte, és tudja p.o. az ő élete-mérsékletinek a' fogantatás, és terhesség által esett válto-

zásait; melyek gyakran oly nagyok, hogy azok által sok rossz, és komor kedvű, bosszónkódó nádra görcsös személy beteges érzékenységeit elveszti, és azután tökéletesen vidám, kellemetes, és egészséges lészen, és megfordítva. Valamint minden nagyobb jeleneteknek tehát az emberi testben, úgy a terhességben is ismérte három féle, u. m. az Előtteleneknek, Jelenvalóknak, és Jövendőknak vizsgálataások, és esméretek (Anamnesis, Diágnosis, Prognosis), és mind a' háromnak egy aránya van, u. m. a' szülön, és szüleményen lejendő könyvebb segítés. —

§. 19. A' kikérdezésnek némely reguláji.

a.) Szükség, hogy a' szülész a' kikérdeztetendő terhes személyhez illendő kiméléssel, bánásmóddal, és mérészséggel közelítsen. Kerüljön minden félénkséget, és bátortalanságot, mely kivált az újj Orvosoknak szokott tulajdonok lenni; azomban még is semmit se ne szólják, se ne cselekedjék, a' mi ötet illetlen szándékáról gyanúnak tehetné, és a' mi az ő benne vettetendő bizodalját kisebbithetné.

b.) Engedje, hogy a' vizsgálátandó minden változásait, sőt egész élete históriáját, a' mint akarja előbeszélje; mely előbeszélés, noha nem mindenkor egyben függő, sőt sokszor unalmas is, mindazonáltal szükséges, mert a' vizsgálátandónak bátorsága a' beszélgetés által nevedvén, az ő Orvosa-aránt való bizodalma is inkább neveddik. De

c.) Vigyázzon, ne hogy magát megcsalattatni engedje, kivált azon esetben, ha azt kellek meghatározni, havalamely személy terhes-é, vagy nem? mert azok a' személyek, kik terhességöket ohajtják, állapotjokat bö

beszéddel adják elő, és oly jeleneteket számlálnak elő, (kivált ha már kíváncsiságból az előtt a' terhesség jeleit valamely már volt terhéstől kitanúlták), melyek által első tekintetre minden kétséget elhárítanak, hogy terhesek ne vólnának, valamint ellenben, a' kik terhesek, és terhességöket elakarják titkolni, sokszor oly csuda ravaszsággal beszélik elő bajaikat, hogy ártatlanságok fölül alig lehet kételkedni.

d.) A' kikérdezés alatt nem mindég szóbeli feleletet várjon az orvos: mert némelyek szemérmességéből nem is felelnek, hanem feleletjüket ábrázatoknak elpirulásokkal, vagy más jelekkel jelentik.

e.) Beszédjének módját alkalmaztassa az elmúlt időkre, a' mostani körülállásokra, sorsához, és neveltetéséhez képest. Mert más alkalmaztatást kíván a' becsületes szeretett hitves társ, mást ismét egy nagy úrtól való terhes, mást a' jól neveltetett leánya, a' ki szerencsétlen órában végbe vitt cselekedetét igen nagyon bánja, mást a' közönségesen elvetemedett buja életű személy, ki gyakran kereste örömrészesülése után, ezt, vagy amazt mint terhessége okozóját vádolja, már a' mint azt haszna, vagy nyeresége kívánja. De mindazáltal ezen elvetemedett személyekkel is kimélve, és kegyesen bánják, mert éppen ezek azok, a' kik az illendőségnek annál nagyobb kívánóji, minél nagyobb szükségök van a' színre, ha a' valósággal már nem bírnak.

f.) A' kikérdezésben szükség bizonyos rendet előhozni, és azt folytatni. Azomban, ha a' körülállások megengedik, használ némely állapotokat azoktól kitanúlni, a' kik a' terhes körül nagyobb időtől fogva foglalatostkodtak, és a' kik azt inkább ismerik p.

o. Rokonitól, Barátitól, vagy közelebbi családjeitől.

g.) Hogy az orvos magáról minden gyanut elhárítson, szükség hogy a' terhesnek, vagy betegnek kikérdeztetését, vagy férje, vagy más megbízottja előtt vigye véghez; kivévén azon esetet, melyben venné észre, hogy magát azon tanu előtt szégyenlené kinyilatkoztatni. —

§. 20. A' kikérdezés rendje, oka, és módja.

a.) Szükséges ki tudni mindeneknek előttük az élet időt e' következő okokból:

1.) Hogy megítélhessük, valjon a' kikérdeztetendő személy esztendeire nézve terhes lehet-e, vagy nem? noha itt megjegyyezhetni, hogy a' kik korábban érik el a' nemzésre való tehetséget, korábban is vesztik azt el; valamint azok is, kik gyakrabban terhesedtek meg, kik magok szoptattak, és a' kik búja életet éltek az ellenkező esetekben pedig ezen tehetségek, tovább maradnak fenn.

2.) Hogy abból megítélhessük a' terhesnek szerencsés, vagy szerencsétlen folyamatját: mivel lehetetlen, hogy azon szülőrészek, melyek még alig érték el tökéletességöket, más tökéletes testet nemzhessenek, vagy ha nemzenek is különböző nyavalyáktól, p. o. vérfolyástól, gyermekágyas hidegleléstől 's a' t. ostromoltatnak; az igen koros személyek pedig sokkal keményebb, és nehezebben tágulható nemi részekkel bírnak, hogy sem mint a' szülésre már a' terhesség ideje alatt illendően elkészíttethetnének.

3.) Hogy megítélhessük a' terhesség ideje alatt előforduló nya-

v a l y á k a t: mivel a' kik korábban mentek férjhez, azok nagyobb erzékenységgel bírnak, 's betegségek fundamentuma is abban helyeztetik, nevezetesen a' tökéletesen ki nem fejtődött nemi részeknek megerőltetésök miatt a' testi vissza pótolás (reproductio) szenyved, és gyakran veszedelmes nyavalyáknak vettetik alájok: ellenben, a' kik megért idejében mennek férjhez, ezeknek már 26 esztendő korokban sokszor kezdenek véredények nyilásaik megszűkülni, és vérgyülésre, vérfolyásra, vérgyúladásra készülni, az honnan főfájásról, szédülésről, haszorulásról 's a' t. sokszor panaszkodnak: az idősebbek pedig közönségesen véredény dugulás miatt szenvednek, 's innen a' czombnak, lábszárnak, és számérem ajakaknak megcsomózdásai következnek.

4.) Hogy a' szükséges orvosi szerekkel való élés az életmódjához alkalmaztathassék, és mérsékelthessék. Az igen ideje korán megterhesedtekre nézve azon rendelések szükségesek, melyek által a' testnek minden részei megerőssödnek, a' nagy erzékenységek megnyihittetnek, és a' testnek önként való vissza pótoltatása előmozdittatik, milyenek p. o. az opiumos, repülő olajos, keresű, és öszvehúzó, szerek: ártanak pedig az érvágások, hüvesítő, hánytató, hashajtó, és nagyon izzasztó orvosságok; hasznos a' tiszta, és szároz levegő, illendő testbeli gyakorlás, húsétel, és mérsékletes bor ital. — A' kik életeknek virágjokban 17—24 esztendeig terhesednek meg, azok alkalmasok arra, hogy a' vér a' főbe, és mejjbe meggyűljön, és foljon; ezeknek hasznosabbak a' növényekből készült eledelek, minthogy külömben is már a' természet intézetiből az ilyenek irtoznak a' húsételtől.

5.) Hogy az élet idő szerént megítélhessük, 's meghatározhassuk, mely alkalmatosságbeli okok (causae occasionales) hátráltathatják a' terhességnek rendesfolyamatját, és annak ideje alatt azok miatt micsonda nyavalyák álhatnak elő. Mert az igen fiatalok magok vetésekből igen könnyen öltöznek, tánczolnak, ugrándoznak, nyargalóznak, emelnek, birkoznak, a' közösülésben divatlankodnak, az étel, és ital közt mértékletlenkednek. Mely okból ezek felhevülések, gyúladások, és vérfolyások alá vagynak vettelve; ellenben az öregebbek, hogy ha módjok van benne sokat alusznak szeretik a' meleget balvélekedésekhez, és régi szokásokhoz ragaszkodnak.

6.) Hogy a' terhesség folyamatjáról, és kimeneteléről való előismeretünket (prognosim) a' szerént formálhassuk. Az igen fiatalokra nem mindég szerencsés a' terhesség; mert könnyen idő előtt szülnék; legszerencsésebbek 18—24 esztendeig; hanem még ezek is gyakran vérfolyásra hajlandók: 30—40 esztendők közt pedig lassabban, és fájdalmasabban szokott végbe menni a' szülés, a' nádrapogácsa elválás is alkalmatosabb.

7.) Az életidő ismerete mintegy sinór mértékül szolgál az orvosnak arra, is hogy önviséletét a' szerént igazgathassa. A' fiatalok szemérmesebbek, gondatlanabbak, igen kicsin előismeretűek; mely okból az orvosi rendeléseket is inkább megtartják; az öregebbek makacsok, balvélekedéssel teljesek, kedvetlenek, kétségeskedők, hitetlenek, előítéleteikhez ragaszkodók; mely okból ezekkel szükség kényesen bánni, még pedig azon ví-

gyázattal, hogy őket előítéleteiktől ne igyekezzünk erőszakkal eltántorítani.

β.) Szükséges kitanúlnunk, hogy vajon a' terhes maga szerencsésen született-é vagy nem? kivált pedig, ha ő maga szerencsésen szokott-é szülni. Mivel tudjuk sokszor, hogy a' szülés alatt némely ártalmas okok fordulnak elő, melyektől az egész jövődöbéli élet egészségre függ, 's azért szükséges vígyáznunk e'következendőkre, u. m.

1.) Ha vajon maga a' terhes magzat korában elérte-é az anya méhében a' közönséges rendes időt: mert azok, a' kik idétlenül születettek közönségesen gyengék, és betegesek szoktak lenni.

2.) Ha vajon maga a' terhes nem vólt-é kettős gyermek, és hogy az ő születése természetesen ment-é véghez, vagy mesterségesen? mint hogy az utólsóbb esetben a' medence könnyen meg sértethetett, csontjainak még akkori igen gyenge állapotjok, és légyságok miatt.

3.) egészségére nézve beszéltesse-el vele gyermekségétől fogva a' mostani időig élete történeteit, és mely betegségeket szenvedett; hogy azokból meg lehessen itélni: vajon köztök nem vóltak-é olyan okok, melyek a' csontokat meg ronthatták volna? városi, vagy mezei élethez szokott-é? vajon korán nehéz és terhes munkákkal foglalatoskodott-é?

4.) Mérséke, és alkatása mi legyen? (constitutio, temperamentum), Ezt nem könnyű mindég meghatározni; nem is mindég örökös tulajdonság, mint hog külö-

böző bé folyásoktól függ; de változást, is szenvedhet az életmód, levegő, időkor, sőt maga a' természet által is.

5.) Hol tartózkodott terhessége ideje alatt, vagy előtt: mint hogy a' falusi lakosok terhességük közönségesebben szerencsésebb mint a' városiaké. Hasonlóképen meg kell tudakozni lakhelyének tulajdonságait: mert a' kik hideg, 's nedves helyeken laknak, terhességük ideje előtt, alatt, vagy után görcsöket, és vérfolyásokat szoktak szenvedni.

6.) Testi tápláltatásoknak, és életöknek módját tanuljaki az orvos, ha lehet, gyermekségüktől fogva: p. o. vajon a' terhes az anya tején neveltetett-é, vagy nem? eledelei többnyire hús, vagy plántákból állottak-é? borhoz, vagy vízhez szokott-é? a' terhesség ideje alatt bennülő vólt-é? és mely munkák körül foglalatoskodott? ülő életet folytatott-é? munkája nem vólt-é olyan, melyben hasa, és ágyéka egybe nyomatott vólna? eltűrhet-é minden eledeleket, nem útál-é bizonyosokat, és kíván-é különösöket? 's a' t.

7.) Szükséges meg tudni a' terhesnek minden körülállásait is, melyekben él, p. o. ha férjes-é vagy nem? mert a' házassági terhességnek többnyire rendesebb folyamata van, mint a' házasságon kívül valónak. Továbbá meg kell tudni, ha a' terhes férjével meg elégedve él-é? házi körülállásai szerencsések-é? nem verekedik-é férjével? nem divatlankodik-é az ételben, italban, és közösülésben?

8.) A' hónapszám mikor, és mely időben jelent meg rajta? akkor tökéletes egészséges vólt-é? nem jelent-é meg nagy agyék, és keresztcsont fá-

jással? meg jelent-é mindég a' maga rendes idejében? vagy gyakran el maradt-és micsoda okból? és ezen elmaradásnak micsoda következteit vette észre?

9.) Mikor gondolja, hogy meg terh esedett? — A' fogantatás napját leg bizonyosabban csak akkor lehet meg határozni, mikor az első közösüléstől fogva több nem tartatott, vagy ha valaki többszöri tapasztolások után bizonyos jelenetökből megtudja határozni, melyik lett légyen a' több közösülések közt foganatos. Egyébaránt ennek meg határoztatására szolgál annak tudása is, mikor vólt rajta utóljára a' havi tisztulás? és a' magzatnak első mozgása mikor éreztetett? — Erre szolgálnak a' külső, és belső vizsgálódások is. —

10. Kérdezzük ki, ha egész terhessége alatt egészséges vólt-é, vagy valami betegséget szenvedett? nem élt-é terhessége ideje alatt orvosi szerekkkel, érvágással, vagy valami praeservativummal? szült é már egyszer, vagy többször? időst-é, vagy idétlent? — milyen vólt előbbi terhessége alatt egészsége? olyan jeleket, és betegségeket szenvedett-é, mint most szenved? Akkor micsoda szerekkkel, és következéssel élt ezek ellen? ha idétlent szült, mi légyen ennek oka?

11) Ha előbbeni terhessége rendes idejét elérte, kérdezzük meg továbbá, valjona' szülés szerencsés vólt-é vagy szerencsétlen? mert az első esetben a' medenczének jó alkatjáról ítéltünk; de csak úgy, ha a' felől bizonyosok vagyunk, hogy a' gyermek jól alkatott, és érettidejű vólt; 's ha azon időtől fogva nem fordultak-é oly jelek, és okok elő, melyek által a' medencze meg szűkülhetett volna.

De ellenben, hogy ha az előtt szerencsétlenül szült volna abból nem következik, hogy a' medencze hibás lenne: mert azt a' gyermeknek rendkívül való nagysága, vagy rendetlen állása is okozhatta. Tudjukmeg továbbá, hogy nem szült é serényen? mely jelei vólnának az igen bő, vagy igen keveset meg hajlott medenczének? honnan lehet a' terhesség ideje alatt némely beteges jelente-
teket ki magyarázni? —

12.) Tudakozza ki utóljára a' gyermek ágy folyását — kevés folyt-é, vagy sok? a' folyás, vagy gyermek ágy tisztulás meddig tartott? — továbbá, maga szoptatott-é? —

Hogy ha az ily kikérdezéseknek minden terhes magát alá vetné, sok idétlen, koránvaló, és szerencsétlen szülések, sok betegségek elkerültetnének. —

MÁSODIK RÉSZ
A' RENDES SZÜLÉS

KÖRÛL VALÓ

GONDOSKODÁS TUDOMÁNYA.

(SCIENTIA CURARUM TOCOLOGICARUM).—

VAGY

A' RENDES SZÜLÉST

SEGITÉS RÖL. —

(TOCOLOGIA PRACTICA).

**Intentionem Naturae bene promovere genuini ejus mi-
nistri, Medici est. —**

E L S Ő C Z I K K E L Y.

A' terheseknek, és szülőknek közönséges élet módjokról (diaeta), és rendtartásokról.

§. 21. A' terhesekre való ügyelésnek szükséges volta.

Minden terhes személynek, kivált a' terhességnek utolsó hónapjaiban nagy hajlandósága van felesleges érzékenységre, érzőin betegségekre, milyenek a' főszedülés, ájulás, görcsök, inrángatódzások, 's a' t. kivált ha ilyenkor ruházatjuk is mesterségesen egybe szorítatik, mely által a' gyomor, és belek egybe nyomattatnak, az ételemésztés megsértetik, megakadályoztatik; a' mihez az is hozzá szokott járulni, hogy minden terhesnek sokféle változó kívánságai lévén, nehéz csak az egy étel kívánást is okosan kormányozni; az honnan sokszor többet esznek, mint állapotjuk kívánná, és néha ártalmas eledeleken is kapnak. — Valóban még a' vad nemzetek is a' terhesség, idő szakaszában a' terhes személyek eránt különös kémeléssel viseltetnek; anyival inkább nekünk miveltebb embereknek az ő terheket, kivált terhességök utolsó hónapjaiban, kellemetessé kell tenni ügyezni.

§. 22. Hányfélék azok a' regulák, melyekre a' terhéseknek egészségök fentartása véget figyelmezní kell? —

Azok a' rendtartások, és regulák, melyekre való figyelmezés által a' terhések egészségök fentartatik, és a' melyeknek megtartások által a' szülés munkája előre könnyítettik, vagy olyan különösök, melyek kinek kinek egyes természetéből, szerkeztetéséből, életmódjából, szokásából medenzéje formájából, egészségéből, betegségéből, egy szóval individualitásából folynak; vagy pedig olyan közönségesek, hogy azokat minden terhésnek megtartani, és követni szükséges, úgy mint a' melyek azon tekintetekből, vagy relatiókból következnek, melyek ő köztök, és némely egészségökbe béható dolgok közt állandóul megmaradnak. Ilyenek azok a' regulák, melyek a' külső levegőt, lakhelyet, ruházatot, ételt, italt, mozgást, álmat, testi, és lelki, munkálkodásokat (functiókat), 's a' t. közönségesen nézik.

§. 23. A' Levegő égről.

Szükség, hogy az a' levegő, melyben a' terhes műlat, és a' melyet magába szív, megvesztegetett ne légyen, hanem tiszta, legalább olyan, a' milyenhez az előtt már hozzá szokott a' természete: továbbá, se igen meleg, se igen hideg, se nedves ne légyen; kivált nedves hideg éppen ne: mert az ily levegő könnyen, náthát, köhögést, rheumatismust, 's a' t. okoz; ennek pedig következése nádra vérfolyás, idétlen szülés, gyermekágyi hideglelés 's a' t. — A' tisztátalan levegő pedig állatú részeihez képest szédülést, ájúlást, és más érzőinváltozást szokott

elő állítani. Mely okból hasznos a' terheseknek az olyan helyekre való menetelt elkerülni, a' hol számos emberek vagynak öszve gyülekezve, a' hol nagy tolongás vagyon, a' hol a' hasok könnyen öszve nyomattathatnak, p. o. a' bálákat, theatrumót, kávéházat, korcsmát, fonóházakat, oly pinczét, melyekben borok fornak, vetemények rothadni kezdenek, továbbá érczbányákat, mivhelyeket hol széngőzzel dolgoznak, mozsáros helyeket 's a' t.

Ezen azokon háló, és nappali szobák, kivált azoknak, a' kiknek egy vagyon, tisztán tartassanak, erős szerekkel ne füstöljék; ne is tarcsanak azokban igen szagos virágokat, p. o. liliumot, tubaró'sat, sárga violát, és több ezekhez hasonlókat. Azokat mérték felett ne fütessék; ágyok a t nagyon ki ne melegitessék: mert azok által alkalmaztosságot szolgáltatnak a' test elbádjadására, fő fájásra, szédülésre, ájulásra, gutaütésre. Továbbá a' ganéj, és vizelletedényeket hosszasan szobájokban ne tartsák, kivált fedetlenül: mert ezek is nagyon megvesztegetik a' levegőt. Midőn szobájokat seprik, ágyokat felvetik, mind addig, valamig a' por, és tollu meg nem száll, abban ne múlassanak; ne hogy ezek által prüszkölés, köhögés álván elő, a' has nagyon megrázattassék.

§. 24. Az öltözetről, és más test fedőlékről.

A' terhesek öltözetjek se igen könnyű, se igen nehéz, se mód felett meleg, vagy hideg ne legyen, hanem az esztendő idő szakaszaihoz, és az idő járásához legyen alkalmaztatva. Öltalmazza ugyan testét a' hidegtől, de még is csak oly ruházatok által, melyek meljét, vagy alltestét öszve ne nyomják.

Nemző részeit meg ne hütse: mely okból kívált téli időben hasznos a' terheseknek láb-
ra valót viselni, nadrágot húzni.

a.) A' szűk ruhák, melyekhez a' mej-
fűzők (Schmierleib), vállak tartoznak, korán-
való szüléseket okoznak, és a' menyiben a'
mej, has, alltest azok által nyomattatik, a'
lélekzetet is megnehezítik, 's akadályoztat-
ják, az ételemésztést, és a' nádra kiterjedést
gátolják, sőt a' nádrát hátra nyomják; mely
okból nádra előesés, vérfolyás, idétlen szü-
lés, gyermek ágyas hidegteleés következhet-
nek. A' Salaváriknak (Strümpfe) szer felett
való megszorittatások lábér csomódzásokat
szokott okozni; a' szűk czipők, és csi'smák
pedig a' vért a' fő felé siettetik, 's tolják;
innen, fő fájást, szédülést, okádást, sőt gu-
ta ütést is okoznak. Károsok a' magas sarkú
csi'smák, és czipők is: mivel ezekben való
járás által a' test előre tolattatik, a' miatt
a' has szünetlen feszesen tartatik, 's néha a'
testállás arányossága (bilanx) elveszvéen el-
esés okoztatik, az honnan a' has megüttet-
véen, a' magzat egészségére, sőt életére is
veszedelmes következet háromlik.

b.) Az igen könnyű ruhák okot adnak
sok roszra, p. o. test meghűlésre, náthára, kö-
högésre, görcsökre, okádásra, szédülésre,
étel kívánság vesztésre, hassikúlásra, fő fá-
jásra, vizellet felakadásra, idétlen szülésre
's a' t.

c.) Az igen nehéz ruházat, mint a'
szűk ruha, akadályoztatja a' magzat növé-
sét, és annak ferde helyheztetést okoz; a'
mejjét nyomja, a' hasat alltestet, lélekzetet
megnehezíti, 's akadályoztatja; a' nádra
kiterjedést gátolja; nádra elő esést, vérfo-
lyást, idétlen szülést is okozhat. Legalkal-
matosabbak a' terheseknek a' kurta, kerek

és újjas köntösök, melyeknek terhök csak a' vállakon nyugszik; alólról legjobb viselni kurta pamut, vagy a' szegényebbeknek gyapjú szoknyákat.

d.) A' hajak nevezetes fedőlékjei a' főnek. A' természet nem ok nélkül ruházta fel hosszú hajjal a' fejei személyeket, kik azok nélkül kivált téli időben könnyen idétlenül szülnek, a' fejekről megfázván: azokat hát nem tanácsos elvágni, se sokat piperézni, kenni, fenni, mosni hajporozni, egyszóval fő hevülésre, élőmivszeres villámtárgy fogyasztásra okot adni, csak füsülni, és tisztán tartani szükséges.

§. 25. Az eledelekről.

A' terheseknek eledeleik, és élet módjok, ha csak különös környül állások nem kívánják, maradjonak olyanok, mint voltak a' terhesség állapotján kívül; csak hogy még is azok mindég könnyen emészthetők legyenek, legalább olyanok, melyekhez különös vonzódások, és kívánságok van, a' melyeket nem utálnak, és a' melyek gyomorsárt, rosz nedvességet nem csinálnak. Vigyázni kell kivált a' terhességnek utolsó hónapjaiban, hogy a' terhes egyszerre sokat ne egyék, hanem inkább keveset, és gyakrabban: mert különben gyomrát megterhelvén, magának csömört, útálatosságot, okádozást okoz; ezek viszont a' megeröltetés, és meggyengülés miatt vérfolyást, és idétlen szülést okoznak, 's így a' gyermekágyas hideglelésre is lassanként a' test elrendeltetik. Mindazonáltal még is soha is üres gyomorral, kivált nagy gyülekezet helyén meg ne jelenjék: mert különben szédülés, és ájulás érheti.

a.) Az ártatlan eledel-ek közzé szám-
laltatnak a' tejnemük, zöldségek, vetemé-
nyek, gyümölcsök, oktalan, 's vad állatok,
gyengébb főtt, vagy sült húsok, jól megkelt
kovászos kenyér: minthogy ezek táplálók,
azon felül könnyen emészthetők is.

b.) Ártalmások a' héjjas veteményes
éretlen gyümölcsök, jól meg nem kelt, és
sült kenyér, kemény sületlen főtelen húsok,
nem különben a' csúszó, 's hideg vérü álla-
tok húsaik, p. o. a' hal, rák, béka, csiga,
's több e' félék; valamint a' felette sók, fű-
szerszámos, igen hevítő, vagy hivesítő ele-
delek, melyek a' vérbővségét szaporitván,
vérfolyásra, idétlen szülésre, gyermekágyas
hideglelésre okot adnak; azomban a' magzat
is szer felett nevedkedhetik, koponyacsontjai,
's kútacskái erősebben csontosodnak egybe-
fornak azáltal.

§. 26. Az italról.

Az ital-is meg kívánja azon vigyázatot,
mely az eledelekről említettett. Ne legyen
se igen meleg, se igen hideg, se igen sok,
se igen kevés, akár víz, bor, kávé, ser, vagy
akár más ital legyen az. A' betegesek,
gyengék, és borhoz szoktattak tiszta vízzel
elegyítettett ó bort, vagy keveset elegyitet-
len is ihatnak, csak hogy az бүdös köves,
meg fojtott ne legyen. Jó a' jól meg élett,
és főtt ser italis, hogy ha azt egyébб környűl-
állások nem tilalmazzák. — Ártalmas a'
pálinka ital, mivel ez mind magát a' terhest
mind a' magzatot meg kábitja, hasonló ké-
pen a' szer felett való hevítő italok, úgy
mint Puncs, kávé. herbathé, 's a' t. melyek
a' terhesnek fel hevülést, szívdohogást, fej,
és fog fájást, nyughatatlan álmatlanságot,
vérfolyást, és idétlen szülést szerezhetnek,

gyermek ágyas hidegtelelésre is okot szolgálhatnak. Az émeltésre, hányásra, ájúlásra hajlandó személyek reggel nem soká fel keltek után fölöstökömöljenek.

§. 27. A' fördésről.

A' fördés is igen hasznos, ha a' Fáhrenheit, thermometruma 25 grádusánál nem melegebb vízben megy véghez, és nem mindjárt étel után tele gyomorral, 's igen gyakran történik meg. Ide tartoznak a' láb fördők is, melyek a' terhességnek első három hónapjaiban nem tanácsosok: mert könnyen vérfolyást, 's ennek következetit húzzák magok után. Szükség az is, hogy mindjárt a' fördés után a' gyomor meg ne terheltessék, a' test megne hüljék: azért minekutánna a' terhesek a' fördöböl kijöttek, egy kevésse nyugodjanak le, gyengén takarózzanak bé; felkeltek után pedig tegyenek egy kis testi gyakorlást.

§. 28. Az előre készítö és enyhítö Orvosi szerekröl.

Elöre készítö Orvosi szerekekkel élni, ha csak azt nevezetes környülállások nem kívánják, általában ártalmas. Ilyen szerekek a' hashajtok, hánytatók, és az úgy nevezetett vértisztító föt vizek, melyeket az önhasznok vadaszai szemtelenül javasolnak. Az ily szerekekkel való élés által a' gyomor, és test elgyengittetik, az ételemésztés meg akadályoztatik, és a' terhes vérfolyásra, korán való szülésre 's a' t. készittetik. Legalább a' tapasztolás bizonyítja, hogy minél kevesebbet igyekezünk valamely személyt a' szülésre elkészíteni, vagy inkább az olyan szerekekkel

előre csigázni, annál könnyebben szabadúlmeg terhétől.

Vagynak mind azon által oly környülállások, melyekben oly tisztító szerekkel élni szükséges de ezeket a' környülállásokat nem bábák, és ahhoz nem értő csábitók, hanem igazi Orvosok határozhatják-meg, és csak ezek alkalmaztatnak azokhoz illendő szereket.

Azomban, minthogy nagyobb részök a' terheseknek a' terhesség ideje alatt ájulások, és görcsök alá vagynak vettette, méltán lehet javasolni, hogy vagy megoknál hordozzanak, vagy házoknál tartsanak olyan szereket, melyek az agyvelőt, érző inakat, és szívet izgatják, a' görcsöket elűzik, az emésztést elő mozdítják, az életerői folyamat rendtelenségeit leg alább addig csilapítják, még a' betegség ellen illendő orvosság rendeltetik. Ilyenek p. o. a' jó erős ó bor, Tokaji bor, erős eczet, a' méh fűszesz (Spiritus Melissae) a' büzsószesz (Spiritus salis ammóniaci) még pedig mind az égető (causticus), mind a' szelid, már akár vizes (aquosus), akár boros (vinosus), akár ánismagos (anisatus), 's a' t. kivált pedig a' kozmás olaj (Ammonium carbonicum pyrooleosum), a' mit szarvas szarvszesznek (Spiritus cornu cervi) is neveznek. — Továbbá szükséges a' Castorei v. Hod Esentia, és a' közönségesen ismeretes Hoffman cseppek. Mind ezeket vagy szaglás képen szokták használni, vagy vízbe, borba, czukora cseppentvén bé venni. A' gazdagabaknak méltán ajánlhatom az Eczet Naphtát (Aether aceticus), mely kellemetes szagával hathatos repülő munkájával a' fő nehézségét, fájdalmát hirtelen elveszi, legalább igen sokszor kellemetes enyhülést okoz. Lehet pedig magába is venni 10 — 30 cseppet egyszerre, borba, vízbe, vagy más mixturába. is.

§. 29. Az álmról, és nyugodalomról.

Az álom a' terhességnek szerencsés folyamatjára nézve igen hasznos eszköz: mind az által az igen gyakran, és sokáik való alvás, kivált mindjárt ebéd, vagy vacsora után tele gyomorral, szüntelen egy oldalon, vagy mindég hanyat, sok tekintetben ártalmas, mind az emésztést gátolván, mind a' nádrát félen állatván, vagy más rosz helyheztetésbe tévén 's a' t.

A' nyugodalom, és sokáig egy helyben való ülés is, vagy az igen kevés testi gyakorlás-is ártalmas, mivel a' magzatnak helytelen helyheztetést okoz; valamint az olyan testbelé gyakorlás is, mely által a' hasinashúsok, vagy igen egybe nyomattatnak, 's szorittatnak, vagy szerfelett kiterjesztetnek, p. o. midön a' terhes vagy valami nehezét emel, hord, vagy a' hasát megüti, vagy valamin keresztül hajlik, vagy dolgait görbült testel viszi véghez, p. o. a' varrást, irást, vagy mást, a' mi mellett hosszú ideig ül.

§. 30. Az álmatlanságról, és sok éjszakázásról.

Nincs egy egy ártalmasabb dolog a' terhéseknek, mint a' sok, és hosszas éjszakázás, kivált ha az tánczolás, román olvasás, hevítő ital, gond, aggódás által okoztatik. Ezek a' testet nagyon elgyengítik, és a' magzat testének erős, 's egészséges formáltatását akadályoztatják; azon kívül alkalmatlanságot szolgáltatnak a' görcsökre, rángatódzásokra, vérfolyásokra, korán való születekre, és gyermek ágyas hideglelésre. — Sok nyughatatlan álmatlan éjszakákat elkerülnének a' terhések, ha gyomrokat sok, és nehéz

emészthetésű eledelekkel, kivált estve meg nem terhelnek; ha háló szobáikban minden kedvetlen szag, és gőztől szabad jó levegő-egyet tartanának; ha hasoknak azon részére, mely felől púposab, nem fekünnének; ha lefekvések előtt, a' bűt, bánatot, szomorúságot kerülnék, azután pedig se igen melegen, se igen hidegen nem takaródnának's a' t.

§. 31. A' mértékletes testi gyakorlásról.

Igazsága van a' nagy Richternek, midőn a' gyermek ágy hidegtelelés ellen legjobb véd-szernek (prophylacticum) tartja az arra való szorgos vigyázatot, hogy a' terhes gyomrában, béliben, és más élő mivszereiben a' rossz nedvességek, epesár, emészthetetlen nyereségek meg ne sokasodjanak. Erre pedig a' jó diaeta legtöbbit tesz, melynek nagy része abban áll, hogy a' terhes testének gyenge mozgatását, illendő gyakorlását el ne mülassa.

§. 32. Az ártalmas testi munkákról.

A' test roncsolás, rázás, és így a' táncz, futkosás, ugrándozás, lovaglás, fagyos, vagy igen göröngyös úton való kocsikázás, szánkázás's a' t. az Aszszonynak könnyen vérfolyást veszedelmes gyermekágy hidegtelelést, a' magzatnak sérelmet, sőt halált is okozhatnak. — A' közöszülés is, ha gyakor, és mód felett való, kivált a' terhesség elején, valamint annak vége felé is, minthogy ez akkor nagyon megszokott feszülve lenni, ha a' has igen, és gyakran egybe nyomattatik, vérfolyásra, és korán való szülésre ad alkalmatosságot. —

A' test munkáji (functiones) közzé tartoznak a' vizellésre, és székre járás is melyekre vigyázni minden embernek ugyan de kivált a' terhesnek szükséges. Már pedig a' terhesek vagy szemérmertességből a' társaságokban, vagy kocsikázás közben, vagy más környülállásokban vizelletöket sokszor meg tartóztatják: vagy magokat meg hütvén azt meg rekesztik; vagy sok oly italokat vesznek magokhoz, mellyek a' vizelletet szerfelett hajtják, a' hójagot tele öntvén, a' nádrát felfelé nyomják; mind ezekkel pedig nagyon ártanak magoknak. Sokszor megengedik dugúlni, és szorúlni végbeleit; pedig azokat mindég illendő nyilásban kellene tartani, részént jó diaeta, testigyakorlás, 's könnyen emészthető eledelek, p. o. érett gyümölcs lév, savó, horköves étel, ital által, részént lágyító klistélyokkal. —

Ártalmasok lesznek hát ezek a' természeti testi munkák, mihelvt illendő rendhez nincsenek szoktatva. — Jó vólna, ha a' terhesek minden nap rendes órát tartanának, melyben természetöket a' szükség tételre szoktatnák. —

§. 33. Az ártalmas lelki munkákról, vagy functiókról.

A' kívánságok, akár legyenek azok testi, p. o. étel kívánás, mely gyakran a' gyomorban lévő csipös nedvesség által okoztatik, ital kívánság, vagy nagy ihatóság, 's a' t. akár inkább lelkiek, p. o. valaki, vagy valami után való vágyodás, kivált ha az okosságot dethronizáló, vagy uralkodásától megfosztó indulatokkal (affectus), kivált pedig szenyveké (pathema, Leidenschaft) változnak, menyiségökhöz, és tartósságokhoz képest,

mind az anyára, mind a' magzatra nézve ártalmasok. Ide tartozik a' szer felett, és hirtelen való harag, félelem, ijedtség, rebegés, bú, bánat, szomorúság, irtóztató, és félelmet okozó látások p. o. utálatos nyavalyájú, sánta, benna koldusokat ocsmán fekélyekkel teljes betegeket szemlélés 's a' t.; továbbá égés, lövöldözés, és egyéb rémitő alkalmatosságok, melyek a' terhes érzőinaira igen ártalmas, bényomásokat okoznak. Ide való a' sok sirás, sőt a' sok nevetés is, melyek által az érzőinak igen meg rázattatnak, a' lélekzés gyakran kimarad, némely belső részek meg szakadhatnak, az életerői folyamat alásüljed, vér folyásra alkalmatosság szolgáltatik, leg alább gyermekágyas hidegtelelésre készület származik.

§. 34. A' terhességnek utolsó hónapjaiban való rendszabásak.

1.) Minden terhések, de nevezetesen az elő hasúak, lebetegedésök előtt mintegy 14 nappal, egy ahhoz értő szülést segítő Orvos, vagy Bába aszszony által vizsgálattassák meg magokat, nem azért, mint ha az által a' gyermek fekvését, vagy lebetegedésük idejét kívánnák meghatároztatni, (jóllehet ezt is szükséges tudni), hanem azért, hogy az által a' lágy szülő részeknek, és medenczének alkatjok előre kiismertessenek; hogy így, kivált ha a' medenczének szűkylta, és hibás alkatja vétetnék észre, erről a' bába előre oktattassék, és figyelmetessé tétessék, és hogy segítő szülész Orvos hozattatása véget rendelés tétessék, kivált a' hol azt más szomszéd helyekről kellene hozatni, anyvival is inkább, mivel ezen segedelem tudományt, és mesterséget még manálunk nem sokan űzik.

2.) Minden terhes tartsa tisztán nemi részeit, mosogassa azokat tiszta meleg vízzel, vagy édes tejjel, vagy édes tej vízzel, vagy ezekbe mártatott spongyia által. Azon kívül ójja magát, kivált a' terhességnek két utolsó hónapjaiban, a' módfelett való testi gyakorlástól, önmegeröltetéstől, szük ruha viseléstől 's a' t.

3.) Minden terhes, ha a' hasa nagyon le függő vólna, egy arra alkalmaztatott pólya által, a' milyen nevezetesen Osiandernek *) széles pólyája (Lásd. Tab. IV. Fig. 1.2.3.), de ha ez nem vólna, legalább egy nagy keszkenővel kösse fel azt, (Lásd. Tab. IV. Fig. 4.) még pedig úgy, hogy a' keszkenőnek egymás ellenébe álló szegleteit fogja össze, hogy az egyik lap a' másikra essék; azután azt a' hasra úgy kell helyheztetni, hogy az egyberéztelt keszkenő foka a' szívgyödör, vagy gyomortájra essék, a' két kurtább szegletek pedig az alltesten fügjenek le. Most már a' két hosszabb szegletek a' derékon keresztül egymáson a' szemérem domb felévitetnek, és anyira húzattatnak meg, a' menyire a' terhes elegendőnek itéli a' has megszorittatását, és ezen végek azután, hogyha igen hosszak vólnának, ismét vissza hajtattak, vagy ott, a' hol elvégződtek, czérnával egybe akasztattak.

4.) Minden terhes említi megfüstöltetett ruhákkal béboritván, tartsa illendő melegben; ha pedig maga akar szoptatni, szükseges hogy azokat azon nevezetes munka végbe vitelére jó előre készítse el, kivált ha a' csecsbimbók el vólnának rejteze,

---

*) Lásd. Fridrick. Ben. Osiander's Beobachtungen der Frauen - und Kinderkrankheiten Tübingen, 1727.

melyeket azon esetben jó lesz üvegszopóval felszivattatni: ha pedig igen gyengék, vagy érzékenyek vólnának, úgy hogy előre lehetne félni, ne talám a' szoptatás kezdetével megrepednek, hasznos leszen azokat gyenge meleg pálinkával napjában egy, vagy több ízben is megáztatni.

M Á S O D I K C Z I K K E L Y.

Azon szükséges eszközökről, melyekre egy szülést segítőnek, mind a' természetes, mind a' természet rendén kívül való szüléskor szüksége vagyon. —

§. 35. A' szükséges szereknek előszámlál-tatások.

A' Szülésznek segítő eszközei kétfélék, vagy olyanok, melyeket mindig magával hordozhat, és hordozni köteles, vagy pedig olyanok, melyeket otthon a' Szülőházánál kaphat, és megszerezhet.

a.) A' háznál megszereltethetők im e' következők, u. m.

1.) Egy három rőf hosszúságú, és két újni szélességű pólya, egynehány egyberételtetett kötéllel, az el-metszetett köldöksinór megerössítettésére, és bépólyáztatására.

2.) Négy rét egybe fogott ruhák a' szülés alatt a' közép hús fel fogatására, hogy a' bé szakadástól az által meg óltal mazzassék.

3.)

3.) Egy 12 rőf hosszúságú, és három újni szélességű pólya, a' lábvérér csomóknak, ha jelen vólnának, bépólyáztatásokra.

4.) Fris olaj, vagy sótalan vaj, vagy más 'sir, melyel a' középhúst felemelő ruha, és vi'sgáló kéz, vagy eszköz megkenetetik.

5.) Meleg bor, melyben a' gyengén született, vagy látszatos halálban lévő gyermek megferesztetik.

6.) Meleg víz, melyben a' kisdud teste megmosattatik.

7.) Egy pohár hideg víz, melyel az ájúlkozó szülő felébresztetik, a' gyermek megkereszteltetik.

8.) Egy edény, melybe a' nádrapogácsa, és az elfojó nedvesség felfogattatik.

9.) Egy fatekenő, melybe a' gyermek a' förösztés végett helyezettetik.

10.) Egy ágy melegítő a' szülő ágy, és egyéb szükséges dolgok melegítettésökre.

11.) Konyhasó az elrejtett életű, vagy Szinlethalálban (Asphixia) lévő gyermek nyelvét, és végbélit megsózásra.

12.) Előkötő ruha, és törülköző kendő a' szülést segítő kezeit megtörlni.

13.) Viaszkos vászon lepedő, vagy kikészített szarvas bőr a' szülő aszszony teste alá, hogy az által az ágy elmőscoltása a' szülés, vagy gyermekágy tisztulás folyamatja alatt megakadályoztassék.

14.) A' gyermek ruházatja annak felöltöztetésére.

β.) A' háznál nem találtatható segéd dolgok, vagy patikai szerek, vagy bizonyos eszközök, melyeket a' Szülész vagy magával hordoz, vagy a' háznál maga készít, vagy készített. — A' Patikai Szerekből megkívántatnak im e' következők, u. m.

1.) Hoffmann cseppei (Liquor anodinus mineralis Hoffmanni).

2.) Hódtetemcsepp (Tinctura castorei).

3.) Szarvasszarvcsepp (Spiritus cornu cervi).

4.) Sydenhám cseppei (Laudanum Liquidum Sydenhami).

5.) Égető büzsószesz (Spiritus salis ammoniaci causticus, vagy: Ammonium causticum)

6.) Keserű só (Salamarum, v. Sulphas magnesiae).

7.) Konyhasó (Sal culinare).

8.) Közönséges szekfüvirág (Flores chamomillae vulgaris).

9.) Málvás elegy (Species Althae)

10.) Lágyító elegy (Species emollientes) párlás, és klistélyozás véget.

11.) Pé'sma dióvirág (Flores Macis, Mustatblütte), melyet Szerecszen dióvirágnak is hívják, hihetőképén azért, mert a' Moluccai, Banda, Borneo Szigetekben, és Déli Ámérikában terem, és sákokban sokszor fekete emberek, vagy kereskedő szercsenek által kapjuk meg.

A' Rendes szülés körül való gond. tud. 51

12.) Köménymag (semen Cumini).

13.) Hódtetem (castoreum).

14.) Büdös Asand (Gummi Assae foetidae).

15.) Illatos eczet (Acetum antisepticum).

Az es z közök b ö l e' következendők szükségsek, úgymint:

1.) Egy csont; vagy onfecskendő, a' gyermeket, ha szükség, klistélyozni.

2.) Egy egyenes, és egy görbe csövű nádrafecskendő (Tab. IV. Fig. 9.), melynek vége gömbölyű, és lyukacsos legyen.

3.) Egy veres selemből szövett hurok, (Tab. V. Fig. I.), mely által a' gyermek lába a' fordítás alatt le, és kihúzássáék.

4.) Egy buta hegyű olló, melyel a' köldök sinór, és egyéb szükséges dolgok felmetszetnek, a' gyermek vízhólyag felfakasztatik.

5.) Egy arasz hosszúságú keskeny czérna pántlika, az elmetszetett köldök sinór átkötésre, a' gyermekvízhólyag felfakasztásra, 's egyéb szükséges dolog felmetszésre, vagy Osiandernek vízhólyag felfakasztója (Tab. IV. Fig. 5. 6. 7.)

6.) Egy arasz hosszúságú keskeny czérna pántlika az elmetszetett köldök sinórt átkötni.

7.) Tiszta spongyia, melyel a' szülőnek nemző részei, és a' gyermek teste megmosattatik.

8.) Cserfa tapló darabocskák, vagy ha ezek nincsenek, pókháló, eczetbe mártva

tott rongy, püfeteg, 's a' t. melyekkel, ha a' köldök sínór a' köldökgyűrűből kiszakadt volna, a' gyermek köldökéből kifolyó vért elállithatni.

9.) A s z s z o n y i v í z h ó l y a g c s a p
atheter femineus Tab. VI. Fig. 7.)

10.) E g y ó n , v a g y h ó l y a g k l i s t é l y , melynek egy nagyobb, más kisebb csője légyen; az a' szülő, ez a' gyermek számára.

11.) A' szülszeres láda (Arca obstetricia) minden benne lévő eszközökkel együtt.

12.) E g y s z ü l s z é k (sella obstetricia) Tab. III. Fig. 1. 2. a' milyen a' Sieböldé, O s i a n d e r - é , és Steiné. — *)

Minek előtte a' természetes szülés alatt nyújtandó Segedelemről Szollanánk szükségesnek tartom némely eszközöknek bővebb magyarázattyokat előre bocsátani.

A' V í z f e c s k e n d ő r ő l v. V í z c s o p p a n t ő r o l W a s s e r s p r e n g e r .

Az egész vízfecskendő v. csoppantó aczélból van, és oly kepe 's nagyságu, mint azt az (Tab. IV. Fig. 5.) láthatni. Áll tudniillik, egy botból, melynek alólról fark formára hátra hajlottfüle van, hová a' közép és mutató ujat dugják, mikor az eszközt kézbe tartják, (a' mint azt Fig. 5. láthatni) Ezen botnak elő oldalán felyül van egy gümbölyü nyílás, vagy lyuk, melybe a' rugó hegye jár,

---

*) Lásd: G e o r g W i l h e l m S t e i n ' s k l e i n e S c h r i f t e n zur praktischen Geburtshülfe. Marlburg, 1798.

melyet az 5-ik figurában ezen lyukon kinyomattatni látsz.

A' lyuk alatt lévő vágatékba a' bot végén bé vágnak a' kiálló fetske farkak a' látszható mozgós rövidebb bóton mely az elsőbön ide 's tova hengerítettetik.

A' közép darabja ezen bótnak, mely egy Srof forgantsal van felkészülve, és egy rugós Sróftartóval (Schraubenmutter Fig. 5.) tartatik erőssen a' bóton. Alól ezen a' mozogható bóton vagynak két felemelkedések, melyek közé azon kéznek hüvelyúja helyhezttetik, mely a' vízfecskendőt tartja, és azon hüvelykúj, a' mozogható botot ide 's tova tólja.

A' bóthátán mint az 5 és 6 figura mutatja, van egy rugó, mely felülről vízárnyos horogra görbül meg, és gömbölyeges hegyen végződik, mint valami Strikoló tö. Ez a' rugó anyira viszatartja, a' horgot, hogy az nyomás nélkül a' felső lyukon (Fig. 6.) ki nem megy.

Ez a' Osiander vízcsappantója 'sirrál meg kenettetvén a' jobb kéz újának felületén, a' nemi részekbe bévitetik, a' kinyitni való hólyagig (Fig. 7.) mely akár mely lapos légyen is, az eszköz tompa hegyivel egy kevéssé hátrább nyomattatván, midön a' szabad tetszésig eldugottatva volt hegyes részetske, a' rugó nyomattatásaival (Fig. 6.) felpattan, 'a nélkül hogy vagy a' nemi részek, vagy a' gyermek legkevésbé is meg sértenne felhasittatik; és a' hasiték azután újal is kitégíthatik, hogy a' hólyagban lévő víz-elfolyan.

§. 36. A' jó Szülszékben megkívántató tulajdonságokról.

Egy igazán jó szülszéknek kell bírni e' következő tulajdonságokkal:

1.) Légyen könnyű, mindazáltal elég erős, és nem felette nagy, hogy kevés helyet foglalják, és egy helyről másra könnyen elvitetessék, és hogy azt egymástól könnyen el lehessen szedni, és ismét egybe rakni.

2.) Külső képe hasonlítson inkább egyes ülő székhez, mint nagy gyalog székhez.

3.) Ül-deszkája légyen jól ki töltetett, illendő nagyságú, szélességű, és magasságú; előlről egy keveset szélesebb, mint hátul.

4.) Légyen hátra bocsáttatható, és egy támasztórúd által megtámasztatható (Tab. III. Fig. 1.)

5.) Két oldal karfája légyen, melyhez fogózkodhassék, és a' melyen kezeit megnyugtathassa a' szülő.

6.) Alól légyen illendő erősségű labitója, vagy lábtója, melyet szabad tetszés szerint lehessen előhúzni, hátra tolni, feljebb emelni, alább bocsátani.

§. 37. Magyarázatja a' Stein szülszékének részenként.

1.) A' 1-ső Tábla, Fig. I. mutatja a' nádal megfonatott szülszék hátát. Nevezetesen az a. betű előadja azt a' közt, hol a' székháta az aljától a' hátra hajítás végett el vagyon válva. — b., a' köznek azon része, mely a' más rész felét a' szék oldal részei által magába felveszi, és a' e. szeg által, mely egy

A' Rendes szülés körül való gond. tud.

selyem sinórhoz lévén köttetve a' d. karika fejü srófról függ le, foglaltatik egybe az e. széles párkányán kívül melyen az üldeszka helye van, és a' székháta oldalainak közép táján, mind egyik felett egy S formájú vastartó van; azon kívül a' szék hátának két oldalán a' teteje felé egy vas borítékkal fedett metszett f. lyuk, mely a' pofatámasz falak horgait veszi fel magába, hogy annál fogva a' székek első, és felső széleik jól, és szorosan megfeküdjenek; alól pedig a' székháta falában két h. kerek lyukakat láthatni, melyek viszont pléhvel vagynak béborítottva, hogy a' vascsatornákat magokba felvegyék; hátul pedig csak az abroncs képü i. vas rúd tengely szegek vagynak.

2.) A' 2 - dik Figura a' szék bal oldalának külső részét magyarázza, melynek felső, és keresztül fekvő részét a' meghajlott k. karfa mutatja; a' felső, és első szeglete pedig, mely S forma, a' szülés alatt hozzá fogódzó l. fát, és az m. nagy csap szeget adja elő, melyben a' reczés vas (Fig. 1. f.) jár. Továbbá, a' szék hátának lejjebb, vagy feljebb vitele végett a' rövid n. csapszeg, mely mintegy mellesleg megyen le a' székhátának alsó arányába, a' több oldalfáknak megerősítetése végett, a' székhátához foglaltatik, és az o. kapocsnak más része, mely a' Fig. 1. által előadatott b. kapocsal, a' hosszabb szeggel (Fig. 1. c.) erőssítettik meg, a' székhátát annak ülő aljával egybe foglalja. Ezen kívül a' székhátának felső részén, még valami rövid p. horgot, valamint a' közepén is egy hasonló hosszú q. horgot, és a' széklábának a' föld színén megfekvő végén is ugyanegy hasonló r. horgot láthatni béborítottva. Az első a' szék elejének megerősítésére, és foglaltatására; a' két utolsó

pedig a' lábtámasz megerössittetésére szolgálnak.

3.) A' 3-dik Figura a' szék jobb oldal darabjának felső színét mutatja. A' 2-dik Figura alatt lévő egyesülésben annak S füle látszik, melybe az üldeszka horga szokott járni; itt van a' t. bémetszett párkány is, melyre az üldeszka helyezettetik.

4.) A' 4-dik Figura az üldeszkanak alsó színét mutatja, az azon lévő megjegyzésre méltó eszközökkel együtt, u. m. annak négy szegletében a' négy u. bémetszésekkel, melyeken a' széknek szegletfáji megfekszenek, a' w. horgokkal, melyek a' feljebb megíratott 3-dik Figura alatt lévő S fülbe járnak, hogy így az össze rakattatott szék megerössittesék.

5.) Az 5-ik Fig. a' jobb, és a' 6-ik a' bal pofa támaszokat mutatja a' rajtok lévő két horgokkal együtt, melyeket a' szék háta az első lapjaiba tolatván, megerössittetik.

6.) A' 7-ik Fig. a' lábpócznak külső oldalát mutatja. Itt látszanak egy részről a' felső bémetszett fecske fark forma o. vas, egybe toló fedél alá rejtetve; a' felső és alsó szegleteken két a. b. c. horog, és a' d. csapszeglyuk, e. csapszeg mely egy srófszeg horog végéhez köttetve sínóron függ; a' g. hegyes rugó, mely a' fenék deszkába jár bé, és a' h. láb támasz.

7.) A' 8-ik Fig. a' láb polcznak belső lapjait rajzolja-le, melyen nevezetesen láthatni, mint megy be a' lábpólcz öt lyuka (Nro. 1,2,3,4,5. Fig. 7.) nyele az i. lábdeszkának fecskefark képü metszésébe, a' mint hogy ezen lapja mindenik deszkának egymásra helyezettvén, két fecske fark formán van bémetszelve, mint az a. bétü mutatja. Ez által a'

láb deszkának kettős magasságot adhatni. Ha pedig a' deszkák egymás között jobb, és balra elhelyeztetnek, akkor a' lábpólcznak adhatni egy harmadik állást, és a' lábpólczot a' fecske fark képü metszés felcserélése nélkül felemelhetni. —

8.) A' 9-dik Figura mutatja az egy, vagy két újni vastagságú fa talpnek, mely a' láb támaszhoz van alkalmaztatva, a' lábpólczba való bocsáttatását, azon való keresztül járását, és ott szeg által való meg erősítettését.

9.) A' 10-dik Fig. rájzolja a' pótlék deszkát (füllbrett), mely az üldeszkhához (Sigg Brett) hasonló. Az alsó lapján láthatni annak k. szárnyait, melyek az üldeszkhának első szélét a' pótlék deszkaként fedik bé, az az, mint ez az üldeszka hijánosságát pótolja ki, úgy azok is, és a' megfekvés végett önpárkányokban vagynak.

10.) Az II-dik Tábla I-ső Fig.. tanítja, miként támasztatik meg az abroncsképü vasrúd által a' székháta midőn az hátra bocsáttatik, mely rúdnak a' szék hátában oly tartalékinak kell lenni, hogy fel tétetvén, minden erőszak nélkül könnyen erősítettessék meg; a' szék elbontáskor pedig könnyen vétettethessék le. A' szék hátának egyik darabjában láthatni az azon lévő a. mozoghatatlan fület; a' más oldalán pedig a' b. mozgó fület, melyet a' c. sark által fel emelhetni, és le bocsáthatni, a' d. forgó tengely által pedig kinyithatni, és bezárathatni; az o kiálló vas rudacska pedig oly formán függ le mind a' két tengelyről, hogy abban jádzhatik. — A' széknek elő részét a' mi illeti, ez két lábon áll, és mindenik láb a' fülekbe horog által akasztatik bé; áll pedig több meg különböző részekből.

11.) A' 2-dik Fig. az II-dik Táblán mutatja a' szék elejének belső lapját, annak két lábaival, és f. párkányával együtt, melyben az üldeszka nyugszik: a' g. foglalkozat, és a' h. kötők, melyek által a' rúgó oldal részek, és foglalék kapcsoltnak öszve, úgy hogy egybetétegethetnek.

12.) A' 3-dik Fig. az II-dik Táblán a' jobb oldal résznek belső lapját mutatja, az i. párkány, k. kötő rúgot, és az l. fület, melybe az ülő deszka erősítés végett való horog szokott járni; továbbá az m. horgot, a' fület, (1. Tab. p.), és a' székek első fogantyúját, mely által az első szék annak hátuljához kapcsoltnak.

13.) A' 4-dik Fig. az II-dik Táblán a' szék oldal részének külső lapját adja elő, melyen az ő formáján kívül semmi egyéb különös nincsen, az n. rugó, és az o. horgon kívül.

14.) Az 5-dik Fig. itten az utó deszka, mely a' boriték kedvéért megfordítva van le rajzoltatva ennek mind két felől való alján a' különböző o. lyukakon kívül láthatni ezeknek a' p. horog által a' 3. Fig. h. fülével való öszve köttetéseket melyek az előszéknek egy más közt egybe függést, és erőt adnak.

15.) A' 6-dik Fig. mutatja a' pótlék deszkát, melynek helyheztetése csupán csak az ülődeszka párkányába vagyon. Az elő széknek felső színén az ülő székben le rajzoltatott lyukak Fig. o. menedékesen vagynak alkalmaztatva: mind két felől egy fecske fark képű metszés van, melybe a' lábitók szolgálnak: mind az által ezen fecske fark, mint a' láb deszka a' bétoló pótlék deszkával fedtetethetik, mely által az egész szék hátra bocsájtatván, annak háta, és az arra való

mátráczkok, derekalyok, bé terítettven, nyugalmágyá (Ruhebett) válik.

16.) A' 7-dik Fig. láttatja a' lábító, és sima lapját, melynek alján a' fecske fark forma bé metszett W. vas van.

17.) A' 8-dik Fig. a' lábítóinak külső színét adja elő, melybe a' fecske fark forma w. csapon, és a' lábító alján kívül az x. lyuk is látszható, melyen az y. csapszeg megyen által. Ezen szeg a' z. sróf karika forma fejéhez egy sínór által köttetik. —

§. 38. A' szék kitöltés magyarázatja.

1.) Egy lószőrrel megtöltetett nagyobb ülő párna, és egy kisebb a' szék aljában. 2.) a' derék alá egy mátrácza a' fő alá két kisebb párna. — 3.) a' szülő fara fel emelésére egy gömbölyeg, és hosszas párna. — 4.) egy pár lapos töltelék. — 5.) az előszékbe egy oly mátrácza mely azt egészen kitöltse; — ezen elég kötők, melyeknél fogva a' székháthoz köttessék. —

§. 39. A' szék egybe rakattatása módjáról.

A' szülszék egybe rakattatása e' következő módon megy véghez:

1.) A' szék hátának aljához foglaltatott két lábak a' földre fel állittatván, a' szék hátának felső vége lebocsáttatik, a' mint azt III. Tab. 1 fig. alatt láthatni.

2.) A' szék oldal részek belé bocsáttatnak a' szék lábán lévő fülekbe, 's azok a' csapszeg által meg erőssitetnek.

3.) az üldeszka ön helyére tétetik, és

4.) A' széknek lebocsáttatott háta, anyira a' menyire szükségesnek állittatik, felemel-
tetik, és a' két oldalszéleihez srófoltatott vas
által a' szék karjának hatúlsó, és felső részé-
ben lévő csapszeg bé akasztatván, megerős-
sittetik. Ennekutánna.

5.) a' pofa támasz deszkák feltétetvén
ön horgaik által meg erősítettnek, midön
fogantyújokba bétolatnak, és

6.) Illendő magosságra, és hosszúságra
alkalmaztatván, a' fecske fark képü vasba
akasztatnak; annakutánna.

7.) A' vas abroncs képü támaszrúd ten-
gelyébe helyheztetvén meg szorítottatik. Ekkor

8.) A' mátrácok, és párnák az ülő deszká-
ra helyheztettnek; a' szék háta, és a' pofa
támaszokra pedig a' fő, és derék alá való
párnák tétetnek. —

A' III-dik Táblán a z 1-s ő rajzolat mu-
tatja a' tökéletesen egybe rakatott szülszéket
az első grádusban meghajtatott hátával, és
ráakasztatott lábtámoszal együtt.

A' III-dik Táblán lévő 2-dik raj-
zolat elő adja a' szülszéket lábitójával, elő-
székivel együtt, úgy a' mint a' székháta a'
4-dik grádusban hátra bocsáttatik, és a' szék
oldalaslág helyheztetve áll.

H A R M A D I K C Z I K K E L Y.

A' Szülőnek a' szülés folyamatja alatt különböző helyheztetéseiről, a' szülszék felállításáról, és a' közönséges ágynak szülágyá való változtatásáról.

§. 40. Helyei, és' helyheztetései a' szülőnek.

Az ember is, mint minden állatok, minden helyen szülhet; de ha a' szükség, nem kényszeríti, szükséges, hogy a' természetnek belső intézetéből magának arra alkalmas helyet keressen, és készítsen. A' madár fészket rak, 's minden más állatok alkalmas helyet keresnek, hasonló természeti ösztönből, önterheknek letételökre. Az emberi nemnél szokásban van a' szülést, vagy szülszékben ülve, vagy ágyban fekve vinni véghez, mint hogy így a' testnek is nyugalom szereztetik. Legközönségesebb a' frantzia, és Anglus ágy. Némely helyeken a' pallérozatlanabb sorsú emberek babonáságból a' szülést különböző testi helyheztetésben szokták véghez vinni, u. m. fekve, álva, ülve, térdekre, és könyökökre hajolva, és le guggolva. Mindezek közt legjobb, és legalkalmasabb.

a.) A' fekve való szülés, akár szülszékben, mikor a' körülállások, úgy kívánják, akár ágyban minthogy az legközönségesebb.

b.) Az álva való szülés már nem tanácsos; minthogy a' szülés a' természetnek oly állati munkája, mely által a' test igen meg erőltetik, a' közép hús könnyen beszakad, és alkalmatosság szolgáltatik a' nádra ki fordulásra, és előesésre, mely alatt a' köldök sinor könnyen elszakad, és a' gyermek a' földre eshetik.

c.) Az ülve való szülés hasonló képen sok akadályokkal vagyon öszve köttetve; mert az által megakadályoztatik a' farcsik mozgása, meg nehezítettik a' lelekezés, mely miatt a' fájdalmak is elegendendő képen ki nem dolgoztathatnak.

d.) Térdre, és könyökre hajolva nem igen ritka látni a' parasztokat; de a' mely hasonlóképen különböző akadályokkal van egybe köttetve mind a' szülfájdalom kidolgozásra, mind a' szülés folyamatjára, mind pedig a' magzatra nézve; mivel az a' szülés után könnyen nádra elő görbülést, sőt egyéb rossz következéseket is okozhat.

e.) Legugolva, mint a' majmok szoktak, igen alkalmatlan, sőt eltűrhetetlen a' szülés, hosszabb ideig is tart, és csak az olyanoknak engedhetni meg, a' kik gyermekségek-től fogva azon helyheztetés módjához, mint a' röttentótok hozzá vagnak szoktatva.

§. 41. A' szülszék használás végétt megkivántató Rendtartásokról.

A' szülszék felállítás alkalmatosságával meg kivántatik.

1.) Hogy a' szék az ágyhoz mennél közelebb állittassék.

2.) Hogy a' kimetszés arányába a' szék alá egy edény tétessék, melyken a' szülés alkalmatosságával elfolyni szokot vér, gyermek víz, és más nedvességek folyanak.

3. Hogy a' szülő dereka, és a' székhátának belső színe közzé egy egybe sodortatott párna tétessék, hogy ahhoz keresztcsontját megvehesse; a' szék háta pedig úgy alkalmaztassék, a' mint azt a' szülő teste, a' medencze alkatja, a' magzat fejének helyheztetése, és más környülállások fogják kivánni.

4.) A' Lábitó támaszrúdját is a' láb hossz-azához képest vagy feljebb kell emelni, vagy alább bocsátani, és a' lábitókat a' környülállások szerint, vagy elő húzni, vagy hátrahúzni.

5.) A' szék Kimetszete a' szülésnek negvedik idő szakaszáig maradjon elrejtetve; hanem.

6.) A' szülszékbe úgy helheztettessék, hogy a' középhús, és farkcsont szabadon álljon bé a' széknek hátúlsó, és szűkebb kimetszett részében, és maga a' szülész minél közelebb álljon az ágyhoz, még pedig oldalvást.

7.) Mihelyt a' gyermek megszületett, mindjárt zárattassék el a' szék ülete az alkalmaztatott toló deszka által a' nádrapogácsa megszületése idejéig.

8.) Ha már a' születésnek vége lett, és a' szülő az ágyba át akarna tétetni. valamíg csak a' szék hátát tartó horgok ki nem horgoltatnak, és a' székháta hátra nem bocsátatik, szükséges a' szülő hátát tartani, és minekutánna a' szülszék oldal részei félre tétetnek, a' gyermekágyas hónalja alatt felfogattatván, az ágyba általtétetik. Azt a' zomba soha sem kell megengedni, hogy magahányásából minden segedelem nélkül hág-

jon az ágyba, mivel ilyenkor a' frissen bészakadva lévő szül részek még jobban bészakadnak, sőt ingereltetvén gyúladásba jöhetnek.

§. 42. A' közönséges ágnak szülágyá való változtatásáról.

Midön a' környülállások az ágyban való szülést megengedik, vagy kívánják, azt arra alkalmasosá e' következő módon készíthetni el, u. m.

1.) Az ágy úgy készíttessék, hogy a' szülő helyheztetése abban félig fekvő, félig ülő légyen: mely okból az ágnak azon részét, melynek a' szülő dereka, és fara alá kelletik esni, egybe rétegt lószőr mátrác, vagy párna, vagy secska, vagy famoh által kell ífel emelni.

2.) Tétessék a' szülő fára alá egy négy rétebe öszve fogatott lepedő, vagy kikészíttetett szarvasbőr, akár viaszos vászon, hogy a' szülés alatt elfolyó gyermek víz, vagy vér által az ágy el ne mocskoltassék.

3.) A' far alja anyira helyheztessék előre, hogy a' farkcsontnak hátra tolatása a' gyermek kitolás ideje alatt ne akadályoztassék, és hogy a' szülés alatt a' far hátra ne csúszson, és így az által a' valamennyire megszületett gyermek, vagy a' nemi részek meg ne sértettessenek.

4.) A' nemi részek arányokba az egybesodrott párna eleibe tétessék egy megmelegíttetett tál, hogy a' gyermekvíz, vér, és nádrapogácsa részint abba foljanak, részint belé tétessenek; hogy így az ágy elmocskoltatás elkerültessék.

5.) Köttessek az ágynek alsó lábára két pólya, kendő, vagy szij, melyhez a' szülő a' szülfájdalmaknak jobban való kidolgoztatások véget fogódzhassék.

6.) Azon esetben, hogy ha a' szülő lába az ágy lábát nem érné, töltetessék ki a' szülő, és az ágy lába közt való köz, akár egybe réttelt ruha, párna, fatekenő, vagy egyéb kemény fatest által, hogy ahoz lábait megvetvén, magának a' szülfájdalom kidolgozás alatt nagyobb erőt adhassék.

7.) Minekutánna a' szülő az ágyba helyezettett, a' szülész az ágy oldala mellett állván, a' szülő czömbjait egymástól távoztassa el, vagy terpeszsze ki, és ekkor a' szülés időszakaszához képest nyújtsa a' különböző szükséges segedelmeket. —

N E G Y E D I K C I K K E L Y.

A' szülésnek különböző időszakaszaiban nyújtandó segedelemeiről.

§. 43. A' szülésznek legelső kötelessége, midőn a' terheshez hivattatik.

Minden természetes, és rendes szülést a' természet munkája önereje, és a' szülfájdalmak által szokott véghez vinni; és így a' szülésznek egyéb kötelessége nincs, mint a' természetet lesbe venni, és az ő intéseit szorgalmasan követni. Azért, midőn valamely szülést segítő terhes, vagy szülő személyhez hivattatik, igyekezzék legelőször is kitudakozni, hogy a' terhesség idejét jól felszámította-e? mentek-e már fájdalmak előre? ha

igen, micsodások voltak azok? — most, hogy érzi magát? — Annakutánna vi'sgálja meg a' terhest külső, és belsőképen, és vigyázzon arra, hogy a' terhes által előadatott környülállások a' mostani jelekkel megegyeznek-é, és menyiben? — mely időszakasza légyen most jelen a' szülésnek? minthogy a' segedelmet is a' szülés időszakaszaihoz képest kelletik alkalmaztatni.

§. 44. Segedelem az első időszakaszban.

Az első időszakaszban a' szülőnek nyugalom, és csendesség javasoltassék; azomban a' szülésre való elő fájdalomok jelentgetvén magokat, bátorittassék, 's a' menyire lehet győzettesék meg a' felől is, hogy a' félelemre legkissebb oka sem lehet, és hogy azon szülfájdalomnak, és változásoknak szükségképen meg kell lenniük, nincs is azokkal a' rendes szülés folyamata alatt veszedelem öszveköttetve. Ekkor a' testen lévő minden szoros kötők öldassanak fel, és ha csak különös környülállások nem tiltják, ezen időszakaszban akármely helyheztetést meglehet engedni. A' szülfájdalmakat sem kell igen erőszakosan dolgoztatni, minthogy ezek az első idő szakaszban arra való, hogy a' nád-rának egybe húzattatott száját megnyissák, és hogy a' magzatnak elő fekvő részét a' kis medencze bemenetelbe tolják; melyek ha a' nádra száj kinyílása előtt dolgoztatnak ki, akkor a' nádra a' fájdalomok miatt származó nyomás által egészen a' kis medencze üregébe szorittatik.

§. 45. Segedelem a' második időszakaszban.

A' 2-dik Időszakaszban szükség kitanúlni, ha valjon a' víz hólyag kész-é a' meg-

repedésre, a' mely hogyha késznek találtat-
 nek, akkor azonnal, kivált az először szülő-
 nek adattassék tudtára, hogy megne ijedjek.
 Ekkor a' vájúdó, vagy már szülő vitetessék
 a' szülhelyre, vagy ha a' hólyag megrepe-
 dést, és a' víz elfolyását az ágyon kívül a-
 karná megvárni, azon esetben ültetessék
 egy oly székre, mely alá az előtt a' gyermek-
 víznek bele való folyása véget egy edény tét-
 tetett: czombjait ekkor egymástól el kell ter-
 peszteni, hogy a' megrepedt hólyagból ki-
 folyó gyermekvíz ne foljon a' czombokon le,
 hanem egyenesen az edénybe. A' víz elfolyta
 után a' szülést segítő vizsgálja meg annak
 tulajdonságát, színét, szagát, azon okból,
 hogy abból megítélhesse, ha valjon a' gyer-
 mek nincs-e meghalva. Taníttassék meg to-
 vábbá a' szülő, hogy a' szülfájdalmakat mint
 kellessék kidolgozni a' lélekzetnek visszatar-
 tóztatása által? mint kell megvetni derekát
 a' szülszékhátához, vagy az ágyba alá raka-
 tott kemény testhez? mint hajtsa meg lábait
 térdbe? mint tartsa magát egy előtte térdelő
 (hogy ha a' szülfájdalmakat álva dolgozná-
 ki), vagy álló (ha fekve) személy kezein?
 mint húzza magához a' szülő az ágy lábához
 köttetett szijat, vagy pólát? lábait hogy ves-
 se meg az ágy lábához? állát hogy szegezze
 meljéhez? hogy így a' nyakikráshúst benyom-
 ván, az ily esettel eredhető golyvát annál
 bizonyosabban megakadályoztathassa. Ke-
 rüljön továbbá minden szoritást, nyomást,
 ha csak arra a' természet nem kényszeríti.
 Határozottassék meg továbbá az időszakasz,
 melyben a' szülfájdalmak kidolgoztassanak;
 a' mit legtöbben a' víz hólyag megrepedés
 után javallanak; de minthogy az vagy ko-
 rábban, vagy későbbre történik meg, hogy
 sem kellenék: legjobb a' ki dolgozást akkor-
 kezdeni, mikor a' nádraszája már anyira
 megnyílt, hogy azon a' magzat általtolattat-

hatik; a' midőn a' vízhólyagot is, hogy ha fel nem repedt volna, fel kellett fakasztani, már akár a' mutató, és középpújj közt való mór'solás által, akár buta ollóval, akár pedig Osiandernek, vízfakasztójával. Lásd. Tab. IV. Fig. 7.

§. 46. Segedelem a' harmadik időszakasban.

Szükség ekkor megvizsgálni, ha valjon a' valóságos, vagy fattyú gyermekvíz folyt-e el? valjon a' hárttyák elegendőképen bé vagy-nak-é szakadva? valjon a' medencze alkatját, és a' magzatnak elő fekvő részeit kitanúlhat-ni-é? — Szükséges a' szülés alatt arra is vi-gyázni, hogy valjon a' fájdalmak elég erő-sek-é? a' fő menyire mozdult légyen elő? mi-vel az egymás után igen gyengén következő fájdalmakat az altest-dör'sölése által szüksé-ges ébreszteni.

§. 47. Segedelem a' negyedik időszakasban.

Midőn a' fő a' medencze kimeneteléhez közelit, e' következőkre szükséges ügyel-ni, u. m.

1.) Hogy a' középhús beszakadás eltávoztassék, a' czombokat csak anyi-ra kellett egymástól elterpésztetni, a' me-nyire elegendőnek ítéltetik, hogy azok közt a' magzat könnyen kiferhet; mely okból.

2.) A' középhústakaróit fel, és elé a' szemérem kötők felé kellett tolni.

3.) A' nemi részeket, és szeméremajaka-kat nem kell ok nélkül szer felett kifeszülni engedni, vagy önként újjal kifeszíteni, mint

azt némelyek helytelenül cselekszik; mint-hogy ilyenkor azok nagyon megvéknyodván, könnyen beszakadnak, 's érzékenyek lévén könnyen meggyúlhatnak.

§. 48. Közönséges jegyzetek.

Azomban kihajtatván ezen fájdalma alatt a' nemi részekből a' fő, a' középhús egészen egybe esik, és meglomhúl a' szülés dolgában pedig nyugalom következik, melyet mint-hogy elébb a' természet tehetségei nagyon megerőltettek, akadályoztatni nem kell.

A' középhúsna beszakadása leghamarább akkor történik meg, midön a' szülést segítő a' gyermeket a' nemi részekből fejenél fogva igyekszik kihúzni, oly célból hogy a' szülés annál hamarább végeződjék, vagy attól félvén, hogy a' gyermek ezen állásában megnefűladjon; de a' mitől nem kell félni, mert tapasztolásból tudjuk, hogy a' gyermek ezen állapotjában egy fél, sőt több óráig is minden veszedelem nélkül megmaradhat.

A' nádrának azon öszvehúzódása, mely által a' gyermeknek több részei kitolatnak, közönségesen egynéhány minutumig, vagy perczentésig tart. — Ez alatt, hogy ha a' gyermekfeje a' szülő czombja felé vólna fordúlva, a' balkézvel úgy fogattassék fel, hogy a' gyermek nyaka a' balkéz hüvelye, és mutató újja közzé essék; midön pedig a' fő megszületett, azt azonnal fel, és oldalvást kell emelni; a' kezét pedig a' kitolás ideje alatt a' gyermek testének egyéb részein tovább annak faráig kellett vinni; még pedig úgy, hogy midön a' gyermek egészen megszületett, a' szülésznek két kezein állapotják meg; ha pedig a' fő balfelé vólna fordúlva, akkor a' kezek változtassanak. —

Ha a' szülés ágyban ment véghez, akkor a' gyermek, mintegy fél ülő állapotban fejével fel a' szülő szemérem teste eleibe a' czombakra támasztassék; ha pedig szülszékben, akkor a' szülést segítő a' gyermeket az ölébe veszi, azzal a' vigyázattal, hogy a' köldök sinórt megne húzza, 's el ne szakaszsa, vagy hogy ne nyomja, hogy az által a' vérforgás megakadályoztatván, a' gyermek meg füljön.

Mihelyt a' gyermek köldöke a' nádrahüvelyen kijön, ha a' köldöksinór megfeszült volna, szükséges azt valamenyire a' nádrahüvelyből kihúzni; de vigyázva, hogy ne nyomattassék. Ha pedig úgy feküdné, hogy a' köldök nyomattatnék, akkor, ha a' fő a' kis medenczébe beállott, nem lehet annak megszülettetését elvárni: mivel a' köldöksinór nyomattatás miat a' gyermek élete veszedelemben forogna. Azért ezen esetben, hogy ha a' természet a' szülést néhány pillantatok alatt el nem végezné, rendetlenné változik, és a' fordítás szükséges.

§ 49. Segedelem az ötödik időszakban.

A' nádrapogácsa közönségesen a' rendes szülés után, szintúgy, valamint a' gyermek, a' természetnek tulajdon ereje által, a' nádrának fájdalmas öszvehúzódása alatt, hajtatik ki; de útjában néha a' nádraszájában, vagy a' nádrahüvelyben megakad; kivált hogy ha a' szülő hanyat fekszik; midőn annak kijöttét szükséges lészen segíteni. —

Megismérjük pedig a' nádra pogácsának a' nádra falától való elválását abból, hogy annak elválása idején a' szemérem testből vér folyik: de a' mely hamar meg áll; továbbá, hogy akkor az öszve húzatott nádrát a' sze-

mérem csonton felül mintegy kemény csomót érezhetni. Soha sem kell pedig, kivált az először szülőknél a' nádra pogácsa elválást sietetni, ha csak azt különös körülállások nem kívánják; mivel tapasztalásokból tudjuk hogy az több napokig is minden veszedelem nélkül hátra maradhat. Mihelyt pedig a' nádrától elválik, azonnal valóságos szülfájdalmak következnek, melyek által az kihajtatik. Csak a' többször szülteknek lehet a' nádrát, kivált ha magát egybehúzni nem akarná, a' köldök tájékán kezdő, és a' szeméremcsontba végződő gyenge dörzsölés által egybe húzódásra kényszeríteni: minthogy számos tapasztalásokból tudjuk, hogy sokszor a' nádra pogácsa, minek utánna meg rothadt, hét vagy nyolcz nap múlva, önként minden veszedelem nélkül a' természet ereje által hajtatott ki.

Egyébaránt a' nádra pogácsa kivétele e' következő módon megy véghez, u. m.

1.) Ha még a' nádra pogácsa benne van a' nádrában, csak a' köldök sinór függ ki: ez a' kifüggő rész a' balkéznek közép, és mutató ujára tekintetvén, (a' mind azt az első kötett III-dik Tábláján lévő 31-ik figura alatt látni) gyengén meg feszittetik; a' jobb kéznek mutató, és közép újját pedig befogván, a' más három újak a' köldök sinóron egész a' nádra szájáig vitetnek; 's ott a' köldöksinór ezek által több izben valamig a' nádra pogácsa ki nem jön a' farcsik felé nyomattatik; a' baba, vagy segéd pedig a' szülő hasát lassanként dörgöli, és a' szemérem csontok felé elő hajlott nádrát az ágyék felé hátranyomia; maga pedig a' szülő a' szülfájdalmakat illendőleg ki dolgozza, de nem azon rossz szokás szerént, mint azt a' bábák, vagy vén asszonyok szokták javallani, t. i. hogy markokba, vagy üvegbe fújjanak, minthogy

az semmit se használ, sőt a' meg erőltetés által a' nádra is könnyen megszakadhat.

2.) Ha pedig a' nádra pogácsa nagyobb részint a' nádra hüvelyben van, akkor a' szülés jobb kezének mutató, és közép ujjával benyúlván a' nádra hüvelybe, a' nádra pogácsát meg fogja, és abból a' külső szemérem ajakig kihúzza; itt pedig azt kereken körül forgatja, hogy a' róla lefüggő tojás hárttyák rá tekeredjenek; de oly vigyázattal, hogy ezek el ne szakadjanak, vagy hátra ne maradjanak. Ezt a' munkát nevezik nádrapogácsa kivezetésnek, hogy megkülönböztessék a' méhlepény kihúzásától, melynek csak a' rendetlen szülésben van helye.

3.) Visgáltassék meg a' nádra pogácsa, ha az valjon egészen kijött-é? valjon abból nem maradt-é valami hátra? — továbbá a' nemi részek nem sértettek-é meg a' szülés alatt? — Ennekutánna, ha a' szülés szülészében ment volna véghez, a' szülő czombjai öszvetéteznék; a' külső nemi részekre pedig meleg ruha rakattatik, hogy az által megakadályoztassék a' levegőnek a' nemi részekbe való bérohanása; maga a' szülő - is illendően takartassék bé, és annak illendő nyugodalom, és csendesség engedtessék.

§. 50. Nevezetes jegyzetek 'a nádrapogácsáról.

Sokszor a' nádra pogácsát nem hajthatja ki maga a' természet munkája, hanem hátra marad, a' ini nem csak a' természet rendén kívül való nehéz, érett, és éretlen szülések után is megtörténhet, hanem a' természetes szülésekben is sokszor megesik. Az illy hátra maradt nádra pogácsa, vagy tökéle-

tesen a' nádrához van ragadva, vagy attól egészen elválva, vagy csak tökéletlenül félig elválva, vagy pedig elválva ugyan, de megrekedve.

Hogy a' nádrapogácsa a' nádrától el nem vált legyen azt a' vér folyás, az igazi utó fájdalmak, és a' szemérem domb felett formáltatni szokott csomó hiánosságából esmerhetni meg, és onnan, hogy ha a' köldök sinór olyankor meg húzattatik, valami ellentállást érezhetni. Néha a' meghúzás alatt enged ugyan a' köldök sinór, de ismét hirtelen hátra húzza magát; a' mi vagy a' tökéletesen el nem vált nádrapogácsától van, vagy annak görcsös öszve húzódásából származik; kivált ha a' rendesen alkatott? és tökéletesen el nem vált, ki hajtattott nádrapogácsa után elő állni szokott vérfolyás, vagy igen kis mértékben, vagy épen nem következik, midőn azomban a' szülő valami rágást is érez alltestében.

Ok a' pedig az elvált nádrapogácsa hátra maradásának, vagy annak nagysága, vagy a' kettős terhesség alatt a' két megkülömböztetett nádrapogácsának egybe növésök, vagy a' köldök sinór kiszakadása, vagy megkötötése miatt meg akadályoztatott vérfolyás, és ez által való nem kissehbedhetése: vagy továbbá, a' nádrának a' szülés után való előesése, és a' nádra szájának görcsös egybe húzódása, vagy annak daganatai, meggyuladása, és ehhez képest a' medencze kimenetelének szer felett való szűk volta.

Hogy ha a' nádrapogácsa elválás után tökéletesen megakarnánk a' felől győztetni, hogy valjon a' nádra magát tökéletesen egybe húzhatja-e? ezen okból nem árt a' köldök, és alltest tájékát gyengén dörgölni; de a' nádra üregébe is benyúlni, és az abban

meggyülve lévő alutt vért kitakarítani, igen ártalmas, sőt szükségtelen is, kivált hogy ha az magát a' nélkül is illendően egybe kezdi húzni, és hogyha a' nádrapogácsa is a' maga hártyaival tökéletesen elment. Csak az ellenkező esetben lehet azt cselekedni, kivált, hogyha a' meggyült, és megaludt vér miatt magát a' nádra egybe nem húzhatja, mely miatt abban görcsök erednének.

Következetei az elvált, és kinem ment nádrapogácsának im e' következők: a' méhlepénymeggyúládása, fenésedése, rothadása; innen a' beszívó edényeknek is megromlások, a' rossz nedvességeknek beszívattatások, rothasztó gyermekágyas hideglelés, és halál.

Miért nem válhat pedig el a' nádrapogácsa a' nádrától, annak több oka lehet; nevezetesen pedig okozhatni részént a' nádra gyengeségét, részént pedig a' nádrapogácsának a' nádrához szer felett való ragadását; mely esetben, hogyha a' köldöksinór nagyon meghúzzattatik, könnyen elszakad, és valamenyire elvált, 's hátra maradt nádrapogácsából nagy vérfolyás, a' nádrának szer felettvaló fájdalma, vagy hosszasan tartó fejr folyás, 's e' miatt következő magtalan-ság következhetnek. A' félig meddig elvált nádrapogácsa hátramaradása nagy vérfolyást, és a' nádrának kisseb, 's nagyobb elgyengülését, 's bénulását szokta okozni.

§. 51. A' köldöksinór elmetszésről.

A' köldöksinór elmetszésben szükséges arra vigyázni, hogy mihelyt a' gyermek megszülettetett, közönséges esetekben, ne választassék el mindjárt az anyjától; hanem elébb vi'sgáltassék meg annak testi mun-

kája, főképen lehelletének útja, mely ha a' lélekző mivszerekben meggyült taknyos nedvességék miatt akadályt szenyvedne, tisztitassék ki.

Ha pedig a' lélekzet egészen szabad vólna, akkor jele, hogy a' gyermeknek új vér forgása ön új útját megkapta, mely okból ekkor a' köldök sinorban lévő életerek verésök tökéletesen elnyomattatik, és a' köldöksinórt el lehet vágni. De minek előtte ez meg történne, szükséges a' Vartonius kocsonya forma nedvességét először a' köldök tövétől kezdve felfelé, de vigyázva, hogy elne szakadjon, kinyomnyi; nevezetesen szükség, hogy a' holt magzatnak köldök sinorja ne húzattassék, mert az ilyen könnyen ki szokott szakadni.

Minekutánna pedig ez a' kinyomás megtörtént, a' köldök sinórt három újnyira a' köldökgyűrűtől egy vékony czérna pantlikával körül kell tekerni, és egy csögre, vagy hurokra megkötni. Ekkor a' még benmaradt Varton nedv, és vér újjra nyomattassanak ki, és így a' tiszta elmetszetett véget vissza a' köldök gyűrű felé kell hajtani, 's a' meghagyatott részhez kötni, ne hogy azután az egyes megkötés miatt az elmetszetett köldökből a' gyermek vére a' bölcsőben elfoljon, és a' gyermek meghaljon.

A' nádrapogácsáról a' nádraszáján kiálló köldöksinór részét, más esetben a' kettős terhességen kívül nem szükséges meg kötni; ekkor pedig tanácsos azon okból, ne hogy ez kötetlen maradván, a' nádrapogácsában lévő vér elfoljon, és a' gyermek az elfolyt vér miatt meghaljon; a' mi annál könnyebben megtörténhet, hogy szokszor mind a' két gyermeknek csak egy közönséges nádrapogácsája van,

Hogyha a' köldöksinór igen hosszú volna, azon esetben ezt egynehányszor meg kell csögözni, vagy hurkolni, hogy az által meg rövidüljön; ha pedig igen rövid volna, és a' szülés a' szülészekben ment volna véghez, akkor a' gyermeket a' nemi részek felé anyira kellett felemelni, valamíg a' köldöksinór engedni kezd; mert különben megfeszülvén, az alatt, még a' szülész a' gyermeknek több testi munkáji, és állapota körül gondoskodik, könnyen elszakadhat. —

Végbe menvén a' köldöksinór elmetzés, és megkötés, a' szülész az újonnan született gyermeket az előre számára elkészítettetett fürdővizbe teszi, 's azt meg fereszti; maga pedig addig a' szülő hasát tiszta kézzel megtapogatja, hogy abban valjon nincsen-e még több születetendő gyermek is hátra, 's hogy valjon a' nádra öszve kezd-e magát húzni: a' nádra pogácsa kezd-e elválni, vagy még erősen a' nádra fenekéhez van ragadva? — Mind ezek felől meggyőzetetvén, ha egyéb környülállások nincsenek, a' gyermekágyast egy kis ideig magára hagyhatja. —

Ö T Ö D I K C Z I K K E L Y.

A' rendes Láb - térd - far, és kettős szülésről.

§. 52. Segedelem a' rendes láb szülésnél
(E. K. Tab. II. Fig. 8.)

A' rendes Lábszülésnél még kevésbé kell a' gyermek kihúzatásával sietnünk, mint a' fő szülés alatt: mivel itt nagyobb veszede lmek következnek, mint a' fő szülés alatt. Sőt a' szülőnek sem kell meg-

engedni, hogy magát mindjárt a' szülés kezdetén megerőltesse, vagy hogy fel, 's alá járkáljon, vagy hogy lábán áljon: mivel ezen szülésben sokkal hamarább előmozdittatik a' gyermek vizhólyagnak megrepedése, mint a' rendes fő szülés alatt. Annakokáért a' szülésnek első időszakaszában itt is nyugodalom, és csendesség, 's az ágyan hanyatfekvés javasoltassék a' szülőnek.

A' nádraszájnak tökéletes kinyílása, és a' gyermekvíz elfolyta után, mind addig, míg a' köldök a' nádrahüvelyből ki nem jön, semmiről egyébről nem kelletik gondolkozni, mint arról, hogy azon része a' gyermeknek, mely már megszületett, meleg ruhával takartassék bé. De ha a' köldöksinór a' magzat lába közé tekergődött volna, ezt arról le kell tekerni. Továbbá, ha a' magzat háttal jönne a' szülő végbéle felé, hassal pedig felfelé, és a' szülés munkája alatt magától hasra nem fordúlna, szükséges lészen azt vigyázva oly móddal megfordítani; hogy a' szülést segítő egyik kezét a' magzat testének azon részére, hol a' nemi részek vagynak, a' mást pedig annak farára tévén, a' nélkül, hogy annak tör'sökét húzza, hasra fordithassa.

Hogyha ezen lábszüléseknél a' gyermek teste nem húzattatik, hanem annak kihajtása a' természetre bizattatik, akkor a' természet munkája a' főnek oly állást ad, hogy azt elő a' mejfelé nyomja, és a' legalkalmasabb állásban a' medenczébe helyhezttévén, a' szülést minden segedelem nélkül elvégzi

A' K a r o k is hasonlóképen oly állást fognak kapni, hogy nem az előkar, hanem a' kezek a' fő mellett fognak fekünni, a' mely állásban, a' nélkül, hogy kifejtetnének, (a' mi mindég nehéz munka) a' fővel együtt kihajtatnak. — Mihelyt a' fő a' karral együtt

a' medencze kimeneteléhez közelit, azonnal az egyik kéz által a' középhúst fel kellett tartani; a' más kézzel pedig a' magzatnak ruhával betakartatott része valamenyire oldalvást, és felfelé emeltetik; azomban a' szülő a' szülfájdalmakat kidolgozza: mert ha a' test így fel nem emeltetik, akkor a' gyermeknek alsó álkapczája a' farkcsontban megakad, a' mi által a' gyermekfejének kijövedele megakadályoztatik.

Azon idő ponthan, midőn a' fő a' kezekkel együtt a' medencze üregébe jutott, és a' bémetszés alá jött, nevezetesen arra kell vigyázni, hogy valjon ennek kifejtődzése a' természet munkája által lehetséges-é, és nem léssen-é sokáig tartó, hogy a' miatt vagy az anyára, vagy a' magzatra nézve veszedelem következék. A' mi hogyha hosszasan tartana, és a' magzat teste halaványodni kezdene, a' köldök életér verése megszűnne, 's a' magzat midőn még fejével a' medencze üregében vólna, lehelleni akarna, — a' mit a' magzat mejjcsontjainak mozgásokból ismerhetni meg, — akkor szükséges léssen mind a' fejet, mind a' kezet, úgy kifejteni, mint az a' rendetlen lábszülés segedelmében fogtanittatni. —

§. 53. Segedelem a' rendes térdszülésnél (E. K. Tab. II. Fig. 7.)

A' rendes térdszülés is épen azon segedelmeket kívánja, melyeket a' rendes lábszülés, és a' természet munkája által hasonlóképen meg véghez.

§. 54. Segedelem a' rendes farszülésnél
(E. K. Tab. III. Fig. 22.)

A' rendes farszülés is közönségesen semmi más segedelmet nem kíván, mint a' rendes fő, láb, és térdszülés. Nevezetesen a' gyermekviz elfolyta után okosan kell a' vizsgálást megtenni, és hasonlóképen itt is azon mód, és időszakaszban kelletik a' középhúst feltartani, mint a' rendes főszülésben. — Noha, midőn a' medencze igen bő, vagy a' szülés ideje előtt korán következik, farral oly serényen jön ki a' gyermek, hogy a' szülész annak kitolattatott részét meleg ruhával takargatni nem is érkezik, ha csak (a' misokszor szükséges) a' serény szülés folyamatját nem akadályoztatja.

§. 55. Segedelem a' kettős szülésnél.
(E. K. Tab. III Fig. 30.)

A' kettős szülés, ha másképen a' szülésnek minden környülállásai rendesek, más féle segedelmet nem kíván, mint az egyes szülés, csak hogy, midőn a' szülést segítő külső, és belső vizsgálás által a' felől meggyőződött, hogy még egy másik megszülettetendő gyermek is vagyon hátra, azonnal az elsőnek hátramaradott köldöksinórját kösse meg, hogy azt a' másodiktól megkülömböztethesse, s azt előre ne húzza.

A' gyermek vízhólyag megrepesztésével, és a' második gyermek születetéssel nem kell sietni, ha csak azt bizonyos környülállások nem kívánják, úgymint vérfolyás, ájulás, görcsök, inrángatódzások, és több e' félék; minthogy tudjuk, hogy az a' nádrában több órákig, sőt napokig veszedelem nél-

kül hátra maradhat; sőt jó ha a' második gyermekszülés egy kicsint későbbben történik meg: mivel az első gyermekszülés alatt elfáradt nádra új erőre kaphat.

Közönségesen el kell a' vizhólyag megrepedését várni; mely ha megtörtént, mindjárt a' gyermek fekvését meg kell vizsgálni; melynek hogyha rendetlen helyheztetése volna, illendő módon kell rajta segíteni. A' szülőnek meg kell tiltani, hogy a' szülfájdalmakat igen idején ki ne dolgozza, hanem magát csendesen, és nyugodalomban tartsa.

Hogyha a' nádra pogácsa elválás ön jeleiből észre vitetnék, akkor szükség mind a' két köldöksinórt a' balkéznek közép, és mutató újára tekergetni's azután egyszerre, de vigyázva meg húzni. Lásd első kötett T a b. III. Fig. 31.

Némely ritka esetben meg történik, hogy mind a' két tojásnak különböző hártýája legyen, és hogy mind a' két nádrapogácsa egy mástól tökéletesen el legyen válvá, mely esetben az első gyermek szülés után annak nádrapogácsája is a' második gyermeki vizhólyagnak béállása előtt elmegyjen. Ilyenkor a' szülést segítő könnyen megcsalatkozhatik, és magával azt hitetheti el, hogy a' szülés folyamatjának egészen vége lett; minthogy már több olyan példák adták elő magokat, hogy 12 sőt 24 óra múlva egy második gyermek szülés következett. Hogyha a' szülés hármas, vagy négyes volna, azon esetben csak azon segedelem szükséges, mely a' kettős szülésben említettett.

H A T O D I K C Z I K K E L Y.

A' gyermekágyasnak a' szülés után való gondviseléséről, és az ő, 's a' magzat nyavalyáinak gyógyittatásokról.

§. 56. A' gyermekágyasoknak közönséges Diaeticajok, Therapiájok rövideden. —

A' gyermekágyasokkal való bánás közönségesen e' következő regulákból áll, u. m.

1.) Mindenben a' legnagyobb tisztaság legyen az első, és az egyenlő megtartás, még a' legkisebb hidegülésnek is távoztatása. Azomban az indúlatoskodásokat, a' szenyveket, az egyes fészkelte gondolatokhoz való húzamos ragaszkodást, a' testmozgásokat, melyeket csak legkisebb erőltetés is van öszveköttetve kerülni kell. Ellenben szükség a' legnagyobb nyugalom, elégséges álm, mint legjobb erősítő szerek. Az ételben, italban való mértékletesség egy a' főtörvények között; kiváltkerülni kell a' puffasztó ételeket, szeszes, és részegítő italokat; noha itt is a' környülállásokhoz képest anvi kifozások vagynak, hogy mindennek minden megválasztás nélkül ugyan azon szoros diétát javasolni, nagy hiba volna.

2.) Ha erős utófájdalmak kegyetlenkednének, ezeket mérsékelni kell, részint az alltestnek mértékletes dör'söltetése, repülő irral való kenettetése, vagy meleg péppel (Umschlag) való puhittatása által, részint pedig görcs-csendesítő klystélyok, és

vagy szekfü herbatében, vagy czukorral, vagy vízzel beadottatandó cseppek által, melyek az érő inakat erössitik, feleslegvaló érzékenységöktől megfosztják, a' rángatódzásokat, 's görcsöket csilapítják. Vagynak esetek, de a' melyeket csak az igazi orvos határozhat meg, melyekben egy két grán édes kénesső v. calomel, egy fél, vagy egy egész grán opiummal illendöképen beadattatván, nagy segedelmet nyújtanak, sok rosszat elhárithatnak.

3.) A' gyermekágyas gyomrának, 's bélinek mindég tisztának, és jónak kell lenni. Innen, ha a' gyomor tisztátalonsága, nyersesége, erőtlenisége, fő fájásokat, hevüléseket, ételtől való undorodást, vérfolyást, vagy más fenyegető veszedelmeket akarna okozni, a' mit az orvos, és az okos szülész átláthat, hánytatóra van szükség, a' minek egyszersmind, ha alkalmas időben adatik, sokféle haszna is. Székinek is kell a' gyermekágyasnak lenni minden huszonnégy órában egyszer: külömben klystélyal kell az alfel szorúlást nyitogatni.

4.) A' megdagadt, fájdalmas külső nemi részekre, és a' középhúsrá meleg boros körkötény (cataplasma, Umschlag), vagy ha gyúladás, és felületi sebesedés is volna jelen, eczetes ólmosvíz (Aqua vegeto mineralis) a' legjobb szolgálatot tesz.

5.) Ha lehetséges minden anya maga szoptassa gyermekét melyre maga a' természet törvénye kötelezi, adván nékiek két emlököt. hogy azáltal ujjan szülöttjeiket táplálhossák. Hogy a' természet ezen szoros kötelességét még az oktalan álatok is hívén teljesítik, azt mindennap látni. De hogy olyhigeszű anyák is vagynak; a' kik ezen

nemes kötelességet, némely haszontalan világi gyönyörűség könnyebben való kielégíthetéseket véget magokról lerázni kívánják, azt is számos tapasztalásból tuggyuk. Nem gondolják meg hogy annak el mulasztásával mely kelemetes érzéstől fosztyák meg magokat; 's mely veszedelemnek agyák alája gyermekeiket, midőn szoptatásokat pénzen fogadott vénusi v. másnyavalyával tele lévő szerelem Leányiból lett anyákra bizák; a' kiknek sem tiszta vérek, sem erköltsök 's lelki ismeretek nincsen. Hát már az ily ártatlan, megvesztegetett vérből szítt tej által hogy lehet ép, egészséges, és állondó életű ember? Ebből könyű ált látni mért egészségesebbek erősebbek 's tartossab életűek a' paraszt emberek gyermekei a' miénkekénél, kiket magok az anyák szoptatnak, 's miért hal el előbb nagyobb része a' miénkeknek hogy sem azokat fel nevelhetnök, ha szintén az legépebb 's egészségesebb szülöktől szármoztak is, 's erántak egyebekben a' legnagyobb gondviseléssel voltak is, mért nyavalyagnak azok megélemedet időkorokban is, honan van hogy az illyeknek azután gyermekeik sőt egész abból szármozando linéa metsevészet?

Valóban ha mind ezeket fontalora veszük lehetetlen, az oly nemes szívű józongondolkozású anyák érránt, háláadó szível telyes tisztelettel nem lennünk, a' kik a' szoptatásbéli foglalatosságot magakra vállalják, 's a' természet törvényét szorosán követik ezen fejl magá a' Mindenható is nem hogy a' jutalam nélkül fáradságokat, hanem azal örvendeztetni megöket, hogy a' szoptatás közben magzattyak háládatosság jeléül vidám mosolygással tekintenekreájak 's csecseikben kelemetes csiklándozást gerjesztenek. — Azon fejl irántok nagyobb tisztelettel, szertettel viseltetnek, hogy sem azoké, kik fogadot bárdalotlan szívű

anyák által szoptattatnak. — A' gyermeket mindjárt első álma után a' gyermekágyasnak fel lehet az emlőkre tenni, hogy szopjon; azonban a' szoptatás alatt a' csecseket változtatni kell, hogy most egyikből, majd másikhól szopjon a' gyermek; de arra is nagyon vigyázzván, hogy mindjárt étel, vagy nagy testi, 's lelki mozgások után soha sem kell szoptatni.

6.) Ha valamely aszszony nem akarná már tovább szoptatni gyermekét, vagy ha gyermeke megholt volna, és akarná, hogy teje ne legyen: mindenek felett azon legyen, hogy minél kevesebbet egyen, és igyon; azomban sós hashajtót, p. o. kén-savanyas lúgsót (Kali sulphuricum, arcanum duplicatum), Glauber sót (sulphas sodae, keserű sót (sulphas magnesiae) egy egy kis Kámforral napjában vegyenbé; a' csecsit kösse, fel 's pálinkás ruhával borrongassa, és ha még is ottan ottan a' teje meggyülne, tejetszopóval szivassa ki.

7.) Ha a' gyermekágyas nagyon gyenge volna, úgy hogy kivált kettős gyermeke lévén, a' szoptatás által épen magát is, a' gyermekeket is elrontaná; vagy ha más környülállások közbe jövéen, azt kívánnak, hogy a' gyermek szoptatást dajkára bizza; akkor mind az aszszony megnyugtatósa, mind a' gyermek javára a' dajkát okosan kell kiválasztani.

§. 57. Regulák a' dajkaválasztásban.

Az okosság kívánja, hogy:

a.) A' dajka se igen öreg ha lehet 30 esztendőt meghalodot ne legyen, sem az előtt hogy felfogadtatik régóta ne szoptatott lé-

gyen; hanem a' menyire lehet mind életkora, mind lebetegedésének ideje az anyájéval megegyezzen, hogy így a' teje is az anyatejéhez inkább hasonlítsék melyhez már azanya méhbenhózászakat. Azomban mások felett javasolhatni az olyat a' ki másod ízben betegedett le; legalább inkább, mint azt a' ki legelőször, vagy már sokszor szült.

b.) A' dajka légyen mind kívül mind belől egészséges; kivált vénusi méreg, ragadós bőrpattogzatok, bűdös lélegzet, bűdös gőzölgés, lyukas, fenés fekete fogak, és más hasonló nyavalyák távol légyenek ő tőle; mely okbal valamind nemző részeit, úgyszájját szemét, fejét, sőt egész testét megkel vi'sgálni.

c.) Meg kell főképen vi'sgálni a' csecseket, ha elég nagyok, kemények, teljesek-é, és milyen téj jön belőlök? — A' jó téj se nem igen ritka, se nem igen sűrű vagy sós összeállást tiszta vízben leginkább megpróbálhatni, mely közé felhő formában elegyedik.

d.) Kivált erkölcsi jóságára nagyon kell vigyázni, hogy a' ki dajka akar lenni se hamar indulatú, se búja dühü, se részeges vagy álmas ne légyen; hanem inkább lassú tűzű, phlegmaticum temperamentumú. —

Ha már valamely személy a' dajkaságra alkalmasnak találtat, taníttassék meg mik légyenek az ő szorosán megtartando kötelességi — így p. o. hányszor 's mely időtájban kellessék napjában szoptotni hogy az által a' gyermek bizonyos időhoz szokván a' többét csendesen tölcse, 2. hogy a' gyermeknek észrevet változásit mingyárt elején jelencse a' szülőknek 3. hogy az étel 's italban elejében szabotott határait által ne hágja 4. ruházattját miképpen alkalmaztassa az

Időjárásához képest, hogy magát 's esecseit megne hűjcse 5. hogy közel a' gyermekhez ne fésülködjen, ne hogy azt tetvekel eltölcsse, 6. végtére hogy azt minden untalan tisztítsa meg hogyha magát egyben gazolta vagy vizellete volna.

Mind azon által nem mindenkor kellek az ily modal megválasztott 's tanított dajka mellett is meg maradni, sőt néha a' következő okokból szükséges azokat megváltoztatni; p. o. 1. ha teje apadni kezd 2. ha meg terhesedik. 3. ha azt a' havitisztulás gyakran 's hosszasan járja, 's olyankor a' gyermeknek mindég nevezetes változása volna, 4. ha csecseinek ártalmas bajai erednének vagy maga megbetegednék, 5. ha nagyon indulatos boszú állo, álmos, rest lusta tisztátalan, szerelmes, részeges, bolond vagy nyavalya törös volna.

§ 58. Némely különösebb rágulák a' gyermekágyasokkal való bénásban.

1.) Ha a' szülés szülszékben ment véghez, akkor a' nádrának tökéletes egybe húzóását, és a' nemi részekből való vérfolyás megállását el kell várni; azután, ha annak újlag való megindulásától tovább tartani nem lehet, vagy ha a' nádrapogácsa elválása igen sokáig tartana; akkor, a' szülő egy oly előre alkalmatosan elkészített ágyba tétessék által, mely se igen kemény, se igen lágy, se felette meleg ne légyen. Ez így esik meg, hogy minekutánna a' gyermekágyas minden rajta lévő mocskos ruhákból azzal a' vigyázattal kivetkeztetik, hogy legkevésbé is meg ne hűljön; 's minekutánna remi részei, czombja, és testének több elpiszkoltatott részei gyenge melegvízbe má-

latott spongyia által megmosattattak; öltöztessék fel oly ruhába, mely illendő meleg, bő, gomb nélkül való, és oly készülletű, hogy a' testet mindenütt szabadon megfekszí, még se nyomja; melyet először szükséges lészen mindenkor kőménymag füstel megfüstölni, és megmelegíteni. Ekkor késedelem nélkül a' székhátúlja hátra bocsáttatván, és oldalrésze félre tétetvén, ha a' szülszékhben szült vólna, annak ülő deszkája oly magassan emeltessék fel, hogy az ágyal egyarányúságban légyen. Azután a' gyermekágyas fogattassék fel, 's minekutánna inge alja hátúlról derekáig felhajtatik, ne hogy a' folyó tisztulástól elmocskoltaván, megkérgesedjék, az ágyba csendesen áttétetik.

2.) Ha a' szülés ágyba ment vólna véghez, míg az ágynak élébbeni formája elbontatik, 's a' fekvésre alkalmatossá tétetik, azután tisztán béborittatik, addig a' gyermekágyas vigyázva felfogattatik, 's ha szükség vólna azan idő alatt tisztába öltöztetik, ezek meglévén, ismét vigyázva, és csendesen az ágyba bététetik.

3.) Hogy a' szülész, vagy bába, a' gyermekágyas körül való szükséges tapasztolását megtegye, arra megkívántatik, hogy a' gyermekágyast, kivált az első három napokban kétszer, sőt többször is, mind addig, míg a' tejes hideglelés bé nem állott, meglátogassa, és jól utánna járják a' dolognak, kitudakozván, mint érzi magát a' gyermekágyas? nézze meg azt is, hogy az alltest nincs-é megdagadva? nem fáj-é? — továbbá, tapogassa meg a' csecseket, az egész hastájékot; tudokozza ki mit evett, és ivott, 's étel előtt, és után mint érzette magát? nincs-é gyakor böfögése? fő fájása? szomjúsága? szája nem száradé? nem futja-é el néha bor-

zadás? álma csendes-é? abból felébredvén, magát vidámon, vagy bádjadtan érzi-é? ágyát, 's magát megtisztították-é? nem fázott-é meg? nem bosszszonkodott, búsult, vagy ijédt-é meg? nincs-é szorúlása, rágása? vizellete nem akadt-é fel? nem érez-é testének valamely részében különös fájdalmakat? ha igen, micsoda idő tájban, vagy micsoda környülállások közt? nem vólt-é ájúlása? nincs-é rajta szer felett való vérfolyás? arczúlatja nem halaványodik-é? nyelve, szeme, képe, lelke, egész teste micsoda beteges változásokat mutat? — 's a' t. — Ezen tudakozódás, és vi'ssgálódás után, tanítsa-meg a' szülész, mind a' gyermekágyast, mind a' körülötte lévöket mi tévök legyenek? mit kerüljönnek? Azomkan a' betegséget, és nyavalyát okosan kell orvosolni.

4.) Ki kell tudnia a' vissza éléseket, melyek a' gyermekágyasok körül meg esni szoktak, és azok aránt előre meg kell inteni, mind a' gyermekágyast, mind a' körülötte lévöket. Szokásban van p. o. a' gyermekágy folyamatjának feltartatása, és előmozdittatása végett mondola olajat adni; de ez igen rossz szokás, mivel az olaj a' gyomorban könnyen megavasodik, hasrágást, és hasmenést okoz; ezt hát meg nem kell engedni, jobb inkább e' helyett egy find'sa málvá speciesből főzetett lágy meleg herbathé, mely a' kigőzöl-gést fentartja, a' gyermekágy tisztulást előmozditja. — Sok helyeken szokásban van a' gyermekágyasokat narancsos, citromos édes gyükérral, almás vízzel, mondola tejjel, aszalt gyümölcseel, és más nyalánkságokkal terhelni, a' mi nékik sokszor szelet, csuklást, rossz emésztést, és más bajokat szül; jobb vólna az ilyenek helyet vagy semmitse fölüstökölni, és u'sonyázni, vagy legfeljebb édes, tejjel egyelítettett Hollándiai Theát,

vagy csupán tisztafelforralt, és tojás sárgájával egyelítettett édes tejet adni; egyéb aránt hamár a' tej meggyült, és folyamathban van, akkor kávéval, és más táplálóbb eledelekkel is élni meg engedtetik. — Sok helyeken a' gyermekágyasok ágyaikat vagy közel az ajtóhoz, ablakhoz, vagy ellenkező képen a' kemencze, kájha, tüzelő mellé teszik; de az elsőbb eset meghülést, az utolsó felhevülést veres himlőt, kábúlást, izzadtságot, bádjadtságot, a' nemi részeknek gyúladásokat, vérfolyást, gyermekágyas hidegletést, a' tisztulás folyamatjának felakadását, görcsöket, rángatózást, ájulást 's a' t. okozhat. Hogyha ezeket a' szoba helyheztetése miatt el nem lehetne kerülni, szükséges az ablak eleibe valamely cortinát, a' kemencze, ájtó, kandalló eleibe spanyol falat terjeszteni. — Sok helyeken szokásban van a' gyermek ruháit a' szobában szárítani, a' szennyeseket, mosatlan edényeket, gyalogszékeket, és minden gazokat a' szobában tartani, rossz olajból mécsket csinálni, 's ezeket éjjelenként szünetlenül pi'slákoltatni, vagy sok gyertyákat egy kis szobába égetni 's a' t. ezek is visszaélések, a' levegő jóságának, a' tisztaságnak, az egészségnek rontóji. — Vagynak borzasztó babonaságok is, melyek a' tudatlan falusi helyeken szokásban vagynak, p. o. a' vakondokat megfogni, porrá égetni, és hogy teje legyen a' gyermekágyasnak, ezt a' port vele vízben itatni 's a' t. Ha ez valakinek valaha használt, nem egyébért használhattott, mint ezért, hogy a' gyomorban lévő savanyúságot magába felszívta; a' mit mágnesiával sokkal jobban elérhetni. Ezen kívül czethal'sirból készítettett flastromot szoktak sokan mejjeikre tenni, mind azért, hogy több tejek legyen, mind azért, hogy ha a' tejek a' csecsekben meggyült volna, a' dagadás eloszoljon, a' fájdalom enyhüljön; mint-

ha bizony az a' 'sir mindenre alkalmas volna, mint a' Hercules csi'smája. — Mások okosabban (noha az esetek sokféleségök, 's az okok külömbségök miatt ez sem mindenkör elég) gyenge ruhácskát kömény maggal semina foeniculi) megfüstölnek, azt egybevételevén, a' csecsekre rakosgatják; és ha jó diaetát tartanak, sokszor meg is jön a' tejek. A' tej miatt duzzadozó, dagadt, és fájdalmas csecsekre pedig oszlató flastromot tesznek Gummi Ammoniacumból, Asa foetidából, szappanból, és len olajból, hozzájok tévén egy kis Kámfort, belőlről pedig napjában egy drachma Arcanum duplicatumot vesznek bé. De legjobb itt is okos Orvos tanácsával élni. —

§. 59. Némely betegségeikről, és nyavalyáikról a' gyermek ágyasoknak közönségesen;

Ámbár rendesen ment végbe a' szülés munkája, még is nem csak az hogy minden betegségekbe bele eshetnek a' gyermek ágyasok, a' melyeknek az emberi természet ki van tétetve, hanem még az ő nemeket, és környülállásokat illető különös szenyvedéseknek is tárgyaiká lehetnek. Ilyenek kiváltképen a' nádra vérfolyás, a' szülés után, görcsök, és rángatódzások, a' tejhidegglelés, a' csecseknek gyúladásoka' gyermekágy hidegglelés, továbbá ritkábbana' nádra kifordulás, a' középhús elszakadás, a' farcsik ficz amodás, melyeknek a' testben, és a' testen kívül való okait (causalia momenta) kikeresni, elhárítani, az életerői folyamatot a' munkásságokban való egyenetlenségnek, és rendetlenségnek meggyőzetésére fordítani, a' talám már a' ve-

gyületben, és formákan elő állott hibákat kiirtani csak igazi orvos tudja. —

Lássunk most sorban ezen betegség formákról.

§. 60. A' szülés utáni vérfolyásokról különösen.

A' szülés utáni nádra vérfolyás kétféle, vagy, látszható, vagy láthatatlan. — A' látszható vérfolyásnál a' fájdalmak rendszerint kimaradnak, a' nádra kiterjedve marad, a' vér vagy lassan foly a' nemi részekből, vagy néha a' jelenlévőknek ijesztésökre patak módra csorog. Következete annak az ájulásig nevededő gyengeség, éssokszor hirtelen való halál. — A' láthatatlan, vagy elrejtetett, titkos alattomos lappango vérfolyást onnan ismerhetni meg, hogy a' nemi részekből kevés, vagy épen semmi vér se foly; még is a' nádra öble a' vértől apródonként felduzzad, a' gyermekágyas különösen érzi hasa öblében a' meleget, a' mely érzelem után otromba fájdalom, és szemlátomást nevededő has vastagodás, 's nagyobbodó gyengeség következik, úgy hogy utóljára az arczúlat el sáppad, az ajakak reszketnek, az életér verés vagy pulsus gyengül, a' szemek lankadnak, homályosodnak, a' homlokot hideg verejték lepi meg, a' szemgoló béesisik: a' fülek csengnek, a' szemek szikráznak, a' végtagok rángatódnak elhidegszenek (lipyria), gyakori ájulások jönnek, és ha segítség nem nyújtatik, halál vet véget.

Ezek a' szülés utáni nádra vérfolyások, a' mint Horn, és Henke okoskodnak, *)

*) Lásd: Klinisches Taschenbuch für Aerzte, und wund-ärzte Berlin 1807. p. 335 — 8.

kiváltképen onnanszármaznak, hogy a' nádra magát valami akadály miatt illendően öszve nem húzhatja, vagy a' mint a' természet bölcsei magokat kifejezik, a' béható erő tevői (factores vis negative), vagy a' behatásnak, öszve vonulásnak tárgyas ; vagy tárgyatlan nyomadéki (ectypi Involutionis materiales, vel spirituales) vagy az egész testben, vagy csak a' nemi részekben igen meg kevesednek, legalább a' kihatás nyomadéki (ectypi Evolutionis) amazokon erőt vesznek, 's a' törvényes ellentétel (antithesis) köztök felbomlik. Ilyen öszve vonulásnak akadályai p. o. némely idegen testek a' nádrában, kivált a' méhlepénynek hátramaradt részei, hártadarabok, aludt vér, 's a' t. melyek néha a' nádrába mint valami két üregű zsacskóba bele szorúlnak, azt ingerelvén öszve görcsölik, a' nádra száját sokszor bedugják, és ki nem engedvén folyani a' vért titkos, vagy rejtezett nádra vérfolyást okoznak. Ilyen akadályai az öszve vonulásnak, és így okai a' vérfolyásnak, mind azok az ellenséges befolyások, melyek a' nádra tonusát, rúgó erejét, szálainak öszve állását elveszik, ideig való bénulást (paralysim temporariam) állítanak elő, p. o. a' terhesség alatt való kitágítása a' méhnek, nagy, vagy kettős magzat által, a' sok gyermek ápolgatás, a' nehéz szülés, vagy a' sokáig csigázó szülfájdalmak, indulatok, szenyvek, ingerlő italok, és orvosságok, néha az igen nagy bővérűség is, sőt néha némely távolabb lévő idegen ingerek is, p. o. a' gyomorban lévő epe, gyomorsár (saborra), a' belek tisztátalanságok 's a' t.

Ezen okokhoz, és környülállásokhoz képest a' nádra a' vérfolyás Orvosoltatása—külömbféle; —sokszor egy hánytató, néha egy klystély meg állítja a' vérfolyást; de több-

nyire az egész test ingerletére, szerkeztetésére, a' közönséges ingerletbeli rendetlenségnek a' nádrába kiváltképen való vissza hatására (Reflex der allgemeinen Abnormität) kell ügyelni; elnem m-llőzven a' nemi részeknek helybeli szenyvedéseiket is. Minden esetben pedig hirtelen valónak, és munkásnak kell a' segedelemnek lenni, és ánnál inkább kell iparkodni a' hamar segítségen, minél régebben tart már a' vérfolyás.

Ha a' szívnek, és verőereknek munkásságok igen erős, teljes, sebes az érzőinak is energiával vagy illendő hatatósággal bírnak, 's az egész életerői folyamat elége, sőt igen is munkás (a' mely állapot az igazi vérfolyás alatt sokáig nem tarthat), akkor salétrom, más közép sok, hideg körkötények (Umschläge) néha talám még az érvázás is meg kívántatnak; sokszor még a' jeges hidegvíz béfecskendezés is hirtelen való segedelmet nyújt, mihelyt a' nádra üregébe beér; egyébaránt is a' jeges Körkötények, ha hirtelen és kevés idejig használtatnak, mindenkor hasznosok. Azomban még is, ha a' verő, és vér edényeknek munkásságok gyenge, ha az életerői munkásság igen alább szállott akkor a' meleg, és illatos körkötények, és a' lágy meleg szesz béfecskendezetek használatosabbak, p. o. a' szekfü, fodor, és borsos ménta öntetek (Infusa), pálinkával, vagy Kámforos spiritussal illendően megélesztetvén. Belső képen az ilyen érzőinbeli gyengeségekben, nagy érzékenységben, életerői csüggedezésben, húslágyságban (atonia) legmunkásabb szerek: az opium, Ipecacuana, fahéj, fahéj Tinctura, Haller savagya Elixiriama, az Aether, a' timsó 's a' t. Ha pedig az érzőinak gyengeségökkel a' véredényszer munkássága, kelle-

tinél nagyobb volna, a' Digitalis purpureánál jobb nincs. — A' végtagoknak megkötetésekhez, az aorta öszvenyomattatásához, a' nádrakürt, és nádra kitémesők v. Tamponiroztatásokhoz csak a' kétséges esetekben folyamodhatni.

§. 61. A' rángatódzásokról, és görcsökről a' szülés után.

A' gyermekágyasoknak görcsös rángatódzásaik kezdődnek rendszerént az arczúlatnak szálas húsaiban, úgy hogy azok szemeiket forgatják, fogakat csikorgatják, szájok tajtékoztatják, majd át megy a' görcsös rángatózás a' nyakra, derékre, tagokra; végződik sokszor az álkapczán (Trismus maxillae).

Okai ezen rángatódzásnak: az érzőinaknak felettébb való érzékenységek, a' sebes szülés, az igen nagy szülfájdalmak, a' tartós vérfolyás, 's a' t.

Az első, a' mit ezen esetben tenni kell, a' gyermekágyast az ágyba vinni és oly helyheztetésbe tenni, hogy magát megne sérthesse, akár mint hánykódná is; kivált pedig vigyázni kell, hogy a' nyelvét elne harapja, megne sebesítse: e' végre tiszta ruhába göngyölgetett kanálnyelet kell a' szájába dugni és azzal a' nyelvitt lenyomni.

Az orvosi szerek között pedig, melyek itt hasznos, javasolhatni az opiumot a' Hódtetemet (Castoreum), a' Kámfort, a' Moschust, a' valerianát a' Chamomillát, a' Hoffmann csepjeit, a' büzső spiritust (spir. cornu cervi), a' repülő szarvas szarvsót (füd-tetes hírsóbornsál), (Ammonium pyrooleosum), a' lágy meleg fürdőt, a' lúg sót (Kali carbonicum) opiummal egyeledve 's a' t.

Ha a' szájon való beadás igen nehéz, vagy átáljában lehetetlen volna szükség kivált klystélyokkal, és dör-sölésekkel használni. A' nyavalya törés alatt pusztá serkentő szeszeket bocsát-hatni az orrlyukakba. Végök lévén a' rán-gatódzásoknak, a' curát tovább is kell foly-tatni, hogy a' nyavalya vissza ne jöjjék.

§. 62. A' tejes hidegtelelés. (febris lactea).

A' gyermekágyasokban a' szülés munká-után második, vagy negyedik nap elő állnak hidegtelelési mozdulatok, a' mit Tejhideg-nek neveznek; mivel rendszerint onnanszár-maznak, hogy a' tejet a' csecsekből sokáig kinem szívják, a' meggyült tej rendetlen ingerléseket visz végbe.

Kezdődik szokás szerint lassú borzadozás-sal, ritkán kemény hideg érzésen; majd át megyen ez a' borzadozás hevítő meleg érzés-re, mely nagy szomjúsággal jár. Ekkor a' lélekzés szapora, a' pulsus kemény, a' fő fá-j e' mellett a' gyermekágy tisztulás elnyomat-tatik, a' csecsek duzzadnak: végre a' paro-xysmus, mely 6—10 óráig tart, izzadáson végződik, mely alatt rendszerint a' tej a' csecsekből, a' tisztulás a' nemi részekből folyni elindúlnak.

Ez a' hidegtelelés magában nem veszedel-mes, de a' gyermekágyasnak rossz szerkeszte-tése, az elmúlasztatt, vagy rosszszúl intézte-tett Orvoslás; és más körülállások vesze-delmessé tehetik.

Elkerülhetni ezt a' nyavalyát, ha a' gyer-meket jókor a' mejjekre viszik, hogy szop-jék, vagy másképen meggyülni a' tejet nem engedik a' csecsekben. Ha pedig már egyszer

bejött volna, semmi nagy curával hozzá látni nem kell; csak egyenlő légymelegség szükség, mely a' bőr gőzölgését fentartja, és előmozdítja; a' mejre pedig száraz meleg gőzök legjobban munkálkodnak.

§. 63. A' csecseknek gyúladások.

Sokszor a' gyermek ágya soknak mejjek megdagad, megveresedik, fáj, edényei úgy bedugólnak hogy vagy igen kevés, vagy épen semmi tej sem jön belőlök. Ha a' gyúladás tovább megy, és elhatalmazik, a' bőr megfeszül, tündöklök, és ha a' tejcsatornák igen megdagadnak, a' csecsek gömösök.

Rendszerint okai ezen gyúladásnak meghidegülés, külső erőszak, nem szoptatása a' gyermeknek, tüzes indúlatok, 's a' t. Ha a' gyúladás nagy, gyúlasztó hideggel jár együtt.

Kimenetele vagy eloszlás, vagy elvesedés, gyakran megkeményedés; néha tejletétel (metastasis lactea), tejtévedés (apoplansis lactea), megörülés (καρνωσα), 's a' t.

A' csecsbimbók is meggyúladnak néha, megfekélyesednek, megrepedeznek, fájnak, úgy hogy az asszony nem szaptathat.

Eleinte azon kell lenni, hogy a' gyúladási daganat eloszoljon, a' mint a' Pathologia Chirúrgia tanítja. E' végre eleinte elég a' csecseket felkötni, kívülről pálinkás vízbe mártatott ruháczkával borongatni, belőlről hashajtót venni, vagy salétromos decoctumot inni, és keveset enni. — Ha pedig már a' csecsek meggyúlnének, 's eloszol-

oszolhatatlan genyetséggel teljesednének, az evesedést puhító szerekkel elő kell mozdítani, végre mikor már a' daganat puha, és a' genyetséget benne habzani érezhetni, egy vágással ki kell nyitni, a' csecskerülettől a' bimbó felé, hogy minél kevesebb tej csatornák sértetessenek meg.

Bajosabb a' hátramaradt kökeménységet eloszlatni, melyhez kevés kell, hogy scirrhus, majd rejtett, és nyilvánvaló rák légyen. A' kénesős szerek, a' bürök, a' Belladonna, az Arsenicum, oly puhító flastromok, melyeknek fő állató részeik mindenkor vagy mercuriale, vagy cicuta, ezen kökeménység ellen leginkább dicsértetnek: de legjobb az érzéketlen scirrhust elébb, mint rák váljon belőle, kivágni. —

A' csecsbimbóknak repedezésök, 's kisebbedésök miatt nem szükség a' gyermeket elválasztani, hanem napjában gyakran kell azokat kezegetni, 's borongatni, vagy birsalmamag nyálkával, vagy friss dióolajjal, vagy ezzel, és ugyan anyi mondola olajjal, vagy peruviaibalsammal, vagy arabiai gummi nyálkával, vagy timsós keményítő s vízzel p. o.

Rs. Amyli Drach. j.

Aluminis Crudi Scrup. j.

Aquae comunis Unc. j.

M. D. S. csecsbimbóvíz.

Azomban szoptathatni a' gyermeket bimbóboritékocskán keresztül is.

Ha a' tejnedvességnek a' vérből való kiválasztatása (secretio lactis) a' csecsekben, ezeknek betegségei miatt, végben nem lehetne; azomban a' vérben felesleg vólnának a' tejes részek,

melyek ott nem maradhatnak; akkor a' természet más élőműszerekre bizza a' tejaválasztást, az honnan ismét más rendetlenségek állnak elő, részint azért, mivel az ily rendetlen helyen kiválasztatott, és tanyázó tej, ki nem folyhatván megromlik, a' szomszéd merő részek réteit felválasztja (Auscheidung), olvadáshozza (liquatio purulenta, vel puriformis), és így veszedelmes következetű tejes évváladékra (abscessus lacteus), tej letételre (depositio lactea), és innen következő kiszáradásra, sorvadásra (phthisis, hectica febris) ad okat (a' mi hogy ne légyen, az ily tanyázó genetséges tejgyüledéket ki kell eresztetni, és a' sebet, 's az ezzel járó gyengeséget illendően gyógyítani); részint pedig azért, hogy az idegen részek-től megterhesedett vér ön edényeit rendetlenül ingerli, az érzőinszer munkásságát is megváltoztatja, és ha ezek a' tejes véri részek az agyvelőt érdekelnék, nyomnák, zavarnák, a' lelki tehetségeknek is szennyvedniek kell.

Az elmúlt télen Januariusnak 18-dik napjától fogva Februariusnak 5-dik napjáig vólt egy 22 esztendő s aszszony a' közönséges Isopotályban a' Rochus Kápólnánál, Pesten. ki az ily tejaválasztás, és készítésbeli rendetlenség, vagy a' mint Swediauer nevezi tejtévedés, (galactoplania) miatt megtébolyodot, megörjült. Ez először Asarumból, majd Tartarus stibiatusból, néha Vitriolum alumból mind addig szedte a' dosisokat, míg napjában legalább egyszer nem hányt; majd egynehány napig Tartarus stibiatusból, eczetből, Oxymelből, és vízből készült orvosságokkal élt; végre Magnesiát horkövel evegetvén, és jó diaetát tartván, tökéletesen meggyógyult. —

§. 63. A' gyermekágy hidegletlésről (De febre puerperali *Kindbetterin Fieber.* —

Az egy kevésé érzékenyebb, és gyengébb gyermekágyas személy könnyen beleeshetik, vagy Gyomorhidegletlésbe (*F. gastrica*) ha a' diaetában hiba esik, vagy Rheumás, vagy Catarrhalis hidegbe, a' meghidegítés miatt, vagy egyszersmind kölléses náthás hidegletlésbe (*Febris miliaria catarrhalis*), ha a' diaetában való hiba mellett nagy melegségben tartatik, 's szerfelett hevitetik; hasonlóképen Gyúladásba jöhet, vagy nemi része, vagy hasborító hártája (*peritoneum*), még pedig akár csak felületében (*peritonitis erissipelacea*), akár belső részében, úgy hogy az alatta való reczemivet, és szálas húst is érdekelvén, és felválasztván daganatot csinál (*peritonitis phlegmonodes*); most azon részében, hol a' *psoas musculus*, és belső főágyék vagy vékonyhúst fedezi (*psoitis*); majd ott, az hol a' horposzok gerénczeit borítja (*peritonitis lumbalis*), vagy ott, hol a' beleken közfalakat formál (*mesenteritis*), vagy a' fodorháiban (*Epiplöitis*); és külömbféle idegen ingerek miatt most a' szívnek, és verőereknek munkásságok rendetlenül felemeltetik, az érzőinszer pedig egyszers mind vagy megmarad elébbeni hathatóságában (*synocha*), vagy alább szál, 's meggyengül (*Typhus*); majd mind a' bizgathatóságnak, mind az érzékenységnak mind a' formáló tehetségnek rendszerei egymásra nézve sokféle rendetlenségbe jöhetnek, 's a' t.

Innen, méltán kérdésbe jött, és még most is per alatt van, mi légyen tulajdon képen a' gyermekágyi hidegletlés? Frank,

Hufeland, Márkus, és mások azt haskéreg gyűlésnek tartják, Hecker nádra gyűlésnek nézi; sokan más gyűléstetők (phlegmasiae) közzé teszik, úgy hogy legközelebb Horn, Mende, Negele, Smidmüller most Sinochával, majd Typhussal járó, de mindég gyűlési című nyavalyának írják, és mint ilyet gyűlés ellen való szerekkel orvosolják. Ellenben pedig Stoll, Richter, Levret másokkal abban a vélekedésben vagynak, hogy a' gyermekágyas hideglelésnek fundamentoma vagy a' gyomorsárban (saborra), vagy a' máj epéjében (febris biliosa), vagy a' fodorháj és más borsókás húrok feketés nedveikben (f. atrabiliaria) vagy a' lassúerekben tanyázó rosz tárgyakban (febris venosogastrica), és így nem csak az edényeknek gyengeségekben hanem azoknak betegség csinálta tartalmokban is találhatók; Le-Roy-Puzos, Delaurie, Paulet Doublet, s mások a' tejnek szokatlan helyen való meggyűltének tulajdonították de a' melyet a' cáfal meghogy többnyire a' csecsek ezen nyavalya alatt is a' tej miatt duzodnak. Következésképen, a' ki azt megakarja gyógyítani, annak szükség elég béléltetésének, és okosságának lenni, nem csak arra, hogy tudja, melyik élőmivszert melyik systemát, hol, mivel, mikor kell sarkantyúzni, hanem kivált arra, hogy a' természet igyekezetét észre vegye, melyik szűrőszeren (colatorium), vagy melyik uton, a' bőrön-é a' vizellő részeken é, a' végbeleken-é vagy hol, és mikor akarja a' betegség csinálmányát a' testből kitakarítani? észre vévén pedig a' természet intézetét, azt úgy mint kell előmozditsa. —

Boër 1792 eszt, a' gyermekágy hideglelést különös fajú nyavalyának állítja, és ellene különös titkos találmányát árulá An-

timoniumból; de két esztendő múlva tudományát vissza húzta: mert kik azzal a' titkos szerrel a' gyermekágyas hideg ellen curáltattak szintugy mint a' más szerekkal Orvosaltattok, meg hóltak, 's most igazán maga is megvalja, hogy itéletében akor mint uj Orvos heveskedet 's hogy azon nyavalyák talán egyéb bizasztó szerök által is meggyógyultak volna, Guinot kereste a' gyermekágyas hideglelés kútfejét a' feleslegvaló savanyúságban, azért abban, sőt minden betegségben, mely a' tejválasztással egybe köttetésben van, Kallicarbonicumot (X — XXXVI. gránt), szappant, és más lúgsavas szert rendelt, el nem mulatván azomban másféle szükséges eszközöket is.

Közönségesen minden gyermekágyas hideglelés meg es mértető jelei (Symptomata) az alltestnek heves, vágó égető has vagy lágyék fájdalmain kívül, a többek közt jelenti magát borzodással a' test hevülésével éjeli nyughatatlansággal émeltgással hányással, a' fájdalmak melyek többnyire csak egy hejt de gyakran megújulva éreztetnek néha a' karokan egész a' honyalj aljaig terjednek. Ezen jelek de kis mértékben már néha a' terhesség alatt is éreztetnek; a' midön azt gyakran idő előtt való szülés követi, 's annakutánna a' fájdalmak minthogy enyhülni láttatnak false vétetnek, de ilyen helyt méltó figyelemel lenni, ne hogy a' lassu lépésü ugyan, de ravasz ellenség egyszerre kiütvén magát, mind a' betegnek, mind az Orvosnak dolgot agyon. —

Midön kovászsa a' testben jól meg élet, akkor elő áll böföggéssel rágással émelygással hanyásra való erőltetéssel, hányással — Illyenkor sokszor sárga epét (bilis vittelina) v. világoszöldet (Aeruginosum) kékellöt (boraceam) vetnek ki, néha ajuldoznak gyomrok

szorúlt, vizelletek vagy meg rekedt vagy fájdalommal esik meg.

Ezen nyavalya mint hogy elején több oráig sőt napokig is enged megtsalja a' könnyen hívő orvost de a' méj bélátásu gyakor tapasztalásu, tudván azt hogy néha azután még nagyobb erővel 's ujjabb természettel szokot megjelenni nem hisz néki, hanem hozzá lát jó előre hogy azt fészkeből kivesse, nehogy azután a' felmagasztalt vagy elnyomodot erejü hidegel légyen dolga.

Folyamattya alatt ezen nyavalyának néha a' csecsek feszesen maradnak, de néha megpuhulnak (kivált ha rothosztó hideg vagy on jelen) lefűgök lesznek, a' tej, a' gyermekágy folyamattal félben szakad, a' nádra hüvely száradni kezd, melyből sokszor gecség forma nedv folyik. —

A' több okak közt hogy ezen nyavalya az Aszszonyitestben fel éledhessék, arra már tsak maga a' terhesség is elegendő mivel az által az egész testi munkálkodás, a' maga rendes folyamattyában változást szenved, 's az által mint egy maga tulajdonságúvá tétetik; mert nem tsak a' has és nádra kényszerítettnek a' kiterjedésre, a' naponként nevedő magzat által; hanem az haskér is feszítettik, melynek az a' következése vagy on hogy mind a' nádra mint az azt körül vévő hárttyák, erek, és érző inak ereje fel magasztaltatván, a' miatt mind az érzékenység, mind az inger megváltoznak. —

A' szülés alatt elrendelik ezen nyavalya elfogadásarát az Aszszonyt a' szülfájdalmoknak hirtelen való vagy igen nagy erőltetéssel eset kidolgoztatások, vagy a' nehéz szülések - az elmellőztetett vagy alkalmatlanul nyujtat szülsegittség, módnélkül való vér folyás, mesterséges szülés a' nádra megsértés.

fogó, emelő eszköz vagy fordítás által, a' nádrapogátsa erőszakas elválasztása, és kivétele.

A' Szülés után, a' szenyvek és indutak, hirtelen való meghülés kivált hogy haszomjuságok enyhítése véget, akkor midön testek hevült hivesített italt isznak diaetában eset hibák, sok és nehéz emésztő eledelek hevítő italok és talám néha elragadtatás által is okoztatik. Mind ezekből kitezik, hogy a' gyermekágyas hidegteleés igen sokféle és a' menyi beteg annyi féle orvoslást kíván.

Midön egészségre kezd fordulni akkor az említett jelek szünnikezdenek, a' tej és gyermek ágy folyás ismét megjelennek a' gyomor, szenvedési türethőbbek lesznek, az étel kívánás helyre áll, az has fájás megszünik. Mind azon által szükséges az orvosnak vigyázni hogy csupán a' lágyéakok vagy hasfájdalmi megszüntéből, ne jövendöljön előre bizonyos jót, hanem vizsgálja meg azt is valyon a' pulsus nem elnyomattat-é? 's félben hagyon a' kezek nem hidegednek a' körmek nem kékülnek, melyek akkor szoktak megtörténni, midön valamelybelső része fenésedik az embernek, (gangrenescit) Ekkor is minden fájdalom úgy annyira egyszerre megszünik, hogy maga a' beteg is magát egészen megkönnyebetnek valja, melynek utánna nem soká életének véget vett; A' mi megtörténik, ha rosszúl orvasaltatik, vagy legalább a' miat sokaig tartó sarvasztó nyavalyává válik. Mind azon által ha jól orvosalják nem oveszedelmes mint azt tartják.

A' holt testében a' felnyittatáskor, rendszerént a' has üregben, ritkábban a' mejüregben, még ritkában pedig a' fő üregben savós nedvesség találtatik. —

Ha valamely nyavalyának, tehát a gyermek ágyas hideglelésnek orvosoltatását kell igazi orvosra bízni, a' ki a' beteg életidejét, szerkesztetését, élet módját, a' betegség okait, mivoltát, nagyságát, az uralkodó kórczimet, vagy népenes szerkezetet (epidémica constitutio); 's a' t. helyesen gondolóra tudja venni, és az orvoslást az ide társoltatott hideglelés természetéhez, és minden egyes körülálláshoz képest okosan kormányozza. —

Közönségesen, ha az nyavalya gyuladással vagyon egyben kötve több érdeemes orvosok tett tapasztalási szerént, kis dosisokban igen hasznosnak találtatott az Opium Kenéssövel egyenlő mértékbe, a' Camphorás mandolatéj. Valamind hatisztulás vagy téj folyamattya felakadása, meghülés okai, jó a' Czombok belsőjére közel a' nemzőrészekhez rakatot mustáros kovász; hol a' csecsek szitatása, szoptatása, hol az izasztó szerek léznek az fő orvosságak. — Az első adig hagyassék az feltet részen valamig szinte holyagot nem szivut, az után pedig annak hejét hosszabb ideig evesedésben tartani nem árt; melyet végben vihetz hogy ha hántató borkövet, (Tartarus emeticus) mint egy drachmát elegyíttesz egy uncia diszno 'sírhoz, és a' meg veresedet helyet azal kened kétzer söt háromszor is napjában. Ennek magam is tsudálatos hasznát tapasztaltam.

Ha a' gyomor vagy belek tisztátalanságával vólna egyben kötve, akkor a' Stohl és Richter orvoslása mogyát lehet követni; elején hántató, azután gyengén hast hajtó szereket vévén elő.

Ha a' szennyvek és indulatok, hogy azok elüzettsenek szükséges nékiek kele-

metes időtöltést szerezni és kívánságok bételyesítése iránt telyes reménységet nyujtani. —

Ezeken kívül meg kell szorosán vi'sgálni hogy az hideget elő hozott okakon kívül, mely természetet vet légyen ez magára, ha felmagasztalt erővel-é? hogy ilyenkor gyengítőszeret vétethessenek elő. Hogy ezen szerek számában, melyek számláltatnak, azokkal, mikor, és mely mértékben kellessék élni? azt minden értelmes orvos tuggya: de minthogy előre 's minden egyesindividuumra nézve az ezekkel való élést és mértéket meghatározni nem lehet annak megítélését az okos orvos mély béléltására kelletik hagyni hogy az magát a' jelen lévő körül állásokhoz alkalmaztassa.

§. 65. A' nádrakifordulás (Umstülpung der Gebärmutter, Inversio uteri)

A' gyenge lágyhúsú asszonyoknál, kivált ha sulyos hártya növetek vagynak jelen a' nádrájokban, vagy ha igen sebesen kivált fennálva szülnék, vagy ha a' köldöksinór, még minekelötte a' méhlepény el nem vált volna, gondatlanul meghúzzattatik, néha tökéletesen ki fordúl a' nádra, úgy hogy belső felületével a' nemi részeken kifügg, mint valami veres, darabos, tündöklő, érzékeny daganat, melyen azomban vagy a' méhlepény is még rajta van, vagy a' még félig nyitva lévő szájai az edényeknek annak helyén látszanak, felül a' szemérem csontok egyesülésök felett érezhetni valami ürességet; sokszor ájulások következnek, és ha a' gyermekágyas segítség nélkül hagyattatik, gyúladás hideglelés, fájdalom, majd fene (brand), 's ezzel halál jönnek elő.

Hogy mind ezeknek elejét vegyük, szükség mindeneknek előttök a nádrát csak hamar helyre tenni; csak, ha már a kifordulás hosszabb idejig tartott volna, ha a kifordult rész gyúladásba jött, és megdagadt volna, szükség a visszatétel előtt meleg oszlató körkötényeket alkalmaztatni. A visszatétel pedig úgy megy jól véghez, ha a gyermekágyas hátára fektettetik, fara telpozícoltatván, azután a szülést segítő kezei, és a nádra olajjal megkenettetik; ekkor mind a két kézzel egyszerre a kifordult nádrához nyúlván a szülést segítő legelőször is a legutóljára előesett részt, azután a többit apródonként hátra nyomja bé egyenesen a nádrahüvelybe, és mikor már vagy egészen, vagy nagy részint ide bétolta, ekkor újait hegyesen öszvetéven, a nádrát oly magasan, a mint csak lehetséges, feltolja. A kéz azonban mid addig a nádrában marad míg a nádra öszve nem göngyölödik; ekkor pedig apródonként hátra húzattatik ki a hüvelyen. Az aszszony marad még egy darabig a hátán fekve; azonban boros pályinkás tölgy fahaj decoctumot, vagy timsós olvadékat, vagy más erőssítő, s öszvehúzó szert fecskendeztetnek bé a helyre nyomattatott nádrába.

Hogyha pedig a kifordult nádrát átaljában vissza nem lehetne tolni, vagy ha kökeménységű (scirrhusus), rákfenés, vagy másképen megromlott volna, ekkor, és csak ekkor kell a nádrát kiirtani, még pedig ez a kiirtás (Exstirpatio) inkább megkötés, mint késel való vágás által menjen végbe. —

§. 66. A középhús szakadásról.

Ha a medencze hibás hajlású, ha a szülő a szülésnek ötödik idő szakaszában fennálva van, ha a középhús eredeti formálta-

tásától fogva igen keskeny, és kemény, vagy ha már máskori beszakadás miatt sebhelyes; ezekben, és ezekhez hasonló esetekben sokszor megesik, hogy a' középhús egészen keresztül szakad, kivált ha a' nemi részeken kijövő gyermekfő igen nagy, azomban a' középhúst illendően nem támogatják, az Instrumentumokat ügyetlenül alkalmaztatják.

Hogyha csak egy kicsint szakadt bé a' középhús, semmit se tesz, rendszerint magától beforr. De ha egészen keresztül szakadt, mind a' nemi részek, mind a' vastag belek gyúladásba jöhetnek, a' nádra hüvelyelőeshet, nem külömben mint az allbél, sőt a' záró szálashúsok is megbénnülhatnak. Hogy ilyenek ne történjenek, nem csak akkor ha egészen keresztül hasadt, de ha nagyon beszakadt is a' középhús, azt két, három, néha több ötéssel is öszve kell varni. E' végre az úgy nevezetett gombos, vagy csombókos varrás (Sutura nodosa Knopfnath) legtanácsosabb; azomban kivált arra kell vigyázni, hogy az ötések kinezakadjanak, és hogy a' seb tisztán tartassék. Azért az aszszont oldalra fektetik, a' nádra hüvelybe spongyia dugatik, a' lábak öszvetétnek, és naponként klystélyokkal lágyszék szereztetik.

§. 67. A' farcsik ficzamodás.

Ha a' gyermek feje igen nagy, úgy hogy a' farcsikot igen hátra nyomja, vagy a' szülést segítő azt goromba gondatlansággal tolja vissza, vagy ha az emelőrudat, és fogót oktalanul alkalmaztatja; a' farcsik csontjai helyekből kificzamodnak, és tartós fájdalmat okoznak; innen a' beteg nem járhat, nem alhat, sokféle gyengeségbe, és betegségbe esik.

Legjobb minél előbb a' farcsikot helyre tenni, és tetéz nyomatékal (*Compressione graduata graduerte compresse*), T képű kötőléssel helyében megtartani; azomban szorgalmasan vigyázni, hogy a' betegnek minden nap rendszeren széke légyen, mindennap néki klystély rendeltessék. —

§. 68. Az újonnan születetett csecsemővel való bánásmódról. —

Minekutánna a' gyermeknek köldöksinórja megkötetett, legelső kötelesség a' gyermeket megfürösztetni, 's a' fürdőben vértől, nyálkától, bőrön megülepedett kövérségtől megtisztogatni; sőt ezt a' fürdést mindennap egyszer, kétszer, vagy néha többször is egy darab ideig folytatni. A' víz légyen lágy meleg; néha tápláló, néha érző inakat erősítő, néha (a' mint a' dolog kívánja) más orvosi szerekekkel különösen elkészítettett. Hogy olyan eset is adhatja magát elő, melyben hidegvízfürdő szükséges, nem tagadhatni; de ezt az esetet, csak az okos orvos határozhatja meg. A' sebes fejtődzésű, 's hideglelési mozdulatokkal öszveköttetett vízkórságra hajlandó gyermekfejet, menyire, miért, és hogy keljen hidegvizzel locsolni, ezt is igazi orvosra kell bízni. *) — De azt kiki a' gyermek fürösztéskor kötelességének tartsa, megvi'sgálni, ha a' gyermek testén nem látzik-e valami roncsolat (*Contusio, Sugillatio, Quetschung*), seb, ficzamosódás, szakadás, természetlen növés, vagy más hiba. Legtöbbször

---

*) Lásd: über die Entwicklungen, und Entwicklungs-krankheiten des menschlichen Organismus von Ad. Henke. Nürnberg 1814. p. 118.

a' fön, és arczúlaton itt ott daganatot vehetni észre; de ezt nem szükség mindjárt erővel egyenesre nyomni akarni; elmúlik az magától is meleg bor, vagy más oszlató szerekből való kötényekre

Erösen bépolyázni a' gyermeket soha sem kell: kezei, lábai ne göngyölgettsenek be, csak gyengédeden takargattassanak be, feje soha se légyen melegbe; legalább befedve nem kell annak lenni, hanem szabadon; hanem arra kell ügyelni, hogy a' bőre itt, 's ott fel ne dör'sölődjék, ki ne sebesedjék; a' mit elkerülhetni szorgalmatos fürösztés, ruha változtatás, és hajporral, vagy korpafű (*Lycopodium*) lisztel való hintés által.

A' 4-dik, vagy 5-dik nap rendszerint elválnak, és elesik a' köldöksinórnak felesleges része. Ekkor a' köldökgyűrűt befedik vékony száraz nyomatékkal (*compresse*), és a' köldök kötőléket újonnan megszorítják, vagy felhúzzák.

Szükséges azomban, hogy a' gyermeknek tulajdon fekvő helye légyen, mind azért hogy több nyugodalma, és világossága légyen, mind pedig azért, hogy a' megnyomattatástól bátorságban maradjon.

Táplálatajára a' gyermeknek legtöbbit ér az anya, vagy dajkatéj. majd két-sülettel (*Zwieback*), 's tojás székivel kevert tej, későbbre czukros lisztpép, vagy ha nem volna kiszoptassa, azomban gyengesége miatt érzőinainak ingereltetnie kellene, e' következendő szapókát javasolhatni:

Rs. Pulv. Amyli.

— Sacchari albi.

— Seminum foeniculi. aa. Unc. j.

M. D. S. Mit Milch zu süßeln. —

Csak néha néha kívántatik meg, hogy midőn a' gyermeknek a' hátramaradt gyer-

mekszurok miatt nyughatatlansága volna, Rhabarbara, vagy Manna nedve által gyengédentisztítassék kigyomra; noha rendszerént erre a' végre az anyának, vagy dajkának első, vékony, ritka, vizes teje, a' mit fecstejnek hívnak, elégséges. Legjótévőbb pedig a' gyermekekre nézve az álm, a' csendes nyugalom.

§. 69. Némely betegségeiről, és bajairól az újonnan született kisednek. —

1.) A' Látszatos vagy Szinelt halál (Asphyxia neonatorum) a' legnagyobb gyengesége az újonnan született kisednek, az életerői munkásság fejtődésben esett hibák, nevezetesen a' lélekzésnek élőmivszereiben való akadályok, és mindazon okok miatt, melyek ha nagyobb grádusban, munkálkodnának igazi halálnak okai lehetnének. Ilyenek p. o. a' szülés munkája alatt történő hirtelen való változások, a' bővérőség, némely nemes élőmiveknek nyomattatások's a' t.

Látszatos vagy Szinelt hólnak (☉feintott) neveztetik minden gyermek, mely úgy jön e' világra hogy az élet jeleit vagy igen gyengén, vagy épen nem vehetni benne észre, azonban a' rothadásnak sincs benne semmi nyoma.

Az ily látszatos hólt gyermek különbféle képen elevenítettik meg. Ha t. i. az egész teste duzzadt, fekete kék színű, és erős szerkesztetésű, úgy hogy a' bővérőség miatt volna elnyomattatva benne az életerői munkásság folyamatja; ekkor vissza jön az elevenesség, mihelyt a' ketté vágatott köldök színórjából 2, 3, 4 kanál vér kibocsáttatik. —

Ha pedig a' torkában, és levegő gégéjében meggyült nyálka nyomta volna el az élet munkásságát, ezt innen az újj hegyivel ki kell venni; azomban a' gyermekeket a' torkába vitetett tollszárnyal hányásra kell ingerelni; hogy pedig több ily nyálka benne ne készüljön, csillás mézet (Oxymel Scilliticum) kell a' gyermeknek adni. —

Megesik, hogy minekelötte a' gyermek megszületetnék, már a' méhlepény elválik, és előesik, és innen az a' nagy fejlődésbeli változás, mely a' gyermekeken születésekor történik, rendetlenné teszi, vagy egészen elnyomja az ő életét. Hogy ez elkerültessek, szükség az előesett szülépet lágy melegvizel teljes edénybe tenni, és míg a' szülés munkája egészen el nem végeztetik, abban tartani.

Töbnyire azomban a' lappangó életű gyermek nagyon gyenge, véretlen, és azt a' nagy fejlődésbeli változást, mely a' születéskor szokott történni, életben ki nem álja, ha csak még a' születés után egynehány minutumig az anyával öszveköttetésben nem hagyattatik; és azután köldök sinórja megkötetvén, lágy meleg boros fürdőbe nem vitetik; itt pedig mejje gyengédeden öszvenyomaltatván, tiszta levegő bele nem fúvattatik. Sőt még gyakran ez sem elég hanem a' fürdőből kivétetvén spiritusokkal dörgöltetik, kivált a' mejje, és hasa; az orra alá pedig szagos szeszek tartatnak; talpai keféltetnek; végre ha ezek sem serkenthetnék fel az alvó életet, a' galvanismus segíthet. —

2.) A' rángatódások (convulsiones, Krampf) gyakori nyavalyáik a' gyenge szüleményeknek, úgy mint a' kiket erre nagy ingereltethetőségök, és érzékenységök könnyen

elkészít, úgy hogy kevés idegen inger kívántatik ezen rendetlenségnek benne való elő állítására; mely minél ifjabb csecsemőben, 's minél többször jön elő, annál veszedelmesebb: mert a' fejtödzést gátolja, az életet sokszor elöltja.

Okot adnak ezen nyavalyára, az anyának részegsége, 's ha heves közösködés után mindjárt megszoptatja, kivált ha különben is vagy kevés, vagy rossz teje van; vagy ha álmodt akarván a' gyermeknek okozni, azt sok opiumos szerekekkel gyakran élteti: részint a' gyermekben lévő más rendetlenségek, p. o. haragos mérgeződés, ha valamiben kívánságát nem teljesítik, a' gyermekszuroknak béliben való tartózkodása, gyomor sár, savanyodás, bélfájás, vizellő hólyagban lévő kövecs, agyvíz kórság, visszaverettetett bőrpattogzat, geleszták, a' köldök gyűrűnek sebhessedése 's a' t. Részint sokféle külső ártalmasságok, p. o. hideg levegő, alkalmatlan lárma, mely ötet édes álmából gyakran igen hirtelen felkölti; továbbá fejére való esés, vagy fejének szorongattatása pántlikával, vagy kézzel, vagy akármivel 's a' t. Legjobb itt is a' dolgot igazi orvosra bízni, a' ki az orvoslást az okokhoz képest elrendeli, a' zavarodásba jött fejtödzést tudományos béléltások szerint helyre hozza. Egyébaránt, ha nyilván kitetszene, hogy gyomorsár volna jelen, hánytatót adhatni. Ha az orczák nagyon veresek, a' homlok igen forró, tétessenek pióczák a' fülek mellé, adattassék klistély tojás székibe fel olvadt Asa foëtidából: tétessék a' csecsemő lágy meleg fürdőbe, és ezután egész teste mosattassék meglúgban, vagy szappanos vízben. Belőlről adhatni syrupban gyantás kozmás hüzső nedvet (Liquor Ammonii pyrooleosi succinatus, vagy Liquor c.c. succinatus), pé'smát (moschus),

schus), cámphorát, szénsavanyas lúgsót (Kali carbonicum) 's a' t.

3.) Hasfájás, és hasmenés (Colika, et Diarrhoea) gyakran rongálja a' kisdedet, ha vagy megfázik, vagy gyomra megterheltek, vagy ha akármilyen idegen ingertől az első utak háborgattatnak. Minden esetre nem árt köménymag, vagy benzoé füsttel megmelegített, 's megterhesített ruhával a' has tájékat borogatni, a' hátgerinczet dör'sölni; a' gyermeket lágy meleg fürdőbe tenni, majd innen kivéven, aromás balsammal, Cajeput olajjal melegen kenegetni: Salepnyálkából, tojás székiből, mannából készült klystélyal a' szorúlást tágitni, és a' mannát kihagyván, már csak a' Saleppel, és tojás székivel is a' vastagbélnek enyhülést szerezni. —

4.) A' gyermekek sárgaságok (Icterus) egy áthidegüléstől is könnyen előálhat; néha pedig a' benne sokáig tartózkodó szurkosnedvtől származik. Ritkán veszedelmes, csak melegen tartsák, és repülő írral (Lini-mentum volatile) kivált a' hastájékat kene-gessék: azomban gyenge hashajtóval, vagy klistélyel a' székit lágyítsák, önként elmúlik. — Azonban nagyon népenes sárgaság is (Icterus epidemicus), mely a' nagyobb gyermekeket is megtámadja, és sokszor veszedelmes prédálást tesz. *)

5.) A' T a p l ó d z a t (Aphthae, die Schwämm-phen) a' nyálkás hártjának hibás tápláltatása, igen apró hólyagocskákra való felválása, és mintegy megtaplósodása, úgy hogy a' sok apró hólyagocskák miatt, melyek közzül né-

*) Lásd: Brunning Tractatus de Ictero spasmodico Infantum. epidemico Essendiae Anno 1772, Ezen halállal három hónap alatt többen, mint 300 gyermekek haltak meg, 3—8 esztendősek kiváltképen. —

melyek apró fekélykékre horpadnak, az egész száj öble mint valami fejer tótoskákat formáló lisztől fejerlik; azomban nem csak a száj öble, de az egész hélosatornának belső felülete is melyet a nyálkás hártya fedez, eshetik ezen hajba, és a terjedés nagyságához képest, a veszedelemtől való félelem is nevedkedhetik.

Azt mondják, hogy a meleg tartományokban igen ritkán pötyögösödhetik így el a nyálkashártya, hogy az élőmivszeres vilámtárgynak oly igen érzékeny vezetője, 's tékozlója legyen; vagy ha néha a szurkos nedvnek, a hibástejnek, a rossz levegőnek, a tisztátalanságnak, és eféle idegen okoknak ingereikre rugó erejétől, 's illendő összeállításától, kiválta a száj öbliben megfosztatnék is, sokkal hamarabb meggyógyul, mint a hideg, és kivált egyszersmind nedves helyeken. — De a nedves hideg helyeken is elkerülhetni, és meggyógyíthatni ezt a nyavalyát jó diaeta, és a nyálkashártvába különösen munkálkodó alkalmas szerek által. Csak a gyermeket tisztán kell tartani, természeti szükségét rendesen kell járattani. a száját boráxosrósa mézzel napjában gyakran ecselezni, tisztogatni; a többit a természet úgy elvégzi, hogy még a talám már elő állott hideglelési mozdulatok is legfeljebb 14 nap alatt lecsilapodnak. — Azomban mikor már a betegség olyan meszire ment volna, hogy a nedvességek is romlanának, a taplódzat ragadós, 's rothadásra hajlandó volna, a turát okos Orvosra kell bizni; nem pedig egy methoduson mindent egyformán kurúsolni. — Néha ez a betegség a fejtödzés rendtelenségének, nevezetesen a szív, és verőerek ingereltethetőségöknek, 's kelletlenül inkább felemelkedett munkásságoknak, és ez áltelelten munkálólag (antagonistice) a nyálkashártya szer gyengéségének következte.

6.) Szemhéjgyulladás (Blepharophthalmia Augenliederenzündung) néha az érzőnacsúknak, és lymphás edénykének hibás fejtődésökre, és beteges ingereltetésökre mutat, a' mely okon azoknak rongáltatott végeik a' reczemiv pinczécskéiben feleslegvaló nedvességet öntenek, és puffadékat (oedema) állitnak elő. Ezen esetben száraz ápolgatások (fomentationes siccae), p. o. kámforos szívó porok (pulveres absorbentes camphorati), megmelegittelett, 's megfüstölletett száraz vékony fehér kendők 's a' t. jóvasoltatnak, mint a' folyosóban. Ellenben néha inkább a' verőereknek ingereltetett szálaik, 's a' reczemiv fonadékjai fodorodnak össze (crispantur), és jönnek rendetlen ingerletbe: ekkor a' nedves meleg a' gyúladást enyhíti, 's legjobban oszlatja. Néha a' szívó edények (vasa absorbentia) nagyon lomhák, a' hőr, 's a' hárttyák nagyon tágak (atoni); ekkor az olmos szerek, p. o. Aqua vegeto-mineralis, Extractum Saturni, vízben 's a' t. azokat sarkantyúzván, ezeket öszvehúzván, és illendő rugóerővel, 's öszveállással megajándékozván, a' gyúladást leghamarább, és legbátorságosabb módon meggyógyitják. Így vagynak több esetek is, melyeket csak az igazi orvosnak méjen béléató szemei tudnak megkülömböztetni. —

7.) A' mivszerkeztetés formáiban való helybeli hibák, és betegségek, p. o. a' tagoknak ficzamadások, a' tököknek megnyomattatások, és innen előálló vízes szakadások (Bisferbruch), csonttörések, csontpótvállások (Verwachsungen der Knochenansätze), és más hasonló változások, melyek többnyire az ügyetlen bábázkodás miatt származnak, a' gvenge életkorra való tekintet mellett, a' Chirurgiának rendes réguláji szerint gyógyit-

tatnak meg. — lenőtt nyelvet fel akarván szabadítani, nem jó a rövid, vastag nyelvzablát rendetlenül elszakítani; hanem hasadt lapátal, és ehhez tartozó ollóval operálni. A bezárt alfelet, 's vízcsőt mindjárt a születés után kell kinyitni; ellenben az igen vastag, és nagy szűzhártyának bévágattatásával késhetni (atresia vulvae); a nádrahüvely kinyitást pedig (Operationem atresiae vaginae) épen a felserdült életkorra kell halasztani. —

HARMADIK RÉSZ.
A'RENDETTLEN SZÜLÉS

KÖRŰL VALÓ
BÁBÁSKODÁSRÓL,

ÉS
SOKFÉLE SEGEDELMEKRŐL.
(DYSTOCIOLOGIA PRACTICA).

„Der Halbgeborene muß ganz geboren werden.“ — *)

*) Hufeland. Geschichte der Gesundheit, nebst einer physischen Charakteristik des jetzigen Zeitalters. Berlin, 1813:
p. 48.

§. 70. BÉVEZETÉS A' CSELEKVŐ DYSTOCIOLOGIÁBA.

Láttuk a' szülést segítő Tudománynak, és mesterségnek szemlélődő Részében, nevezetesen a' Rendetlen szülésről tanító részben (in Dystociologia theoretica), hogy néha a' rendes szülésre megkívántató feltételek hibáznak, úgy anyira, hogy a' természet öneje által vagy igen néhezen, vagy éppen nem is viheti végbe a' szülést. Es éppen ezek azok a' Rendetlen szülések, melyeknél a' szülésznek munkás segítsége megkívántatik. Itt egyesítettnek mind azok az események, melyeket eddig elő adtunk. Ezt a' Részt kell leginkább megtanulni a' tanulóknak, s a' gyakorló szüléseknek, úgymint, a' melynek tanításai egyenesen ezen kérdésre felelnek meg: hogy kell a' rendetlen szülés okait, akár a' szülőben, akár a' szüleményben, akár mind kettőnek öszveköttetésökben, akár a' hibás szülőségben, a' bába, vagy más hibájában légyenek azok, hirtelenében tökéletesen felkeresni, megismerni; és vagy egészen elhárítani, vagy úgy enyhíteni, hogy a' segedelem aránya a' lehetőségig elérettessék? — Aránya, vagy célja pedig a' rendetlen szülés körül való szülési segedelemnek ez a' kettő, u. m.

1.) A' Normalitást, vagy rendességet a' rendetlen szülésbe úgy vissza hozni, hogy az ezen visszahozatalvé-

get alkalmaztatott eszközök által maga a' természet mesterségesen felsegítettén önereje által vigye végbe a' szülést.

2.) Ha a' természetet ezen különben ötöt illető munkába bé nem igazithatni, és már az ő erejétől a' szülés munkájában semmit sem várhatni, akkor csak egyedül a' mesterséghez kell folyamodni, és a' szülést tulajdonképen mesterségesen kell elvégezni.

Ezen két célhoz képest két nagy szakaszra osztatik a' *Dystociologia practica*. Az elsőbben elő adattatnak azok az eszközök, melyek által a' rendesség a' szülésben helyre állittathatik; az utólsóbban azok, melyek által a' szülés munkája egészen mesterségesen végeztetik el. —

Most, ha azt kérded, melyek legyenek a' rendességet elő allító eszközök közönségesen? Nem felelhetek másképen, mint a' rendetlenség okaira útalva, melyeket hát munkámnak elsőbb darabjába jól meg kellett tanulni. Azomban közönségesen mondhatom, hogy az egész szülés munkája fejtődzésbeli állapot, vagy változás lévén; minden fejtődzésnek (evolutio) pedig úgy rugóji, mint gátlóji vagy az egész testben, kivált a' visszapotlás rendszerében (in systemate Reproductionis), vagy különösen valami részben tartózkodván; a' rendetlen szülést rendes szüléssé változtató eszközök kétfélék, u. m. vagy tulajdonképen orvosiak, az az, az életerői folyamatnak állapotját, 's más élő mivszerek munkásságokra való tekinteteit érdeklők, és változtatók, melyekről tanit tulajdonképen a' szülési orvoslás tudomány (*Jatria Majeutica*); vagy

pedig a' vájúdóknak, a' szülőknek, a' nemi részeknek, a' gyermeknek hibás helyheztetésüket igazgató, a' szülvíz folyást kormányozó részint fogásokban (technicismus), részint pedig okos tanácsadásokban állnak, melyek a' tulajdonképen neveztetett szülészségnek (Majeia, vel Majeusis proprie dicta) tárgyai.

Ha pedig azt akarod megtudni, melyek azok az eszközök, melyek által a' szülés munkája a' természet segítségével nélkül csak mesterségesen vitetik végbe, még pedig úgy, hogy ha lehet mind a' két félnek, de ha nem lehet csak az egyiknek, t. i. vagy a' szülőnek, vagy a' szüleménynek élete tartassék meg, a' mi különben bizonyosan elveszne? — nem hibázok, ha ezeket a' mesterséges segítő eszközöket, és munkákat kiváltképen ezen öt féle dolgokban helyheztetem, melyek e' következők, u. m.

1.) A' rendetlen láb - térd - farszülések körül való kézi munkálatok (operationes manuales).

2.) A' fordítások : (Versio).

3.) A' szülfogó alkalmaztatásai: (applicatio forcipis).

4.) A' Császárság, vagy hasmetszés : (Sectio Caesarea).

5.) Az átfúrás (perforatio).

És épen ezekben a' munkákban kell kiváltképen ügyesnek lenni az igazi szülésznek, a' ki azomban minél szélesebb tudományú, és minél nagyobb lángésszel (genie) bír, annál határtalanabbúl tud minden esetekben mesterséges segedelmeket találni; sőt mint-

hogy oda megyen a' kéz, a' hova az ész igazítja, és minthogy csak az ész lát, csak az ész hall más részeink vakok, és süketek, kevés idő alatt ezekben a' dolgokban is annál inkább többre megyen; ámbár sok terhesek, vájudók, és szülők körül sok esztendőig, mint némelyek, nem viczkándozott is. —

Most lássunk mind ezekről a' gyakorló vagy practica tárgyakról rövideden.

EL S Ö B B S Z A K A S Z.

A' rendetlen szülést rendes szüléssé változtató 's azt elkerültető eszközökről tanácsadásokról, esméretekéről, és munkákról.

EL S Ö B B C Z I K K E L Y.

A' Szülész Orvoslás tudomány.
(Jatria Majeutica).

§. 71. Szülész Orvosi okfejek, és fogantatók, (Principia, et conceptus Jatriae Majeuticae).

Mindenik egyes előmivszerkezetnek (organismi individui) nevezetes czimje a' szüntelen való önelőállítás, öntáplálás (perpetua sui productio, reproductio). Az a' seregök az előmivszereknek, melyek által ez az arány

legközelebb elértetik neveztetik vissza-
 állítás; vagy táplálás rendszerének
 (systema reproductionis), és minthogy tu-
 lajdonképen ezen fundáltatnak a' többi rend-
 szerek, állató, vagy tevő rendszernek
 (systema theticum). Ide tartoznak az emberi
 élőtestnek mind azok a' részei, melyekben
 se a' bizgattathatóság (iritabilitas) sem az
 érzés (sensilitas) különösen ki nem tetszik,
 hanem mind kettőnek egyenlő vegyülete, és
 közbenessége (indifferentismus), p. o. a' gyom-
 or, a' belek, a' lymphás rendszer, a' verő,
 és lassú erek végeik közt lévő hajszálvékony-
 ságú edények, a' csontok, a' reczemivek, a'
 külső bőr's a' t. Ide tartoznak a' nemi ré-
 szek is, különösen pedig kivált a' nádra,
 hozzá tartozó részeivel együtt, melyekben
 kivált a' fejjérszemélyeknek felserdültkorok-
 ban, a' formáló, vagy gyúró erő (nisus for-
 mativus, vis plastica) olyan igen nagy, hogy
 a' nemi tehetség meggyéje (sphaera sexualis,
 az egész tevő rendszer munkásságán, sőt ma-
 gán az egész egyes élő alkatmányon is (sphae-
 ra individualis) uralkodik, *) sőt ennek élete
 után is úgy anyira tartós munkásságú, hogy
 azok a' terhes asszonyok, kik vagy külső
 sérelem, vagy belső betegségek által meghal-
 nak, még az anyaméhnek ön munkássága
 által a' magzatot elszülik, és a' magzat éle-
 te a' holt anyában is darab idejig megma-

---

*) Az asszonyoknál azok az érzőinak, és érzőinbeli szö-
 vetek, (plexus nervi) melyek a' nemi részekhez tar-
 toznak, kétszerte olyan nagyok mint a' férfiaké.
 Azert nem csuda, ha a' nemiszernálok oly igen hatha-
 tós! Azomban más több okok is jönnek itt össze azon
 hathatosság magyarázatjára melyszerént a' nemi ré-
 szeknek a' több élő műszerekkel oly nagy sympathi-
 ájok van, hogy ennek érzelme p. o. egy még elnem
 romlott Leánynak csak egy szemérmes pillantatjából
 is varázs nyilakat szor, melyek ritkán hibáznak, —

rad. — Valójában míg a' plántai élet (vita vegetativa) mind a' vissza állítás (reproductio), mind az előállítás (productio) szöveteiben (textus Gebff) jól megyen, nincsen addig a' felsőbb életnek állati, és emberi munkásságaiban is beteges változás, vagy hatalám kevés volna is, az könnyen elmúlik. Az honnan fő régulának tartják azt kivált a' szülész orvosok mind az aszszonyi, mind a' gyermeki nyavalyák orvosoltatásokban, „a' „táplálásnak, vagy tevő rendszernek munkásságát (vegetationem) il- „lendően igazgatni, és ha elma- „radt, támogatni; ha igen siet, „u's oráskodik, 's bújalkodik, mér- „sékelni; ha törvénytelen képeket „mivel, a' törvényes útra vissza „vinni.

Innen O s i a n d e r Úrnak is nagy igazsága van, midőn a' rendetlen szülés elkerülésre, és a' születendő magzatnak jövő életére nézve is jónak tartja a' tevő rendszernek legelső szikrájára vissza menni, és még a' közösülés idejét is meghatározni. *) Az a' közösülés, és fogantatás, így szól ő, mely vagy a' hónapszám előtt, vagy után kevéssel, vagy épen a' havi tisztulás ideje alatt történik, sem a' terhesnek, sem a' születendő magzatnak javára nem léssen. Mind azok a' személyek, a' kik vagy igen kevéssel a' tisztulás előtt, vagy a' tisztulás alatt, vagy mikor még ez jó formán elsem múlt terhesedtek meg, terheségek alatt sok viszontagságokon mentek keresztül, sokszor idétlent szültek, vagy rendetlenül estek keresztül a' szülés munkáján, vagy gyenge magzatot hoztak e' világra 's

*) Lásd: Allgemeine medicinische Annalen des neunzehnten Jahrhunderts auf das Jahr 1801 Altenburg, ez alatt az articulus alatt: „Osianders Bemerkungen über die Zeit der Schwängerung.“ —

a' t. Ellenben pedig a' kik a' havi tisztulás után a' harmadik naptól fogva a' 14-kik estek teherbe, mind a' terhesség alatt egészségesek voltak, mind könnyen szültek, mind pedig egészséges magzattal boldogították az emberi társaságot. — Kétség kívül a' havi vérfolyásnak a' többek közt az a' haszna, és aránya is van, hogy a' felesleges gyúrós tárgyat (matériam plasticam) mely nélkül az aszszonyi élőmivalkat (organismus) nem szükkölködik, kitakarítsa, és ez által megakadályoztassa, vagy eleit vegye, ne hogy az állati élet elnyomattassék és hogy a' tészta (massa) soksága a' munkásságot elne nyomja, a' tevő rendszert, 's innen ennek csinálmányait is rendetlenné ne tegye. —

Hasonló okokból merte a' tapasztolással teljes Richter is szemérmetes szájjal állítani, hogy a' gyermekágyas hidegleléseknek elkerültetésükben és orvosoltatásokban legfőbb dolog legyen az emésztésnek, és táplálásnak élőmivszereire ügyelni, hogy a' terhesség ideje alatt a' zenyvek, felesleges nyugvás, rossz diaeta, vagy élérend által az epés, rothadékos, seprőlékes gaznedv (saburra) a' belekben, és más részekben megne gyűljön azért, mihelyt a' terhes arról panaszkodik, hogy a' feje fáj, a' sok vér a' fejére todul, alattomos hevüléseket szenyved, gyenge tisztítót vegyen; egyéb aránt is pedig könnyen emésztethető éleddel, és itallal éljen; sőt ha melleseges okok, miatt, milyenek a' tejjválasztás gátjai, a' vérnek mindjárt a' szülés után a' belső részekre való rohanása, a' szülházakban való levegőnek rossz szerkesztése 's a' t. a' gyermekágyas hideglelést rossz természetűvé tette volna is, még akkor is a' tevő rendszer állapotjára kell kiváltképen vigyázni, és az azokban tanyázó rossz tárgvokat a' természettől erre választatandó úton alkalmas időben kihajtani.

Azomban mind a' mellett is, hogy a' tevő rendszerre szorgalmasan kell ügyelni, el ne múlassza kivált a' születés orvos a' fejlődésbeli változásokat a' külső dolgoknak behatásokból származott betegségekől jól megkülömböztetni. —

§. 72. Mi a' fejlődésbeli állapot, és hogy különböznek a' fejlődésbeli változások a' külső behatásból származott betegségekől? miért kell ezeket egymástól megkülömböztetni? —

Az ember, mint plántai, állati, és emberi étellel, műszerekkel, 's tehetségekkel bíró földi valóság, míg létele arányára, úgy mint testi egyes állapotjának vagy egy létségének (corporea vel somatica individualitas), neme szaporittatásának, és lelki mivelletetésének lehető tökéletességökre el jutna (status acme), itt is ugyan (mert teljes pihenést a' természet meg nem engedhet), de kivált útjában a' nevedés idő szakaszában (in stadio Incrementi), majd ezentúl a' fogyatkozás korszakaiban (in periodo decrementi), és így a' származástól fogva az egylétségu előműszerkeztetés határáig (bis dem Grenzpunkte der organischen individualität oder der individuellen organisation) a' halálig, szakadatlanul bizonyos időről, bizonyos időre, és így állandó nyomat, vagy forma szerént (typus), mind tárgyas lételeben (existentia materiali) mind életéri nyilatkoztatásiban' nyilvánosságosan kitesző változásokon, 's mint egy átformáltatásokon (metamorphosis) megven keresztül. Ezek nem származnak egyenesen a' külső testi világnak, vagy általános műszerkeztetnek (absolutus organismus) az emberi testbe való

hőfolyásokból, és így közvetlen mind ket-
tőnek egymásra való rendetlen tekintetéből,
kivált pedig az inger elfogadás hibájából (e
receptivitate vitiosa), mint p. o. a' hidegle-
lés, és más ingerletbeli betegségek (Erregungs-
krankheiten); hanem legközelebb onnan jönnek
hogy vagy az egyes élő mivék (organa), vagy
egész élő mivszerek (systemata organica)
munkásságokban, vegyületekben, formájok-
ban, egymásra való tekinteteikben megvál-
toznak, és migezeken a' változásokon kereszt-
től mennek, másképen határozzák meg ma-
gokat, következésképen más hathatósággal,
ingerközléssel (energia), vagy munkásságra
való viszszonos költögetéssel (concatenatio
activitatum organicarum), 's pótlással (re-
compensationum organicarum) bírnak, mint
az előtt; hiijában orvosoltatnak, kurú'soltat-
nak az ezen változásokból származott nya-
valyák: mert ezek mind addig tartanak,
mig a' fejtődzésben, nevedésben, fogyás-
ban belső változásban lévő rész, a' termé-
szettől néki kiszabattatott pályát (stadium)
elnemfutja; ekkor pedig magoktól megszün-
nek. — Azomban ha lehet is az ily fejtődzés-
beli nyavalyákat előre kerülni, 's ha már
jelen vagynak enyhíteni, kivált pedig azok-
nak rossz következteit elmellözni, elháríta-
ni, mind ezek más regulát, más módot, más
eszközöket kívánnak, mint a' más féle nya-
valyák; — sokszor pedig általjában orvosol-
hatalanak. —

Példákból legjobban megfogók értettetni;
de minden fejtődzésbeli nyavalyákat elő nem
hordhatok; csak azokat érdekleim, melyek-
ben szülész orvosi segítség kívántatik, vagy
a' melyekben kiváltképen a' szülész orvostól
tanácsot szoktak kérni. —

§. 73. Az aszszonyi nemnek legközönsé-
gesebb fejtődzésbeli bajai, és ezek-
ben való jó tanácsadások.

1.) Az előállító életerői folyamat-
nak akár rendszeren hónaponként, v.
negyvenhetenként, akár rendetlen-
nül való kiáradása, (periodica, vel
non periodica exaltatae productivitatís exun-
datio: e. gr. menstruatio, partus, plethora
topica, etc.); innen feleslegvaló vér, és más
nedv gyülekezete néha a' mejjre (innen: szív-
dobogás, szívszorongattatás, vérköpés 's a' t'),
néha a' főre (innen szédelgés, fogfájás, 's a' t.),
néha a' medencze üregre (innen aranyér, ná-
dra vérfolyás, elvetelés 's a' t.).

2.) A' nádra rendetlen munkássá-
gának következetei a' szülés alatt,
nevezetesen az öszvevonulásnak a' kiterjedés-
sel nem illendöképen váltogatós, és rendes
mérséklete, innen beteges öszvevonú-
lásai, és megkeményedései a' nádr-
raszájnak, helybeli öszvehúzódá-
sok, és kivált ha az öszvevonulás nem a'
fenekéről megyen ki a' nádrának, 's álköz-
pontot (falsum focum, centrale punctum)
formál, a' nádrának két üregre való
feloszlása, a' szüllepe bézacskóztá-
tása; továbbá, ha az öszvevonulás, és
kiterjedés, mint két tevői a' szülés munká-
jának rendetlenül oszlik el, nádra vérfo-
lyások, vagy ha azok kifogynak, nádra
bénulás (paralysis uteri) halálos vér-
folyások; vagy ha akármi okon a' nádra
rendetlenül öszvevonúl, és a' méhlepény, 's
nádra közt lévő öszveköttetés hamar felbom-
lik idétlenszülés, 's a' t.

3.) A' tejválasztás munkájának
rendetlenségei annak mind kezdetében,
mi-

mikor a' tej - hideglelés (febris lactea) előáll, mind fogyatkozásaiban, akár a' több hónap-számjárás, akár újj terhesség, akár más okok miatt. Különösen pedig

4.) Minden terhesség alatt a' hiza'k foglalás szerszamos tekinteteinek változásaik, vagy a' teljes nád-rától több élőmiv részeknek ön-helyökből való kinyomattatások, és ez általegymásranézve más szerszamos ingeritekintetekbe való jövetelök; innen a' végbélnyomattatás miatt hasszorulás (obstructio) a' vizellő hólyag nyomattatás miatt nehéz vizelés (Dysuria), a' májnyomattatása miatt sárgaság (Icterus), az ágyékvérereknek nyomattatások miatt érvércsomódzatok (varices), aranyérgömök (nodi haemorrhoidarii), a' vizedényeknek, vagy lymphás rendszernek nyomattatások miatt láb, szeméremajak, és más rész puffadás (oedema pedum, labiorum vulvae) 's a' t.

Ezen esetekben hivattatván az igazi szülész orvos, hogy a' szenvedő bajait enyhítse, a' következendő, vagy jelenvaló szülés munkáját rendesebbé, 's könnyebbé tegye, és hogy ezen fejtődzésbeli változásoknak rossz következteit elkerülje, semmi erőszakos eszlőzhöz nem nyúl, hanem mint a' természetnek hűséges szolgálja annak intéseit fogadja, és követi. Minden e' rész beli környülállások különös egyönlétséges (individualis) tanácsadásokat kívánnak, melyeket az igazi orvosnak lángeszére, tudományára, tapasztolására kell bizni. —

§. 74. Az újonnan születetteknek, és gyermekeknek nevezetesebb fejlődésbeli változásaik, és az azokból származó nyavalyáknak orvosoltatásokban fő regulák. —

1.) A' csecsemőnek legnagyobb fejlődésbeli állapotjait vehetni észre.

a.) Részint tüdejében, és véredényeiben, midőn a' lélekzés, és kisebb vértorgás kezdődik, a' verőér vére inkább megsavanytárgyasittatik, és a' lassúér véri-vel nagyobb ellentételbe jön (antithesis), bénóvén a' Botall verőércsatorna, és a' tojás-gömbölyegségű lyuk — (innen a' Lélekzésnek sok nehézségei, innen a' csecsemőknek ájulások, látszatos vagy színet halálok 'sa't.—

b.) Részint továbbá az ételcsatornában (in canali alimentari), melyben az emésztésnek életerői folyamatja egészen megváltozik, több idegen állató részekből álló, és így magok után több emésztetlen részt is hagyó eledelhez szokik: innen puffasztó szelek, colica, okádás, savanyodások, az első utakban, hasmenés, köldökcsömör, epe-sár, szorulás 's a' t. —

c.) Részint a' májban, mint régentén csak vértkészítő, most már epeválasztó élőmivben, mint a' hasmivszernek közép élőmivében (centrali organo systematis abdominalis), mely már most nem csak hasonlító, hanem tisztító élőmiv is (organon assimilationis, depurationis), a' fekete vért magába felfogadván, és feleslegvaló hydrogenétől, (víztárgyától), 's carboniumától (széntárgy) megfosztván (innen: sárgaság, nem csak a' bőr, és máj közt való életerői számköznek felbomlásából, hanem onnan is,

hogy a' vérben lévő sok gyúltárgy (phlogisticitas), víztárgy, széntárgy a' máj segítségére a' bőr által is kezd választatni: innen ellenkezőleg, a' véreres, vagy fekete vér rendszernek, a' verő erek felett való hatalmából, és így a' májnak felettébb való munkásságából, függőslágytság (pendula laxitas) pötyögősség (atonia), nagy kövérség (polypiotés) későbbre a' ranyerek, edényvégtagúlások (telangiectases) — innen ismét sok betegségek, sok bajok, sok nyavalyák). —

d.) Részint a' bőr élőmiv munkásságában, mely mikor még a' juhártyavíztől, vagy burokhártyanedvtől környékeztetett, csak a' beszívásban határozottatott, most pedig egyszersmind átgözlésben, közérzésben (κοινωνησις), és egyéb foglalatosságokban is áll, és minthogy a' bőr, mint közérzés élőmive az egész érzőinszerrel, gyomorral, belekkel, 's a' t. nagy öszveköttetésben van, azonban még a' külső dolgok behatásokhoz hozzá nem szokott, az együttérzésnek (sympathia) törvényén sok zavarodásokra ad alkalmatosságot (innen hasmenés, hasfájás, görcsök rángatódzások 's a' t. végre. —

e.) A' külső érzékenységeknek élőmiv szereikben (in organis sensoriis), melyeknek most kezdődő munkásságok a' közönséges érzésnek élőmivében a' bőrben, az ingerelfogadást módosítja.

2.) A' hét, vagy nyólcz hónapos kis gyermekekben legtöbb fejtödzésbeli váltazások adják elő magokat, melyeknek legszembetűnőbb jelök a' fogötlés (Dentitio, don-tiasis, Dysodontiasis). A' mint t. i. az ingerletesség (irritabilitas), és érzékség (sensilitas) mint élettevő különös rendszerek magokat naponként mindég jobban megkülöm-

böztetik, egykor hirtelenében szemletűnő ellentételbe (antithesis) jönnek, és a' állató rendszerre (systema theticum) hatalmasan vissza munkálkodnak; úgy hogy ekkor a' választásmunkája (functio secretionis) a' vesékben, májban, gyomormirigyben, a' lodorháznak horsókáshúsaiban, vagy ikráiban (in glandulis meseraicis), a' belkben 's a' t. egészen megváltozik (innen csuklás, hányás, bélsikarodás, szelespöffedések, rozszabású tisztulatok, vagy excrementumok 's a' t.); a' táplálásnak, csontosodásnak életerői folyamatja pedig vagy kelletinél inkább felemelkedik, mint a' jól tápláltatott izmosabb gyermekekben, és ekkor a' fogótlési hidegtelelés mértékletes, a' nyálfojás kicsin, a' hörpatogzatok csekélységek, a' vérnek a' főre való szökellései, a' hasmenés, az álmoság, az eszelősség (delirium) 's a' t. nem nagyok, gyenge gyúladás ellenvaló szerek (antiphlogistica leniora) segítnek; vagy pedig ugyan azon életerői munkásság lenyomattatik, az érzékenység felemelkedik, igen ingerfogadós (receptiva) lesz, az honnan érzőinhidegtelelés áll elő, a' gyengeségnek minden jeleivel, és ha csak alkalmas élérend, és szerek eleit nem veszik, sokféle veszedelem. — Ugyan ekkor nagyot változik a' fő, az agyvelő, a' thymus mirigy (glandulathymus), a' mellékes vese (ren succenturiatus), a' lymphá, vagy vízes edények, ikráshúsok 's a' t.

3.) Valamint a' születési, és fogjövészkori változások hirtelen való fejlődzések, úgy ellenben az agyvíz kórság (hydrocephalus), a' csontlágyság (rhachitis), a' mirigy kórság (scrofula) apródonként való, és hosszas ideig tartó elmaradásai a' táplálatheli életerői folyamatnak; úgy hogy az elsőben az agyvelő tészájának kidolgoztatása csak a' kocsonya képű nedv mivel-

telésig ment; a' másodikban a' csontosadásra való tárgy, a' harmadikban a' testszáltárgy (fibrinum) csak a' tojásfejtárgy (materia albuminosa) mivelletésig hatott.

Mind ezeken, 's több ezekhez hasonló fejtödzésbeli bajokan való segítésben megkell ugyan tartani ezt a' törvényt, hogy a' fejtödzés munkája alatt a' természetet szabadon kell hagyni munkálkodni, épen nem zavarni, nem háborgatni, munkásságát fel nem tartóztatni, hanem inkább illendően vi'sgálni, támogatni, vezérelni; mind az által vagnak egyes esetek, melyekben az orvosnak igen is munkásnak kell lenni. —

Mely gyermeki nyavalyákról külön munkát szándékozom idővel készíteni; kivált hogy ha tapasztalni fagom, hogy ezel a' nemes publicumnak tetszését megnyertem, és ha ez tet költségem, 's fáradságom megfogja fordítani. —

Kiváltképen kell vígyázni azokra az útakra, melyeken a' természet, (hogy az igen felbuzdult tápláló erő mérsékeltebbé, 's a' fejtödzésben lévő rész el ne nyomattassék), a' felesleges gyúrós tárgyat a' testből kiszokta takarítani. Ilyen utak az életidőnek legelső esztendeiben a' belek, és a' bőr. A' nyálfojtás, a' számos hasmenések, nyálkás, lymphás nedvektől való üressülések, sokféle bőrpattogzatok a' gyermekeknél, kivált a' fognövés alkalmatosságával, sokszor jóltévo' jelenetek tehát, melyek által a' természet veszedelmes congestióknak, vagy nedvgyüledékeknek, és gyúladásoknak előállításokat kerüli el, és a' belső nemesebb élőmiveket megmenti, hogy a' véredények végeiből kiizzadható nedvességektől el ne nyomattas-

sanak. Ezeket a' folyásokat tehát opium, vagy más erőssítő; ingerlő, erős szerek által megállítani, veszedelmes, és okatlan ügyekezett volna. Gyakran sok ideig tartanak azok, a' nélkül, hogy a' gyermek tápláltatása, és helyre állatása fogyna, 's életere gyengülne, és többnyire magoktól elmúlnak, ha a' felbuzdult gyúróság (plasticitas) a' fejlődésnek elvégződött csinálmányában lecsilapodik. Néha azomban szükséges gyenge hashajtó szerrel, nevezetesen Calomelával (a' mi itt csak nem egy a' maga nemében, csak nem specificum) az igen felemelkedett formáló erőt mérsékelni, a' rendetlen lymphás productumokat kerülni, a' természetesen segíteni, és a' plánta élet (vegetatio) gyengítés, 's nedvkevesítés által az egyarányúságot előhozni. Csak ritka esetekben fogja az igazi orvos azokat az üressüléseket gátolni, 's megfojtani, nevezetesen akkor, midőn a' gyermekek igen kiszáradnak, és kitetszik, hogy külső ártalmasságok tették a' menyiségre, és minémüségre nézve rendtlenné a' bélürülést, kivált ha már a' fejlődésnek az időhözképest vége van, még is tartanak az üressülések.

Hasonlóképen kell tekintetbe venni az érzékenység jeleneteit is a' gyermekség, és ifjúság fejlődéseiben. Úgy látszik, hogy a' görcsök, rángatózások, és más érzőinbeli történetek, melyek a' fejlődésbeli munkásság folyamatját gyakran követik, kiváltképen arra valók, hogy a' felesleges, nagyon felbuzdult érzőinbeli munkásságot elemésszék, és így az egyarányúságot ismét helyre állítsák. Minden esetre ezek a' symptomák koránt szincsenek olyan gyanúsok, ha a' fejlődés előmenetelére tartoznak, mintha máskor külső behatások által származtak. A' tapasztolás tanítja, hogy

ezen állapotoknak meg javíttatásokra, 's lecsendesítetésekre egész patikák minden jószereikkel sem használhatnak; ellenben hirtelenében önként elmúlnak azok, mihelyt a' természet a' fejlődést (p. o. fognövést, első hónapszámfolyást, szülést 's a' t.) elvégezte. Azok az eszközök melyek a' feleslegvaló érzékenység tompításra valók, csak ideig enyhítők (palliativa); a' gyökeres (radicalis) orvoslás véget oda kell az orvos mesterségének törekedni, hogy az organismus erejét a' fejlődés munkájának tökéletesen való végbevételében igazgassa, és okosan vezérelje. —

U T Ó L S Ó B B C Z I K K E L Y.

A' tulajdonképen való szülészség (Majeusis proprie dicta)

§. 75. A' Bába segítség közönségesen.

Mihelyt a' szülész, vagy Bába a' szülőhöz hivattatik, és már a' szülés munkája elkezdődött, vagy épen mindjárt kezdődik; mind tanácsával, mind kezével, mind néhány szükséges eszközeivel azon légyen, hogy a' természetet a' szülés munkájában könnyítse, és előmozdítsa. A' mesterséges szüléseket nagy munkákkal végezzék ha lehet a' Mellfekvők (Accoucheurs); a' Bábanak elég, ha a' természet erején segíthet. — Segíthet pedig a' Bába, és könnyitheti a' szülést.

1.) jó tanácsával, ha olyan jó helyeztetést tud adni, 's adatni a' vajúdónak, és szülőnek, akár ágyon, akár szülszéken, hogy sem a' szülés munkája a' nádra ferdesége, hátrahajlása, előesé-

se miatt ne akadályoztassék; sem a' főtetővel, arczúlattal, 's ferdén álló fejjel kijönni akaró magzata' fejének rendetlen állása miatt fel ne akadjenk; sem a' medencze bővsége, vagy szük vólta, vagy rendetlen állása miatt a' szülés munkjában rendtelenség elő ne álljon; sem a' nádrának vagy igen sebes, és heves, vagy igen lassú, és erőtlen öszvehúzó-dása ne árthassék; sem a' kettős gyermekszülés alatt a' szülő ereje igen ki ne merítettessék; sem a' szüllep, és gyermekágy tisztulás ne maradozzék, 's ne rendetlenkedjenk; sem végre a' szülő betegsége, és éktelensége miatt a' szülés veszedelmes ne legyen.

2.) Jó tanácsával, és kezével egyszer smind, hogy a' gyermek fejtödzést, és születtetést sem a' nádrának akár a' keresztcsont felé való vissza hajlása, akár fenekével való kifordulása, és előesése, akár görcsös béhajlása, sem pedig a' nádrahüvejnek előesése ne gátolják.

3.) Jó tanácsával, kezével, és bizonyos eszközökkel, vagy Instrumentumokkal egyszer smind, hogy vagy a' gyermek fejének rendetlen állása megjavítottassék, vagy ha szükség a' gyermek a' fejére fordítottassék, vagy kívülről okos fogások által a' gyermeknek alkalmas helyhez tetés adattassék, vagy a' béékeztetett vállak kiszabadítottassanak, vagy a' fő, és far mellett előesett végtagok vissza-vitetlessenek, vagy az akár előesett, akár öszvegöngyöldött, akár igen rövid, akár az elszakadt köldöksinór miatt elő állott rendetlen jelenetekben, és történetekben segedelem nyújtattassék, vagy a' magzatvíz mesterségesen eresze-

tessék ki, és így a' szülés munkája elősegít-
tessek. —

§. 76. Javallat a' nádra ferdeségben.

1.) Ha a' nádra feneké bal oldal felé hajlik, feküdjön a' beteg, vagy terhes személy a' jobb oldalára; ellenben ha a' nádrát jobb oldal felé tapasztolod fenekével állani, fektesd a' terhest, vagy vájúdót baloldalára.

2.) Ha a' nádra feneké igen előre hajlik, mint minden függő hasúaknál, semmit sem javasolhatni inkább, mint azt, hogy a' vájúdó mindjárt a' szülés elején a' hátára feküdjék, még pedig farának igen alacsony helyheztesével, vagy mély fektetésével: ellenkezőképen, ha a' nádra feneké igen hátra felé görbül, mint azoknál, kik magokat igen szorongatták, testének felső részével hajoljon előre, guggonván az ágyon, és kezeire, 's lábaira támaszkodván.

3.) Némely esetekben. kivált azoknál, kiknek hasok igen előre függ, javasolhatni osiandernek, vagy sieboldnak has kötölkéjét (lásd E. K. Tab. IV. Fig. 1.2.3 4.) melyel a' terhességnek utolsó hónapjában a' függő hasat fel kell kötni.

§. 77. Javaslás a' nádra vissza, vagy hátra hajlásban.

Hogyha a' terhes nádra igen vissza, vagy hátra hajlik, az annak helyheztesében való rendetlenséget nehezebb jóvá tenni; mind az által tanácsolhatni a' vájúdót, és szülött, hogy az ágyon kezeire,

's lábaira támaszkodván előre guggoljon, vagy ha ezt az állást nehezen álhatja ki, feküdjön oldalára testinek felső részét igen előre hajtván. —

§. 78. Javasítás a' nádra előesésben

Ha a' terhes nádra kelletinél inkább elő esik, de még is nem tökéletesen, úgy hogy jó helyheztetéssel még rajta segíthetni, mindeneknek előtte szükség a' szülőt az ágyra tenni, (és soha se szülészékre.) még pedig úgy a' hátára fektetni, hogy a' háta méjjen bé fészkelteven, a' fara fel esék: azomban meg kell tiltani, hogy a' szülők fájdalmakat igen hevesen ne dolgozza ki; mind a' gyermek mind a' szüllep apródonként, 's lassan vergődzenek ki: az emlitem fekvést a' szülés után is edy darabig meg kell tartani, és mind azt elkerülni, a' mi a' nádrának további előesését előmozdítaná. —

§. 79. Javasítás a' nádra sérvésben. —

Ha a' terhes nádra csak kicsint van kificzamodva, nem szükség mindjárt mesterséges szülésről, kivált császár metszésről gondoskodni; sokszor minden baj elkerülésre elég, ha a' terhes vagy hátán, vagy oldalán húzamosan fekszik, és ha a' hasát illendően felkötik. —

§ 80. Jávásítás a' főtető szülésben.

1.) Ha a' nyaknak hátúlsó részét, (E. K. Tab. III. Fig. 19.) vagy a' nyakszirt balóldalarúl (Tab II. Fig. 11.) a' ferdeátmérőnek előre való végpontján vagyon, jó

Iesz a' szülőt az ágyon balóldalára előre hajolva fektetni.

2.) Ha pedig ugyan a' hátúlja a' főnek a' ferde átmérőnek előre néző jobb végpontja felé hajlik, a' szülőt ugyan előre hajolva jobb óoldalára kell fektetni.

3.) Végre ha hátúlsó akár bal, akár jobb végpontján fekszik a' ferde átmérőnek a' nyakszirt, hátrafelé fordulva bal, vagy jobb óoldalára fekügyön a' szülő.

4.) Azomban az ódalra való fekvést mérésékelní, vagy épen elhagyni szükséges, mihelyt a' szülés folyamatjában a' fő kedvezőbb helyheztetésbe lépett; egyszersmind pedig, ha szükséges, más jó eszközökhöz is folyamadni nem kell elmúlotni.

§. 81. Javaslás az orcza szülésnél.

1.) Ha a' homlok a' főtetővel (E. K. Tab. II. Fig. 2.) a' ferde átmérőnek előre néző bal végpontja felé áll, az áll pedig a' kereszt, és csipőcsont egyesületnél van; ekkor a' szülőt balóldalra igen előre húzódva kell fektetni.

2.) Ha a' homlokot a' ferde átmérőnek előre néző végpontján érezhetni, midőn azonban az áll, az általellenben tétetett kereszt, és csont egyesületben van, ekkor a' szülőt jó léssen jobb óoldalára fektetni, de nem kinyújtózva, hanem előre kuporodva.

3.) Ha a' homlok a' keresztés csipőcsont, bal vagy jobb egyesület felé, az áll pedig a' ferde átmérőnek mindég ellenkezőleg előre való végpontja felé van fordúlva; hátra felé hajolva, bal, vagy jobb ódalra feküdjön a' szülő. —

4.) Egyébaránt a' gyermeknek orzával való születtetése mellett (E. K. Tab. II. Fig. 2.) inkább mint a' főtető szülésnél meg kell tartani, hogy a' szülés folyamathoz képest mind a' helyezettést mind más szükséges segéd eszközöket változtatni kell.

§. Jávaslás, mikor a' születendő fő ferdén áll (Tab. II. Fig. 10).

1.) A' szülő tartsa magát nyugodalmason a' fájdalmakat ne dolgozza ki, ne erőlködjék.

2.) Ha a' magzat feje függőleges tengelyével jobb oldala felé hajlik a' medenczének, és csak nem a' csipő csonton nyugszik, akkor a' szülő feküdjön az ellenkező bal oldalára, valamint ellenben a' medenczének bal oldala felé hajló ferde fő a' szülőtől jobb oldalra való fekvést kíván.

3.) Mihelyt a' magzat feje ferdén állni megszűnt, mindjárt a' hátára feküdjön a' szülő.

4.) Ha pedig a' ferde állás a' helyes helyezettés által meg nem változik, akkor másut kell az akadályt keresni, p. o. a' főnek rendkívül való nagyságában, vagy a' medencze szűkvoltában, vagy a' nádra munkáság hijjánosságában, 's a' t.

§. 83. Jávaslás mikor a' medencze rendetlenül bő.

1.) A' terhességnek utolsó hónapjaiban sokszor kell hanyat csendesen heverni a' kánpén; nem csak éjjel, hanem nappal is.

2.) A' szülés közelgetvén feküdjön a' vájúdó úgy hanyat, hogy egy kevésbé, vagy egyik, vagy másik oldalra düljön.

3.) A' szülés munkájának harmadik, vagy negyedik időszakában, a' szülvíz elfolyta után 'a különben jelentetve lévő hajlott helyzetetés, még pedig a' szokás szerént felemelkedett keresztcsontal, a' magzat ki fejtődését igen siettetné; jobb lesz hát, ha a' szülő kevésbé meghajolva az oldalára fekszik, és a' szülfájdalmakat épen nem dolgozza ki. Maradjon pedig tovább csendesen vizarányos (horizontalis) fekvésben a' szülés munkájának ötödik idő szakaszában, 's a' szülés után is.

4.) A' bő medenczés személy sóha se szüljön széken, hanem mindég ágyon; még ha a' felső medence nyílás rendellen bövsége mellett a' kijövetel szük vólna is; noha ezen esethen az emlitém helyezettések sem mindenkor jók; hanem itt a' főfejtődést vagy magától a' természettől, vagy a' fordítástól kell várni. —

§. 84. Javasítás mikor a' medence szük.

1.) Ha a' medenczének vagy egyik, vagy másik oldala öszve van nyomúlva (compressio), de még csak bémehet a' fő a' medence öblibe, feküdjön a' szülő arra az oldalára, mely nincs meg szükülve.

2.) Ha az előhegy igen befelé áll, és a' medence e' miatt szük, feküdjön a' szülő mindjárt a' szülés elein és annak egész folyamatjában az oldalára vizarányos helyzetetésben ki nyújtódzva.

3.) Ha sérvés, szakadás, csontnövet (Exostosis), vagy más hasonló okozatok szükitenék a' medence

üregnek valamelyik oldalát, feküdjön a' szülő az ellenkező szabadabb oldalra.

4.) Ha a' vizellő hólyag igen teli volna, és hirtelenében ki sem lehetne üríteni, feküdjön a' szülő a' hátára, és úgy szüljön.

5.) Ha a' szülőnek tartós, és nagy szorulása lévén, az igen teljes végbél a' medencze üregét szűkíténé, feküdjön a' szülő víz arányosan jobb oldalára, keresztcsontját illendően felpoczókolván. —

§. 85. Javasítás mikor a' medencze helyheztetése rendetlen.

1.) Midőn tapasztoltatik, hogy a' medenczének felső nyílása igen előre az alsó pedig igen hátra hajlik, mindjárt az első korszakban a' szülésnek fektessék a' hátára a' szülőt; a' deréknek hátra hajlása pedig úgy igazíttassék, a' mint részént a' medencze inkább, vagy kevésbé rendetlen állása, részén pedig a' mint a' főnek, vagy farnak a' bemenetel fellett, vagy a' bemenetelnél, vagy a' medencze öbliben való előfekvése kívánja; azomban kivált ha a' magzat feje ferdén áll, az ellenkező oldalra való fekvés javasoltathatik.

2.) Hogyha a' felső nyílás igen felfelé, az alsó pedig igen előre hajlik, mint azoknál a' személyeknél, kiknek külső nemi részök igen előre van helyheztetve, a' szülőt olyan helyheztetésbe kell tenni, mint a' medencze bővségénél megmondott.

3.) Ha a' rendetlen helyheztetésű medencze egyszersmind szűk is, a' puszta fekvés alkalmaztatásától nem lehet

minden reménységet felfüggeszteni, hanem a' fogót, és fordítást kell használni.

§. 86. Javaslás, midőn a' természet ön-munkássága rendetlen.

1.) Ha a' nádra igen erőssen, és igen sebesen huzódik össze, és így a' szülfájdalmak egymás után tüzesen, és hamar következnek, első az, hogy a' szülés ágyon, és nem széken menjen véghez, a' nélkül hogy a' szülő a' szülfájdalom kidolgozásra legkevésbé is munkálkodna; más kötelesség az, hogy mindjárt a' szülés elein feküdjön egészen oldalára a' Szülő, nyútódzonki vizarányosan a' szülésnek harmadik, és negyedik korszakában pedig nem anyira. —

2.) Ha pedig a' szülmunkásság lassú, és gyenge. kivált a' harmadik és negyedik korszakában a' szülésnek, mind azokat az akadályokat el kell hárítani, melyek a' nádrát a' szükséges összehúzódásban, és a' haszálashúsokat, 's a' kereszthátyát a' szülés munkájának előmozdításában gátolják; ugyan ezért gyakran jobb ilyen környülállások közt széken, mint ágyon szülni.

3.) Vigyázni kell, meg ne csalattassék a' természet munkásságának calculusában, mert sokszor még nincs ideje hogy a' nádra nagyobb hathatósággal munkálkodjék; sokszor pedig önként sokáig nyugszik, és veszedelen nélkül nyugodhatik is a' természet, még megcökkent erejét újonnan össze szedi, és új erőlködésre magát mintegy felövedzi. Azomban ha a' szülmunkásság akadályai más okokban fekszik, magától a' helyheztetéstől sokat várni nem kell.

§. 87. Javaslás mikor kettős, vagy hármas gyermek születtetik.

Megszülettetvén az első gyermek, azon kell lenni hogy a' második hamar azután ne következzen, se a' harmadik a' második után, hanem illendő időben egymás után. Legjobb e' végre a' szülőt oldalára fektetni, hátát magassabra, keresztcsontját alacsonyabra helyeztetvén; azomban azt feltéven, hogy az előre fekvő fő, far, vagy lábak már a' medenczébe tökéletesen béértek; külömben a' vizarányos oldal fekvés tanácsosabb, még akkor is, midőn a' gyermek helyezettése rendetlen, és határozatlan. —

§. 88. Javaslás a' szüllepp rendetlenségeiben.

2.) Ha a' szülés szülzékben ment véghez és az ily szülés után nagy vérfolyás áll elő, hogy ez vagy megkevesedjen, vagy egészen megszűnjön, azonnal le kell fektetni a' szülőt az ágyra vizarányos helyezettetésben.

2.) Ugyan az ilyen vizarányos fekvés használ akkor is, midőn a' nádra igen előre hajlik a' szemérem csontokra, és a' szüllepp elválás, 's ki hajtás gátoltatik.

3.) A' ferdén álló nádrából a' szüllepp könnyebben ki folyik, és ki jön, ha a' szülő vagy egyik vagy másik oldalára fekszik.

§. 89. Javaslás a' szülőnek beteges állapotjában, és éktelenségeiben.

1.) Azok a' szülők; kiknek igen vastag, és kövér testek van, és a' lélekzésnek bizonyos akadályai-
ban

ban szenvednek, alacsony fő, és mejj helyheztelésben soha se feküdjenek, és ól-dozzák fel 's vessék le minden ruhájokat, melyek nyomást okoznak.

2.) A' tüdő betegségekben, p. o. tüdő gyúladásban, nagy köhögésben, szük mejjűségben, 's a' t. továbbá a' hátgerincznek éktelenségeiben, a' húzamos hányásban vagy okadásban orrvérfolyásban, vérköpesben, vízkórságban, és hasonló hajokban jobb úgy szülni az ágyon, hogy a' testnek felsőbb része hátra felé igen alacsonyon ne feküdjön.

3.) Ezekben az esetekben, kivált a' tüdőnek bizonyos bajaiiban, a' betegség, és veszedelem nagyságához, a' gyermek helyheztetéséhez, 's nagyságához, és a' medencze szerkesztetéséhez képest külömbféle eszközökről kell gondolkozni, hogy a' nádrának könnyebb öszvehúzódása, 's a' szülés munkája okosan előmozdittassék.

§. 90. Tanácsal, és kézzel való segítség midőn a' terhes nádra a' keresztcsont felé igen hátra és le hajlik.

1.) A' szülő kezeire, és lábaira guggolván, testének felsőbb részit hajtsa előre.

2.) Az akadályok hárittassanak el, melyek a' terhes nádrát hátra, és legörbitették, p. o. a' teljes vízellő hójagot, a' végbélt ki kell üríteni, a' gyúladást, daganatot el kell oszlatni 's a' t.

3.) A' kúptest formára öszvehúzatott újakat okos arányzatban bé kell vinni a' nádra seneke felé, és illendő vígyázattal helyre kell nyomni a' terhes nádrát.

4.) Minekutánna a' terhes nádra rendes helyén van, hogy ebbe megtartassék, több napokig oldalán nyugodjon a' beteg, egy kevéssé felemelkedett derékkal, elkerülvén mind azt, a' mi has szorúlást, gyakori székere való erőltetést, sok, vagy nehéz vizellést okozna. Ugyan ezen az okon kell kerülni az alltest előre való tájjékának legkisebb nyomtatását is; inkább a' tüzességnek, daganatnak, gyengeségnek, vagy a' sokáig tartott nehéz vizellés következteinek elhárításokra puhító, lágyító, enyhítő körkötény (Cataplasma Umiflag), és gyenge dör'sölés (anatripsis) kívántatnak. Némelyek, hogy a' nádrának elébbeni alá görbülését elkerüljék, illatos füveknek boros vizes öntetjeikbe mártatott spongyiát visznek nemcsak a' nádrahüvelybe, hanem még a' medenczének azon oldalába is, a' kereszt és csipöcsont foglalkozat felé, a' melyre a' nádra fenéke vólt fordulva. Végre, ha hideglelés, gyúladás, görcsök, rángatódzások következének, ezeket a' Therapia törvényei szerént okosan kell gyógyítani.

§. 91. Tanácsal, és kézzel való segítség midön a' nádrahüvely előesik.

1.) Ha a' terhesség alatt csúszik le a' nádrahüvely, feküdjön hanyat a' személy, keresztcsontját felpoczókolván; ekkor a' szülész apródonként nyomja be újjaiyal az előesett részt, és azt rendes helyében tartsa meg, részint spongyia által, részint pedig az ellenséges behatásokat kerülvén.

2.) Ha nem lehetne tökéletesen helyre tenni, és rendes helyében megtartani a' terhesség ideje alatt alá esett nádrahüvelyt, hanem ez a' szülés idejéig mindég inkább elő-

esne, szükség hogy a' szülő felpoczókoltatott farral hanyat feküdjön, és az előesett rész mind addig rendes helyében megtartassék, míg a' gyermek rajta ki búvik; azomban ha nagy akadályok adják elő magokat, mesterséges szülés jelentetik szükségesnek lenni,

3.) Ha a' szülés szerencsésen megtörtént, húzamos idejig kell az ágyban illendő helyheztetésben maradni és mindég arra vigyázni, hogy a' helyre tétetett rész ismét elő ne essék.

§. 92. Tanácsal, és kézzel való segítség midőn a' terhes nádra előesik.

1.) A' tökéletlen előeséskor, jó előre víz arányos helyheztetés szükséges felemeltetett keresztcsontal, és így nem szülészéken, hanem ágyon való szülés; még pedig szülfájdalom kimunkáltatás nélkül; vigyázzván igen nagyon a' szülész a' gyermek, és szüllep kifejtéskor. —

2.) A' tökéletes előesésekor a' nádrán a' k, melyet azomban csak akkor tehetni egészen helyre, midőn az a' baj a' terhesség elején történt, nagy gyúladás, és daganat nélkül (külömben a' szülés után rendszerint lehetséges), lefekszik a' beteg a' hátára, igen felpoczókoltatott keresztcsontal; a' szülész pedig békeni a' nádrahüvelyel előesett terhes vagy nem terhes anyaméhet tiszta olajjal, és azt tekergős mozgással mind két kezével igyekszik helyre tenni, vigyázzván szüntelen a' medenczének vezér lineájára, és helyheztetésére.

3.) Az operatio, vagy munkálat után legyen a' terhes, vagy gyermek-

ágyas sokáig féloldalon fekve, és kerüljön minden előesésre való új alkalmatosságot.

4.) Nádrahüvelycsap (pessarium) nem igen szükség; legfeljebb spongyiát vihetni a nádrahüvelybe, és rá T forma kötöléket tenni; erőszakot azonban sohasem kell véghez vinni; inkább horderszénybe (Tragbeutel) fel kell az alá esett nádrát kötni, mely ezt a szülés idején is támogatja.

5.) Az előálható vérfolyást, daganatot, fenét, görcsöt, rángatózást s a t. az orvosi Tudomány törvényei szerint okosan kell orvosolni.

§. 93. Tanácsal, és kézzel való segítség, midőn a nádra ön fenekével kifordult.

1.) Itt szükséges, ha valahol, a hirtelen való segítség. A helyre tételben oly helyeztetést kell adni a szülőnek, mint a nádraelőeséskor. A manipulatiót feljebb leírtuk.

2.) A vérfolyás rendszerint következete a nem tökéletes helyre tételnek, vagy újonnan való tökéletlen kifordulásnak: mert ha tökéletesen helyre tételik, a vérfolyás megszűnik. Azonban lehet más ok is a vérfolyásra, és ekkor azt másképen kell orvosolni.

3.) A nádrának kifordult fenekén csak alig bigyeszkedő, vagy egészen elvált pogácsát, nem is lehet, nem is kell a nádrával bétenni; kivévn, ha a terhes nádra elő nem esett, és a méhlepény annak fenekéhez igen erősen hozzá kapaszkodik.

4.) Ha a kifordult, és előesett nádra szája görcsösen öszvehúzódván a visszatételt gátolná, orvosi szer által kell a görcsöt elhárítani ígyekezni, vagy ha ez nem használ,

újjal kell azt kitágítani. A' gyúladáson, és daganaton is kell segíteni.

§. 94. A' nádrának görcsös béhajlása (Umbengung der Gebärmutter).

Möller Úrnak tanácsa szerint egy hajlékony pálczácska által tétetik helyre; de ritkán, vagy talám soha sem javasolhatni ezt az eszközt; inkább görcs ellenvaló külső's belső szerekkel kell a' bajon segíteni.

§. 95. Tanáccsal, kézzel, és eszközzel való segítség, mikor a' magzat fejének igen rendetlen helybeztetése van. —

1.) A' gyermeknek főtetővel, (E. K. Tab. III. Fig. 18. 29.) arczúlattal, (E. K. Tab. II. Fig. 2.) és ferde helybeztetéssel való születetésében (E. K. T. II. Fig. 9. 10.) megesik, hogy noha még a' fő a' medence bemenetelben mozogható, még is a' szülés munkáját a' természet egészen el nem végezheti; hanem kézzel, és emelő rúddal (vectis, Sichel) (T. V. F. 2. 3.) kell segíteni.

2.) A' kéznek tulajdonképen úgy kell munkálkodni a' rendetlen fő állás javításra, mint az emelő rúdnak, azért a' mendenczének azon a' tájján vitetvén bé, és fel, az hol legtöbb hézag van, mind addig kell törekedni, míg a' fejet meg nem foghatni, és rendez állásba nem teheti. Nevezetesen a' főtető születésben, a' helybeztetést arra az oldalra tévén, mely felé a' nyakszirte igazadott, a' két, vagy ha szükség négy újjal bévitetnek a' keresztcsont öblösödése felé, innen a' nyakszirthez, mely azonnal önhelyére vezéreltetik, az alatt, hogy a' hüvelyk újjal a' hom-

lok felnyomattatik. Azhol pedig a' nyakszirt hátra felé, a' kereszt, és csipőcsontfoglalkazat felé fordúlt, és tanácsosabb a' főnek az első, vagy második rendes helyheztetést adni, ott egész kezével megfogja az ember a' fejet, béigazgatja a' nyakszirtot a' szeméremcsontnak bal, vagy jobb keresztágazatja felé, és azt a' medenczébe behúzza.—Az Orcza szülésnél (E.K.T.II.F. 2.) javasoltatik a' szülőnek, hogy feküdjön arra az oldalára, mely felé a' homlok van fordúlva; a' szülész pedig kezének négy ujjait olyan magosan, mint lehet, felviszi a' fő tetőn át a' nyakszirt felé, a' hüvelyk újat pedig helyhezteti az áll felé, és ezt feljebb taszítja, azomban a' nyakszirtot alább igazgatja.—A' főnek ferde állásánál hasonlóképen rendeltetik az ellenkező oldalra való fekvés, azután vitetik a' kéz eléggé fela' főtető felé, és a' fő önfüggőleges tengelyével béigazgattatik a' medenczének vezérlineájába, de a' nyakszirt elébb le nem húzattatik, míg egy szülfájdalom bé nem következik.

3.) Azhol, vagy a' hizaknak híjánossága miatt, vagy mivel már a' fő igen méjjen be áll a' medenczébe, kézzel semmire se mehetni, ott alkalmaztatik az emelő rud, vagy ez nem lévén, a' horgatlan szülfogónak valamelyik lapja; de koránt sem azért, hogy ezzel a' gyermek feje kihúzattassék, hanem hogy helyre igazodjék, sőt ha igazat kell mondani, sokszor csak azért, hogy a' vas; vagy aczélszerszám a' nádra száját ingerelvén, a' nádrát nagyobb munkásságra ébreszse; és még is anyi fájdalom ne okoztassék, mint a' kezek által. E' végre a' megmelegített, és meg'siróztatott emelőt mindenkör héviszik közel a' nyakszirthoz, és ezt igazítják bé a' medenczébe, akár légyen jelen főtető szülés, akár orcza szülés, akár pedig a'

főnek ferde állásával való szülés. Mihelyt már a' főnek jó helyheztetés adatott, mindjárt oly vigyázással, és arányzattal kihúzzák az emelöt, mint a' milyennel azt a' medenczébe bévezették, 's a' többit bizzák a' természet munkásságára.

4.) Rösleintől fogva, és a' Roonhuys emelőnek Bruin által lett közönséggé tételétől fogva sok féle igazítások, és változások voltak már a' szülemelő formáján, mint a' Gellért meséjében lévő kalapon, és a' Philosophián. A' többek közt Plaattmann, Bom, Böckelmann, Titsing, Rigaudeaux, Morand, de Bruas, Fleurant, Camper, Pean, Wolf, Rechenberger, Goubellix, Boudeleque van Wy, Herbiniaux, Robiniaux, Dease, Sleur, Lowder, Sims, Dennison, Aitken, Stark, Zeller, Bland, de Bree, Trye, Poll, Martens, Löffler, Siebold, Ossiander, Schmelie más másképen csináltatták, és javasolták azt; de minden charlatanaria, és kereskedő csalfaság elkerülés véget tanácsos volna a' gyermek feje helyheztetésének javítására más módról gondolkozni, és mind a' kezekkel, mind az emelő rudakkal való kinzásokat a' szülészségből egészen kiküszöbölni.

§. 96. Tanácsal, kézzel, és szerszámmal való segítség, mikor a' más részével előre fekvő gyermeket fejére kell fordítani, és e' képen a' szülmunkásságot előmozdítani.

1.) Csak négy eset van, mikor a' gyermeket fejére kell fordítani, u. m. vagy a' nyakszirt, nyak (E. K. Tab. III. Fig. 19.) ; és vál (E. K.

Tab. II. Fig. 12.) szülésnél, ha a' víz márrégen elfolyt, és a' lábak a' nádraszájtól nagyon távol fekszenek; vagy a' karszülésnél, (E. K. Tab. II. Fig. 14.) ha a' medencze nem igen szűk, és a' fő közel van a' medencze bemenetelhez; vagy a' magától való fordulásban, midőn a' szülés hirtelenébe főszüléssé változott; vagy végre midőn a' deréknek valamely tájjéka, p. o. has (E. K. Tab. II. Fig. 5.) mejj (E. K. Tab. II. Fig. 4.) oldal (E. K. Tab. II. Fig. 16) áll előre, és a' fejet a' medencze bemenetelhez közel érezhetni.

2.) Midőn a' lábak (E. K. Tab. II. Fig. 8.) a' nádra szájhoz közel vagynak, vagy a' medencze oly szűk, hogy a' fejet bé nem igazíthatni, akkor a' főre való fordítás nem tanácsos; ellenben kivált akkor mikor már a' szülvíz elfolyta után a' lábakra való fordítás igen veszedelmes, és néha egészen lehetetlen volna, egyáltalában megkivántatik.

3.) A' főre való fordításban mindeneknek előttök szükség a' szülőt azon oldalára fektetni, melyre a' fő van fordúlva: azután beviszi a' szülész a' jobb, vagy bal kezét, és igyekszik az előre fekvő részeket, p. o. a' nyakat, a' vállat, a' hátat 's a' t. felfelé a' fővel általellenbe tétetett oldalra taszítani, és azután a' fejet egész kezével megfogni, és a' medencze ajtaján, vagy bemenetelén beigazítani. E' meglévén a' szülést vagy a' természetre kell bízni, vagy ha szükség, és ha már a' fő a' medenczébe annyira behatott, hogy már bátran megfoghatni, és kifejthetni, a' szülfogóhoz kell folyamadni. —

§. 97. Tanácsal, kézzel, és eszközzel való külső segítség a' magzat helyheztetésének javíttatására Wigánd szerént.

1.) A' nyak (E. K. Tab. III. Fig. 19.) VÁI (E. K. Tab. II. Fig. 12.) hát, (E. K. Tab. III. Fig. 20.) has, (E. K. Tab. II. Fig. 5.) mej, (E. K. Tab. II. Fig. 4.) és csipőcsont (E. K. Tab. II. Fig. 15.) szülésekben midőn még a' szülvíz benn van a' nádrában, vagy nem régenfolyt el, kivált pedig midőn még a' fő a' felső nyilásnak valamelyik párkányán vagy a' hoz nagyon közel nyugszik, kívülről való nyomás által is jó arányzatot adhatni a' magzatnak.

2.) Megkell e' végre legelőször is szorgalmasan vizsgálni, ha valjon a' jobb, vagy bal párkányán fekszik e' a' fő a' medenczének, vagy csipőcsontnak: ha a' balon, úgy balra; ha a' jobbon úgy jobbra feküdjön a' szülő, és így arra az oldalra, hol a' magzat feje kiáll, vagy feláll. Ekkor kivált a' szüljárdalmak alatt egyik kezével megfogja a' szülész az alsó hasi részt az hól a' gyermek feje feláll, és azt meglehetősen megnyomja; egyszersmind pedig felülről a' más oldalon, hol a' gyermek lába vagyon, a' nádra fenekét a' másik kezével úgy nyomja, hogy a' gyermek hosszúságának tengelye a' medencze vezérlinéjába beessék; a' mit megtudhatni, ha az alatt hogy a' fejet nyomó alsó kéz a' has alsó részén fekvé marad, a' másik kezével vizsgálodván a' szülész, észre veszi, hogy a' fő már egy kevesett alább süljedt.

3.) Ha mind ezen fogások mellett is a' fő méjjebben nem igazodik, és alább nemesik szükség, hogy a' szülő még inkább oldalára feküdjön, és fekvésével a' hasa felét nyomja: azomban a' has, és ágy közzé egy jól kitü-

metett kemény párnácskát kell tenni, úgy hogy annak legnagyobb kiállása, és így leg-erősebb nyomása kívülről a' hasnak azon-tájékára, vagy helyére munkálkodjon, mely-nek a' fő belőlről megfelel. Nevelje pedig a' szülő mindinkább a' párnának ezen nyomá-sát kezeivel alólról fel felé és befelé ható a-rányzattal.

4.) Mihelyt a' fő alább lépvén legméjebb állását elérte, azon pillantatban ki kell sza-kitani a' szülhojagot, akkár újjal akkár szer-zással, és azonnal tovább suhan a' fő, úgy hogy a' születésre legalkalmatossabb ren-des helyheztesítésbe jön; csak hogy a' szülés munkája alatt a' szülő mind adig oldalán fekve maradjon. míg a' fő legalább nagyobb felével a' medenczének felső nyílásán alább nemjött.

5.) Valamikor csak a' gyermek a z anya méhben ferdén, vagy kereszt-ben fekszik, akár legyen távol a' meden-cze bemeneteltől a' fő, vagy far, akár nem, mindég könyebb a' farat, és a' lábakat alább vinni, mint a' fejet. Minél előbb azt kell hát megtudni, melyik oldala felé van a' szü-lőnek a' magzat lába, vagy fara, hogy ezt a' medencze üregbe bé lehessen vezetni, a' mi a' hajlott sikság (planum inclinatum) törvé-nyén, úgy esik, meg, hogy a' hasra kívül-ről munkálkodó erők, vagy kezek ugyan a-zon időben, és csupán az ellenbe tétetett ferdén fekvő, csak nem mellmenékes (pa-rallelaufend) lapokon, vagy arányzatokban a' gyermeknek mind a' két végire, fejére, és farára alkalmaztatnak, és így a' magzat arányzatja megváltoztatik. —

§. 98. Tanáccsal, kézzel, és szerszámmal, való segítség, mikor a' vállaknak rendetlen állások van, vagy épen bé vagynak ékeltetve. —

1.) Ha a' fő a' derékkal még úgy mint kell össze köttetésben van, és az akadály nem nagy, a' szülfájdalmak pedig elég erősek, akkor elég csak megigazítani a' vállak állásokat; a' többit a' természetelvégzi. Ez az igazítás pedig úgy esik meg, hogy a' szülész mind a' két kezével adig megyen fel a' fő alatt, még a' két hüvelyk a' menyire lehet a' két vállak között való tájjékat nem éri: ekkor azon iparkodik, hogy a' vállakat feltaszítsa, a' ferde átmérőbe fordítsa; azomban kerülje ne hogy csak magát a' fejét forgassa a' mi által a' nyakcsigák könnyen kificzamodhatnak.

2.) Ha a' fő ugyan még el nem vált a' deréktól, de a' vállak oly erősen bévagnak ékeztetve, hogy rajtuk kézzel nem segíteni; a' szülemelőt (Tab. V. Fig. 2. 3.) (vectis obstetricius), vagy a' fogó kanálját (Tab. V. Fig. 6.) kell ellövenni; vagy a' mi még jobb a' tompa horgot (Tab. VI. Fig. 12.) kell használni, és a' karokat kiszabadítani. —

3.) Ha pedig már a' fő a' deréktól elszakadt és a' vállak a' mejjellel együtt úgy anyira bé ékeztettek, hogy csak a' horog, és karszabadítás segíthet; tehát Smellienek, vagy Osiándernek vagy Starkennek tompa horgát viszik a' mejj alatt a' hónaly gödribe, és ezt megrántják; az hol pedig ezeket a' horgokat benem vihetni Levretnek a' horgát kell használni, melyel a' mejjet bécsikkantván fel vagy alább igazíthatni.

§. 99 Tanácsal, kézzel, és szerszámmal való segítség, mikor a' fő, és far mellett a' végtagak, kezek, vagy lábak előestek.

1.) Ha a' kezek, és lábak (E. K. T. III Fig. 24.) nem igen nagyon estek alá, és a' medencze öble megengedi kézzel vissza tehetni azokat. Csak feküdjön a' szülő oldalára, hogy azok alább ne essenek; azután a' felpattanásra kész szülhólyagot felkell szakítani, és a' víz folyta alatt henn tartatott kézzel az alá esett végrészeket feltolni, egyszersmind a' szülőnek más oldalára való fekvést adni. Néha használhatni itt a' szülemelőt, és a' fogó kánált; de azomban Burtónnak Aitkennek, Ottonak, Pfeffernek, és másoknak e' végre találtatott szerszámaik nélkül el lehetni.

Ha az igen alá esett végrészeket a' főnek, vagy farnak nagy béékeztetése, és a' medencze szük volta miatt fel nem tolni, a' fogóval való munkálat, és ha, lehet a' fordítás munkája végzi el mesterségesen a' szülést. —

§. 100. Tanácsal, kézzel, szerszámmal való segítség a' köldök sinor rendetlenségeiben.

1.) Ha a' köldöksinor a' fő (T. III. F. 29.) v. far mellett alá esett, sem Aitkennek, se Löfflernek, v. Eckhardtnek, se Bozzininnek szerszámokhoz ragaszkodni nem kell; hanem feküdjön a' szülő az oldalára, és a' szülész a' kezével tolja fel az alá esett köldöksinórt, és hogy ismét elő ne esék fegyen spongyiát a' medenczének azon olda-

lába, mellyben az előesett; ha pedig az előesett köldöksinór már életérverés (pulsus) nélkül van, és hideg, fogóval kell siettetni a' szülést, és a' látszatos holt magzatot fel kell ébresztetni. —

Látni való tehát hogy itt igazi orvos szükséges, azért a' bábának itt más kötelessége nincs, csak az, hogy a' szülőt fektesse le hanyat, keresztcsontját felpoczókolván; azómban tiltsa meg neki a' szül fájdalom kimunkálást; maga pedig meleg vízbe, vagy szekü öntetbe megmelegített, és azután olajba mártatott spongyiát, melyen először egy vékony sinórt húzott keresztül, tegyen a' nádra hüvelybe, és azzal tartoztassa a' köldöksinórt; vagy pedig, hogy a' spongyia, és ezzel együtt a' köldöksinór ismét elő ne essék egy széles T forma kötöt csinálják, és alkalmaztassák.

2.) Ha a' köldöksinór öszve göngyöldött, és megrövidülvén a' szülést gátolja, ha lehet, ki kell bontani. Így p. o. mikor a' gyermek fej már ki veczkendezett, azómban a' köldök sinór, a' nyakán egynehányszor keresztül tekergődött, (E. K. T. II. F. 9.) igyekszik az ember azt a' nádra hüvelybe vissza tolni; de ha ez nem lehet egymáshoz közel két helyen megkötvén madzaggal, közbe el vágja, az után a' deréknek elszülettetését előmozdítja. Mikor pedig a' gyermek a' lábával születtetik e' világra, és a' köldöksinór a' lábai közzé (E. K. T. II. F. 11.) tekergőzött, okosan ki kell innen fejteni, és a' nádra hüvelybe vissza vinni; vagy ha ez lehetetlen, megkötni, és azután a' szülést siettetni.

3.) Ha a' köldöksinór igen rövid, vigyázni kell kivált a' fordítás, és mesterséges lábszüléskor, hogy el ne szakadjon; inkább annak módja szerint meg kell kötni, és azután a' szülést siettetni.

1.) Ha a' köldök sínór elszakadt, meg kell kötni és azután a' szülést siettetni: még pedig ha a' fordítás alatt, vagy a' láb-szüléskor szakadt el, elég egyszer; ha pedig elő esett kétszer megkötni, az az mind a' két végit egyszer. Nem mindenkor könnyű pedig ez a' kötés, kivált mikor a' köldökgyűrűhöz, vagy púphoz közel van a' szakadás; a' mikor legbátorságosabb eszköz a' köldök életereket Bromfieldnek horgával (Tab. VI. Fig. 10) előhúzni, és viaszkos czérnával megkötni — Egyébaránt nem tagadhatni, hogy mihelyt a' születelés után a' gyermek anyira kifejtődzik, hogy az új kis vérforgás, és lélegzés elkezdődik, azonnal nem áll mindég elő vérfolyás, ámbár a' köldöksínórt megkötni elmulatják is. —

§. 101. A' szülvizek mesterséges eleresztéséről.

Mint kellessék a' szülvizhólyagot akár, újjal, akárszerszámmal, vagy a' külső nemi részeknél, vagy a' nádra hüvelyen belől a' nádra szája előtt kiszakítani, hogy sem a' gyermek, se a' szülő meg ne sértetessék, másutt eléggé láttuk, és nem is olyan nagy dolog, hogy ezt valaki ne tudhatná. De micsoda jeladások (indicationes) légyenek, vagy micsoda okok erre a' munkálatra azt szükség tudni; hogy annak felszakasztatása által a' szülés munkája vagy a' természetnek, vagy a' mesterségnek lehetségesé tétessék, és hogy különösen a' természet munkássága a' gyermeknek bátorságos és szerencsés elszülettetésére vezéreltessék.

Az okok, és jelek erre a' szülési munkálatra vagynak.

1.) Magában a' szülvíz hártyában, p. o. annak szerfelett való vastagsága, és szívóssága; a' szülvíz hólyagnak a' szemérem ajakakon való előállása; vagy akár tökéletlen szakadása úgy hogy a' hártya hasíték, melyet a' természet okozott, nem a' fő előtt van: vagy mikor a' gyermek burokba születtetett, meg nem szakadt hártyákkal.

2.) Magában a' szülvízben: p. o. annak sok, vagy kevés mennyisége, ha ez utólsóbb esetben a' nádra szája eléggé kivan tágulva.

3.) Magában a' magzatban: p. o. a' főnek ferde állása: a' magzatnak keresztben, vagy ferdén való fekvése.

4.) Magában a' szülőben: p. o. a' nádrának csekély munkássága, fel tévén, hogy a' nádra szája eléggé kitégült: a' mendenczének könnyen sebes szülést okozó bővsége; görcsök, rángatodások, vérfolyások, heves fájdalmak, mint a' sok szülvíztől igen tágított nádrának bajaiból származott következetek.

5.) A' szülész arányában vagy Céljában (scopus): p. o. midőn a' láb-térd-farszülést mesterségesen akarja előmozdítani: vagy mikor a' gyermeket meg kell fordítani, 's fogóval kell munkálkodni 's a' t.

U T O L S Ó B B S Z A K A S Z.

A' mesterséges szülésekről (chirurgia Instrumentalis Maieutica).

E L S Ő C Z I K K E L Y.

A' mesterséges szülésekről közönségesen, és általában.

§. 102. Fő kötellességei a' szülésznek minden rendetlen szüléshez hivatott, vagy legalább olyanhoz, melynek rendes folyamatja felől kételkedhetni.

1.) Visszsgálja meg a' szülész, ha valjon a' szülés az időre nézve érett é, vagy éretlen? Tudja meg azt is, hogy valjon az aszszony először szülő-é, vagy már máskor is szült, és ha szült, mint ment az első szülés munkája véghez? —

2.) Tudakozza ki, micsoda változásai voltak a' terhesség alatt egészsége állapotjának, és most testi erejét minő állapotban érzi; vegye lesbe nincs-é jelen valami közönséges betegség, vagy helybeli hiba? — mikor volt széke? mikor vizellett? könnyen-é, vagy nehezen? —

3.) Ha már a' szülés elkezdődöt, meg kell tudni miotától fogva tart a' szülés munkája? mit csináltak, mi rendelést tettek a' már az előtt ott meg fordúlt szülést segítők? vagy mások. —

4.) Ha már csak ugyan rendetlennek látszik a' szülés munkája, szorgalmasan kikell kémlelni, melyik faja van jelen a' rendetlen szülésnek? mi állapotban van a' gyermek? miben a' nemi részek? — Itt nem kell egyedül arra támaszkodni a' mit a' bába mond, vagy akár más jelen volt szülész.

5.) Ha a' környülállások veszedelmesek, kétségbe nem kell esni, se zavarodásba jönni, a' vájúdótól el kell ugyan titkolni, de az atyafijaknak kikell jelenteni miben legyen a' dolog.

6.) Mindent jól mek kell fontolni, mi- nek előtte meghatározná magát a' szülész mit cselekedjék, és azután okos határozatjától magát el ne hadja tántorittatni, kivéven az aprólék dolgokat, melyekkel veszedelem nincs egybe kötötve.

7.) A' szülőre, és a' szüleményre, egy aránt kell tekinteni a' szülésegységben, és nem kell elfelejteni a' segítséggel öszvekötötett veszedelmet is.

8.) Ha meg esik, hogy egyszerre két különböző úton lehetne segítségre menni, válassza a' szülész azt, mely a' természetnek legrendesebb folyásával legkevésbé ellenkezik.

9.) Megállapittatván a' jelentés (indicatio), és a' jelentet (indicatum), a' segedelemmel késni nem kell, új symptomákra várakozni nem szükség. Ki vévén, ha a' szülész éjjel hirtelenében álmából felébresztetvén a' vájúdóhoz hivatatna, és a' környülállások nem igen sürgetősök, úgy hogy az operatiót reggelre hagyhatni. *) —

*) Lásd: Joan. Lud. Nistler de generalibus artis obstetriciae indicationibus. Jen. 1800.

§. 103. Fő kötelességei a' szülésznek minellötte valami nagy munkálathoz, vagy operatióhoz fogna.

1.) A' legszükségesebb szülszerszámokat (Instrumenta Majeutica), kivált egy Fogót (Tab. V. Fig. 4. 5. 6. és Tab. VI. Fig. 1.) (forceps), egy Átfúrót (Tab. VI. Fig. 2.) (perforatorium), egy tompa, és egy éles horgot, (Tab. VI. Fig. 12.) 's a' császár metszéshez való készületet készen kell tartani; de a' vájudónak, vagy szülőnek nem kell mutatni. Erös pályinka, Fahtéj tinctura, Hoffmanncseppek, Bor, Opium, és más szerek is legyenek; hogy, ha szükség használtassanak.

2.) Ha a' vájudó csüggedezne, értelméhez, és minden körülállásához képest vigasztalni, bátorítani, támogatni kell ötet; de még sem kell többet igérni, mint a' megnyit meg lehet tartani. Ám beszéljek a' kába bábák a' rendetlen szülés körül való vitéz tetteiket; az okos szülész azért jó hírét koczkára nem teszi. — Ha a' veszedelmes körülállások közt lévő vájudó, vagy szülő már csak a' vallásban kíván vigasztalást keresni, okos, és előítélet nélkül való papot kell hivatni.

3.) Távozzon ki a' szülő szobájából minden körülte haszontalan esdéklő, kivált az ő néki nem kedves személy, sőt állat is, a' mi csak ötet nyughatatlaníthatná; csak a' segítőket hadja maga mellett a' szülész.

4.) A' vájudó vetkeztettség le minden ruhájából, melyek az operatio alatt akadályúl lehetnének; az alltestet, és a' nemi részeket csak egy ágylepedővel kell bétakarni, és így eltakartatva kell az operatiót végbe vinni. A' szülész szemei újja hegyeiben legyenek, külömben könnyensokszor azt se tudja hányadán van.

5.) Hozzá kezdvén az operatióhoz a' szülész, többnyire szükség, hogy felső ruháját levesse, ingét könyökig felgyürje, eleibe kötöt kössék, 's a' t. ; azomban szükségtelen készülétekkel a' vajúdót rettenteni, és töprönködésbe hozni nem szabad.

6.) Míg a' szülő, és szülemény veszedelmök nélkül megeshetik, a' természet önmunkásságára nagy tekintettel kell figyelmezní, és míg kézzel segíthetni, addig szerszámokhoz nem kell nyúlni; ha pedig már csak ugyan elkerülhetetlenek a' szerszámok, a' tompákat mindenkor elejekbe kell tenni a' vágóknak, és éleseknek.

7.) Oly helyheztetést kell adni az operátandónak, a' melyet az operatio célja, a' medencze hézakja, és helyheztetése, a' gyermek fekvése, az operatio tartóssága, veszedelmes vólta, nehézsége, és a' melyet az Operálónak, és a' szülőnek könyebbségök kívánnak.

8.) Magok az operáló kezek légyének erősek, frissek; az Instrumentumok minekelötte a' nemi részekbe bévitettek, meg melegítetttek, és boritékkal bévonattattak.

9.) A' Catholicusoknál a' szükségbeli keresztelést nem kell elfelejteni.

§. 104. Honnan tudhatja meg igazán a' szülész, ha valjon a' szülés Operatio nélkül végbe mehet-é, vagy nem?—

Mesterséges szülésre van szükség:

1.) Ha a' gyermeknek oly rendeletlen helyheztetése van, hogy e' miatt a' szülés a' természetnek tulajdon munkássága által végbe nem mehet.

2.) Ha a' medencze a' gyermek nagyságához képest kelletlenül nagyobb, kivált pedig sokkal kisebb mint kellene, vagy rendetlen.

3.) Ha a' lágy nemi részek igen szűkek, szorosra formáltattak:

4.) Ha a' nádra munkássága igen kevés, a' szülés könnyítésre:

5.) Ha bizonyos helybeli, vagy közönséges betegségek, p. o. a' hátgerincz formátlansága, vízkórság, 's a' t. miatt az egész teste a' szülőnek gyenge, és a' szülés munkájára elégtelen.

6.) Ha a' szülés folyamatja alatt már valószínűs veszedelmes' jelenetek adják elő magokat, melyek a' szülés siettetését kívánják, p. o. vérfolyás, rángatózások, a' nádrának elszakadása 's a' t.

§. 105. A' kézimunkás szülészségnek előjöhethő esetekre való alkalmaztatása.

(Casuistica obstetriciae chirurgicae).

Meg mondánk feljebb, hogy azok között az eszközök között, melyek által a' szülés mesterségesen végeztetik el, ezen ötfélék tartoznak; úgy mint:

1.) a' rendetlen láb; térd, és farszülések körűl való kézi fogások, és munkálatok.

2.) A' fordítás:

3.) A' szülfogó:

4.) A' Császár, vagy Hasmetszés:

5.) Az átfúrás.

Meg is kell vallani, hogy ezek itt fő dolgok, de azért nem kell gondolni, hogy a' ki ezeket ugyan anyi czikkelyekben sőt egész könyvekben jól leírná is, azonnal az egész szülési kézi vagy Manualis chirurgiát, vagy Eszközi Instrumentalis chirurgiát kimerítené. Mert noha sem a' szeméremcsont foglalék metszetése (Synchondrotomia), sem a' vágó szerszámokkal, 's éles horgokkal való darabolás, sem azok a' kényszerített szülések (Accouchement forcé), melyekkel a' régi idő magát sokszor rútvál megbélyegezte, már ma az elkerülhetetlen szülési munkák közzé nem tartoznak is; de mind azonáltal ezekről is kell historica esméretünknek legalább lenni. Azomban vagynak még több apróbb Operatiók a' nehéz szülésekben, kivált pedig az igen sebes, vagy igen lassú szülésekben, melyeknek egyedül köszönhetni a' szülésnek szerencsés végeződését; továbbá némely környülállásokban a' szülvíznek kieresztetése, a' nádrapogácsának kiszabadíttatása, és kivétele 's a' t. oly mesterséges fogások, melyek sokszor nem csak a' természetet segítik, hanem nagyobbára mintegy magok végzik el szerencsésen a' szülést.

Egyébaránt pedig ha azon ötféle fő eszközöknél többféle munkálatok nem vólnának is; de ezek már magokban a' nem Methodicus vagy mindég egy módot követő szerszám fejű, hanem igazi Rationalis, vagy okosság törvényei szerint cselekvő szülészeknél minden egyönlétségű esethezképest másképen módosíttatnak, úgy hogy mint mindenütt az egész Medicinában, és Chirurgiában, úgy itt is minden közönséges esméretnek, vagy fogantatnak (conceptus), mint meg anyi gondolkozásbeli régulának egyes esetekre való alkalmaztatása, időt, gyakorlást, és oly láng észt (genie) kíván, mely az egyes ese-

tekben elő jövő sokféleséget (*Mannigfaltigkeit*), hirtelenébe átlátja egybeveti, annak következeit elevenen képzelni, 's ezekhez képest magát mindég a' szülő, és szülemény hasznokra határozza meg. — Kívánni lehetne hogy a' szülési munkálatokról (*operationes Obstetriciae*) való része a' chirurgiának illeendő tekintetbe vétetnék, és az igaz munkálatos orvosok, seborvosok, és szülészek (*Operatores Medici, chirurgici, Majeutici*). Hazánkban nagyobb tiszteletben tartatnának. —

M Á S O D I K C Z I K K E L Y.

Azokról a' nevezetesebb apróbb munkálatokról (*Operationes*), melyek mind magokban sokszor vagy a' szülést mesterségesen elvégzik; mind pedig a' nagyobb szülmunkálatok mellett előjöhetnek; és sokszor előjönnek. —

§. 106. Hogy kell a' szülés munkájának igen sebes folyamatját lassítani?

Sokszor megesik, hogy a' medencze igen bőv, és semmi méjséget nem mutat, a' lágy nemi részek is igen puhák, és tágak; a' gyermek kicsin, és fejének hátulsó részével igen előre áll; az aszszony erős, a' szülfájdalmak igen munkások 's a' t. ezekben, 's több ezekhez hasonló esetekben tudjuk, hogy a' szü-

lés munkája nagyon sebes, és minthogy a' nádra hirtelenébe egy oly teher nyomásáról szabadúl meg, melyhez már az egész élőmiv alkat több hónapok alatt (organismus) hozzá szokott, az érzőinszer nagyon érdekelte-
 tik, úgy hogy ájulások, heves utófájdalmak, 's a' t. álnak elő; sőt ezen kívül a' gyermek szakadatlan tojás hárttyákkal egyszerre ki-
 pottyanhat, a' nádra pogácsa sebessen elvál-
 hat, vérfolyás, nádra kifordulás középhús szakadás, nádra, és nádrahüvely repedés, és a' magzat sokféle sérelmei következhet-
 nek. Némelyik Aszszony észre sem veszi, hogy elszüli a' gyermekét, néha igen idét-
 len korában, úgy hogy nem okozhatni a' magzat, és Anya közt lévő ugyanonságnak (identitas) a' kifejtődzöttség miatt való fel-
 bomoltatását, mintha már az igen kifejtöd-
 zött gyermek az anyába mint idegen inger úgy munkálkodnék, a' gyermek szálahúsai pedig az anyaméh vízében továbbá elég élet-
 ingert nem kapnának, és így e' miatta a' nád-
 rának öszve kellene húzódni, 's a' magzatot kitolni; ezt nem okozhatni mondom épen nem: — még is a' sebes elvetélések, és ren-
 detlen szülések némely személyeknél körösen (periodicé) következnek; már vagy véletle-
 nül, vagy pedig úgy, hogy előre rendkívül való tolatkozást érzenek aláfelé, sőt a' szül-
 víz hólyag gyakran igen sebesen anyira alá csúszik, hogy a' szeméremajakak közt ki-
 áll, és egyszermind, kivált a' már több íz-
 ben szülteknél a' hüvelynek, vagy a' nádra szájának ránkza is a' gyermek fejével együtt előrenyomúl.

Az ilyen esetek gyakran kiáltanak a' se-
 gedelemért, és még is Hazánkban kevesen tudják a' kihajtó munkásságot kevesíteni, a' természeti ellentállást pedig többíteni. — En

sem terjeszkedhetem messzire; csak ezeket jegyzem meg:

a.) Az ily szerencsétlen szülőt le kell fektetni, farát felpoczókolván; meg kell neki parancsolni, hogy ójja magát minden mozgástól, a' szülfájdalmakat se munkálja ki, ne erőlködjék:

b.) szívének, és verőereinek munkásságait alább szállító, vagy gyengítő orvosi készülleteket kell az ő hasznára fordítani:

c.) Még a' szülés előtt bé kell a' szülő hasát pólázni, és a' haskötőléket a' szerint mindég öszvébb húzni, a' mint a' nádra kiüressül:

d.) Fel kell szakítani a' szülvízhólyagot mindjárt elején a' második szülkorköznek (Stadii secundi partus), a' mi által az anyaméhszájának tágulása, és a' főnek alább csúszása késleltetik:

e.) Egy darab spongiát kell a' fő, és medence közzé tenni, 's ezt egy két újjal úgy bentartani, hogy az által a' főnek sebes előre való nyomulása, és tekergődzése nehezítésék:

f.) Ha a' nádra száj is egyszersmind alá szál, ezt a' fő mellett vissza kell tartóztatni:

g.) A' középhússal való bánásra különös figyelmet, és ügyességet kell fordítani:

h.) Sehol se lehet oly kevésbé helybe hagyni a' nádrapogácsának erőszakos elválasztatását, mint itt; hol semmit inkább szem előtt nem kell tartani, mint azt, hogy a' gyermeknek elszülettetése után a' nádrá-

nak egyarányos összehúzódása illendően előmozdítottassék. *)

§. 107. Hogy kell az igen lassú születeket sebessíteni. —

Némely születek vagy egyes, vagy összeseges korközeikben úgy anyira lassúak, hogy ezen lassúság miatt mind az anyára, mind a' gyermekre veszedelem háramlik sőt a' szülés, akár szerszámi vóltában (mechanismus), akár életerői szülmunkásságában (dynamismus partus), tétetett akadályai, 's fogyatkozásai miatt a' természet ereje által el nem végeztethetik; az anya a' hosszas fájdalmaktól kinoztatik, és az okokhoz képest hissebb nagyobb veszedelembe esik, meg is halhat; a' gyermek hasonlóképen veszedelemben forog, öszveroncsoltathatik öszvenyomattathatik, életétől megfosztathatik. Hogy ilyenek ne történjenek, hány-szor kívánná a' szülész, hogy az ő kézi, vagy szerszámi munkálatja után a' szülés munkája minél nagyobb sietséggel menne véghez? — hány-szor volna szükség a' szülés munkáját hátráltató akadályokat kevesíteni, a' kihajtó munkásságot pedig gyámolgatni? — hány-szor kívánnánk, hogy p. o. mikor a' megszorúlt köldöksínór veszedelmesen nyomattatik, a' szülés munkája csak egy két pillanatból állna? — 's a' t.

Ímé én e' részben úgy veszem fel a' dolgot, hogy a' segedelem az oknak, és veszedelemnek módjához, és grádusához képest igen különböző lévén.

*) Tapp, Observations sur les accouchemens précipités. Mendel, Versuche, und Beyträge etc. p. o. 20, 36, u. 57.

1.) A' szülés munkájára fordítatandó életerői munkásságnak serkentgetésében, gyámolgtatásában, és igazgattatásában áll; a' mit elérünk részint alkalmas életrend (diæticum regimen), orvosi szerrek által, részint pedig úgy, ha némely tompa szerszámokat, p. o. szülfogót, tompa horgot, 's a' t. ügyesen alkalmaztatunk, és így némü némüképen (a' mint a' Dualisticus chemikusok meg mutatják) az érczből kibontakoztatott gálván tárgy által az érdekeltezt nemi részeket elevenebb munkásságra csiklándoztatják. —

2.) Abban határoztatik, hogy a' szülés szerszámosságát (mechanismus), az az, a' mi a' szülés munkájában szerszámosan (mechanice) történik, könnyitjük; a' mi megesik most az által, hogy a' szülőnek, jó helyheztetés adatván, a' gyermek fekvése is megjavul; vagy emelő rúdat ügyesen alkalmaztatván, a' gyermek feje jobb helyheztetésbe jön; vagy az egész gyermek testének fekvése egyes fordítás által jóra változik: majd pedig az által, hogy az elő jövő aránytalanságoktól (misverhältnisse) okoztatott veszedelmek elháríttatnak, még pedig a' kisebb esetekben foga által, a' nagyobbakban éles szerszámok által, melyek néha a' gyermek testére tétetnek, p. o. midön a' fejek átfúratatik (Perforatio); néha az anya testére alkalmaztatnak p. o. midön a' hasok felmetsettetik (sectio caesarea) 's a' t.

§. 108. Némely jegyzetek a' nagyobb szülési munkálatokban megkivántató szül. víz fakasztásra, (Wassersprenger) és szülep elvételre.

1.) A' fordításnál nagyon sokat nyer azzal a' szülész de még sokszor a' szülő, és

szülemény is, ha a' nemi részekbe egyszer bévitetett szerszámoksokszor ki nem húzattanak, hanem míg a' munkálatnak egészen vége nincs, benn tartatnak. Azért ha a' szülviz hólyag megnincs feszülve, hanem pötyögősen áll, sem ujjal kinem szakítani, körömmel sem tanácsos kivakarni, se tövel, késsel-ollóval, vi'sgáldancsal (sonde, specillum) 's a' t. nem igen jó kívágni, hanem legalkalmatossabban Osiandernek viz fecskendőjét (Lásd. T. IV. F. 7.) alkalmaztathatni. *)

2.) Egy egy csalókébb közönséges okoskodás nincsen, mint ez, „Ezután, vagy ezzel: tehát ezért” — (post hoc, vel cum hoc: ergo propter hoc). Sokszor nem csak a' mester-séges, hanem a' természetes szülés után is a' szüllep nevezetesen a' nádrapogácsa a' nádrában benmarad, és a' nádrától elválni nem akar, hanem az vagy egészen, vagy rész szerint a' nádrához kapaszkodva tartózkodik; sőt gyakran egy része külön feselven, rothadásban jön. Az ily környülállások közt jelen vagynak egyszersmind horegy, hol több beteges jelenetek p. o. nádra vér folyás, rán-gatódzások, vagy görcsök, nagy fájdalmak, 's a' t. melyek meg maradnak, sőt sokszor nevednek, ha a' szüllep (Nachgeburt) erőszakosan elválasztatik, és kivéttik is; ellenben megszűnnek, bár a' szüllepp még benne legyen is a' nádrában, mihelyt az anyaméh közönséges, és helybeli orvosi szerek által

---

*) Harmer Dissert sistens indicationes, et methodum rumpendarum aquarum in partu Marp. 1794.

Saxtorf, examen armamentorum Lucinae, Hofniae 1795.

J. A. Thomas praes. Seiler D. sist. conspectum Instrumentorum, quae ad partum innormalem promovendum commendata sunt. Viteb. 1806 4.

illendő hathatós munkásságra, gerjesztetik, melyre a' szüllep is majd felfeslik, és magától el megy, annak nyilvánságos jeléül, hogy a' szüllep felakadás, és az emlitém beteges változások okköthben (causali nexu) nem vóltak, hanem mind ketfen okozatok (coësfectus) egy feljebbvaló oktúl függöttek. Minden további tévelygés elkerülésre tehát javaslom hogy csak e' következendö esetekben választassékél a' nádrától, és vétettessék ki abból a' nádra pogácsa, úgy mint:

a.) Midön a' nádra pogácsa a' nádra száján ül, és e' miatt a' kettös szülésekben a' második gyermek meg nem születethetik, akár legyen a' második gyermeknek még külön más nádrapogácsája, akár sem; vagy egy gyermekkel vólt ugyan az aszszony terhes, de ez hólt elevenen születetvén meg kívántatik, hogy a' nádra pogácsa magával a' látszatos halottacskával, 's meg nem köttetett köldöksinórjával együtt lágy meleg fördöbe tétessék. Azomban itt sem szabad a' még felnem fesselt nádrapogácsát átfurni; mert ez általannak nagyobb véredényei megsértetvén, a' gyermekvére elfolyhat, de ha megfuratnék is még sem nyerhetni az átfurás általanyi hizakot melyen a' gyermek átjöhetne; hanem először is le kell hosszába fektetni az aszszonyt, azután a' nádrapogácsát azon az óldalon, hol az külömben is valamenyire elvált okosan mind addig kell hámozni, míg a' hartyákhoz nem jutni, melyeket azonnal megszakasztván, a' szülést mesterségesen kell siettetni.

b.) Midön a' köldöksinórnak oktalan húzattatása, vagy más ok miatt a' nádra kifordúlt, először próbálja az ember azt vissza tenni, a' nélkül, hogy a' nádrapogácsát lehámozná; azután ha

ezt nem teheti, akkor óldozza fel a' nádrapogácsát, és e' nélkül teszi vissza az aszszony méhit.

c.) Midőn a' negyedikszülkorköz után származott vérfolyást közönséges, és helybeli szerek által meg lehetett ugyan állítani, de nem oly tökéletesen, hogy bizonyos idő múlva ismét vissza ne térne; azomban a' nádrapogácsa már nagyobb részént felfeselve a' nádrafenekén üll, és a' már felvált részt a' még kapaszkodó résztől könnyen el nem nyomhatni; ezen ritka esetben mondom javasolhatni, hogy a' még a' nádráhozragaszkodó rész is attól elválasztassék, és ámbár ez által egynehány pillantatig a' vérfolyás megnagyobbodik, de minthogy azután gyökeresen meggyógyosoltatik vétetlessék ki, vagy leg alább az elszülettetése siettessék. *) —

---

*) Buechner de necessaria brevi post partum secundinarum extractione. Hal. 1757.

R. A. Vogel de non acceleranda secundinarum extractione. Götting. 1768.

P. A. Boehmer de solvendis, et extrahendis secundinis, 1769. —

H A R M A D I K C Z I K K E L Y.

Azokról a' szülész nagy munkálatokról, melyek leginkább szokásban vagynak és a' melyekben való ügyesség (dexteritas) a' munkálló Mellülőket (Accoucheurs operateurs) czi-mezi: —

§. 109. Kiterjedések, és becsök a' szülész nagy munkálatoknak.

Azt állítja Arne man (System der chirurgie 1-stes Band Vienn 1803) elő beszédében hogy minden kézi, és kivált szerszámi munkálatok (operationes chirurgicae ingenere) annál kevésbé szükségesek, és annál inkább kevesednek, minél inkább nevednek az igazán tudományos ismeretek. Ha p. o. tudnánk az életerői munkásságot úgy igazgatni, 's minden élőműszereinknek titkácsi vegyületeit (chemicas mixtiones) úgy kormányozni, hogy a' rákos olvadékat (liquationem cancraticam), és romlást (cancerositatem) belső orvosi szerekkel gyógyíthatnánk, nem volna szükség vassal az aszszonyi csecseket irtani (amputatio mammae). — Hasonlóképen (okoskodhat valaki), ha a' magzat fejtődzéseinek törvényeit, és az anyára, 's minden behatásokra való tekinteteit (relationes ad omnes prophases) jobban fogjuk tudni, a' szülés dolgában nem szorúlnánk vasra. — Erre csak az a' felelet, hogy ha kevesednek is a' külső erőszakos kézi, és szerszámi munkálatok a' belső orvosi tudomány tökéletesese-

désének nevedésével, de soha el nem fogy-
 nak: mert mindég fognak a' betegségek a'
 testi részek képeikben (in forma organisatio-
 nis) oly változásokat előállítani, melyeket
 az életerői folyamatba való munkálkodása-
 ink által soha elnem háríthatunk, hanem
 erőszakkal kell kiirtanunk: azomban a' testi
 világnak, és ennek külön külön mindenik
 részének az emberi élő miv alkathoz (orga-
 nismus individualis humanus)'s ennek egyes
 részeihez való szerszámi közeit (relationes
 mechanicas) soha sem fogjuk megváltoztat-
 hatni; következés képen mindég lesznek oly
 folyvástlanságok (solutiones continui, Dialy-
 ses eique contusiones, vulnera, ulcera), hi-
 bás nagyságú szerkezetek (Dysmegethes, ut
 sunt: peccans partium, incrementum, tumo-
 res, excrescentiae, cavorum dilatationes, et
 angustationes), rendetlen öszve köttetések
 (Dysplociae, ut sunt: Ankyloses, atresiae),
 hibás helyheztetések (Ectopiae, ut sunt: lu-
 xatio, prolapsus, herniæ, volvuli, Distor-
 sio musculi, partium aberratio), és a' hig
 részeknek, a' merő részekhez való hibás szer-
 számos tekinteteik (apoplaneses), melyek-
 ben külső seborvosi, vagy inkább Kéz mun-
 kás orvosi segítség lesznek mindég olyan elő-
 re nem is calculáltatható, el sem is háríttat-
 ható okok, akár keresd azokat p. o. az anya
 medenczéjének nagy béhajlásában, akár a'
 nádrának rendetlen fekvésében, és egyenet-
 len öszve húzódásában, akár a' magzatvíz
 sokaságában, akár a' köldöksinór hosszasa-
 gában, vagy rövidségében, akár az anyának,
 's gyermeknek heves mozgásaikban, 's rán-
 gatódzásaikban, 's a't. melyek az anyja mé-
 hében lévő magzatot nyakára vagy mejjére,
 vagy hasára, vagy medenczéjére, vagy vál-
 lára, vagy karjára oly hibásan fektetik, sőt
 néha egyszerre két, vagy több előesett részt,
 két egész gyermeket is oly rendetlenül hely-

heztetnek, hogy az ily hibás fekvésben, és helyheztetésben a' természet maga magán nem segíthet, hanem a' szülésznek kell először ügyes fordítást tenni a' magzaton. Hasonlóképen lesznek mindég az ellenséges behatásoknak olyan elkerülhetetlen öszvé jövelelők, 's az anya, és magzat testeiknek oly hibájuk, melyek parancsolják, hogy vagy egyes szülemelővel a' gyermek fején egyet billentsünk; vagy azt egy vaskézzel egészen megfogjuk, öszvébb nyomjuk, kihúzzuk; vagy ha másképen nem lehet, hogy legalább a' gyermek életét (de sokszor egyszersmind az anyáját is) megtartsuk, azt az anyahasából, és méhéből kivágjuk. És ímé ezek azok a' négyféle fő munkálatok, melyeket a' szülészségnek mind a' két arányát, u. m. az anya, és magzat életöknek megtartásokat elérhetni, és a' melyek között kivált a' háromelsőbbek, u. m. a' fordítás, az emelés, a' fogóval való húzás mindenkor megmaradnak; a' negyedik t. i. a' has és Császármetszés, vagy a' Nufett vágás, már sokszor pör alatt vólt, *) és többször a' holt anyán, mint az élön gyakoroltatik.

§. 110. A' rendetlen lábszülésnek (E. K. Tab. II. Fig. 8.) mesterségesen való végbe vitele.

Láttuk munkámnak elsőbb Darabjában 234 — 236 lapon, hogy a' lábszülés néha a' mesterség segedelme nélkül végbe nem mehet. Most csak azt mondom meg közönségesen, hogy az ilyen lábbal való szüléskor legelőször is a' szükséges fekvést kell a' szülőnek

---

*) Sön, Geschichte der Geburtshülfe. Altenburg, 1786.

rendelni és szorgalmasan megvi'sgálni, ha valjon valósággal a' lábak fekszenek-é előre, és a' szülvíz elfolyt-é; mely ha el nem folyt, a' szülhártya mesterségesen megszakasztatik, és így a' lábakat magokat, nem a' hártyákkal együtt, kell meghúzni. Itt kívántatik már igazán szülési ügyesség, és okos tapasztalás egymás után a' lábaknak, deréknek, karoknak, végre a' főnek kifejtetésökre, és mesterséges kivezettetésökre. *)

§. 111. A' rendetlen farszülésnek (E. K. Tab. III. Fig. 22.) mesterségesen való elvégeztetése.

Míg a' gyermek fara a' medencze nyílásában, vagy annak felette mozoghat, addig a' magzatot lábára fordíthatni; de mihelyt méljen alá szüljedd a' medencze üregbe, úgy hogy már itt nem is mozdúlhat, akár mit mondjon Erhard, és Osiander, már azt akkor veszedelmes dolog lábára fordítani akarni; sőt még Smellie, Steidele, és Ostertag találmányai, a' lábnyüg (die Schlingen), a' tompa horog, és hasonló mesterséges fogások sem mindenkor sikeresek, hanem a' mesterség törvényei szerint szülfogóval kell a' gyermeket apródonként kifejteni, 's e' világra hozni. **)

§. 112. A' szülemelő (Tab. V. Fig. 2. 3) (vectis Obstetricius) haszna a' mesterséges szülésekben.

Sok képű ugyan a' külömbféle szülészektől módosított szülemelő, de még is kö-

*) Siebold, Lehrbuch der practischen Entbindungskunde 2-te Ausgabe 206—223 leveleken. —

**) Siebold, l. c. 225—229 lapokon.

zönségesen kétféle, u. m. nyomószülemelő (Druckhebel), és húzó szülemelő (Zughebel), mely utolsó helyett az egyenes fogónak egy ágát bizvást használhatni, — nem különben, mint a' tompa görbe horgot is. — Hajdan ezekkel az emelőkkel sok visszaélések voltak; 's azt ott is alkalmaztatták, ahol szülfogóra lett volna inkább szükség, p. o. midőn a' gyermek feje béékeztetik, midőn némely bajai miatt az anyának a' szülés munkáját siettetni kellett 's a' t.; pedig meg kell vallani, hogy azt a' szerszámat kár nélkül nem alkalmaztathatni, ugyan is az anyának az a' része, melyhez az nyomattatik, mindig kevésbé, vagy inkább megroncsoltatik; sőt ha igen lenyomattatik, a' középhús is beszakittatik; a' gyermekfeje pedig mindig egyenetlenül, csak egy kis helyen, itt pedig tetemesen nyomattatik. — Ha a' gyermek orczájával áll kifelé (E. K. Tab. II. Fig. 2.) fejének hátúlsó részit, mint kellessék emelővel aláhozni, láttuk feljebb; megértettük azt is, hogy midőn a' fő ferdén áll (E. K. Tab. II. Fig. 10. 11.) (obliquitas capitis), és más veszedelmes eset nem kívánja, hogy a' szülés munkája siettessék, p. o. a' köldök-sinór alá nincs esve (E. K. Tab. Fig. 5. és Tab. III. Fig. 29.) a' hibás fő állást emelővel megjavithatni: most csak azt tanácslom, hogy a' mesterséges szülésekben akkor használtassék kiváltképen a' szülemelő, mikor a' fordítás után a' vállak, és a' fő a' medence átmérőjébe nem eléggé kedvezőleg léptek be, de úgy bé nem ékeztettek, hogy helyezettésöket ne lehetne változtatni. *)

---

*) Lásd: Mulder, Historia liter. et critica forecipum et vectium obstetricior. Uebersetzt von Schlegel. —

§. 113. A' szülfogó (Tab. V. Fig. 4. 5. 6. és Tab. VI. Fig. 1.) (forceps obstetricia) hasznai, a' szülés munkájának mester-séges végbeviteleiben.

A' tulajdonképen való tompa szülfogó, melynek két egymásba tétetett, vagy egymással öszveköttetett lapjaival, mint valami két vaskézzel a' gyermek fejét megfogja, és kihúzza a' szülész, kétféleképen munkálkodik, t. i. részént a' szerszámosságát mozditja elő a' szülés munkájának, midön azzal a' gyermekfeje nyomattatván, és az egymással csak bőr által öszveköttetett koponyacson-tok egymásra tolattatván, a' főnek egyenesen megfogattatott átmérője megkissebbedik, és a' főnek a' medenczén való átmenetele megkönnyebbedik: részént a' szülmunkásságot gyámolítja, és segíti, midön a' véle tétetendő húzás által a' gyermek könnyebben ki jön, és az ércznek galvános ingere által az élőműszerek nagyobb munkásságra gerjesztetnek.

Hihetőképen azok az hajdan ismeretes hegyes fogók, melyekkel a' holt gyermekeket szokták kihúzni, és azok a' fogók, melyekkel a' kömetszésekör éltek, adtak alkalmatosságot a' mai szülfogóknak kitaláltatásokra, melyeknek Palfyn-től fogva (Lásd: 1-ső Kötet, lap: 58—60.) oly sok módosítottásaik voltak, hogy melyik legyen legjobb helyesebben meg nem határozhatni, mint azt állítván, hogy kinek kinek az legjobb, melyhez leginkább hozzá szokott. Egyébaránt nálunk leginkább szokásban vagynak a' Levret-é, (Tab. V. Fig. 4.) Schmeli-é, (Tab. V. Fig. 5.) Os-ánd-é, Brünninghausen-é és a' Bo-ér-é, (Tab. VI. Fig. 1.) melyek nem vasból hanem jó csinos aczélból készittetnek, se nem

igen kemények, és merevények, se nem igen lágyak, és hajlékonyok, valyha pedig a' ro'sdától mentek maradhatnak! — meg van nekik a' szükséges hosszúságok is; úgy hogy vele az alsó nyílásban lévő gyermekfejet is megfoghatni, és még is két lapjait a' nemi részeken kívül együvezárhatni; nem is horgasabbak, mint a' medenczének vezérvonata kívánja, 's a' t. — Kár vólna a' szülfogót (akár milyen jó légyen) akkor használni a-karni, mikor, vagy a' medencze igen hibás, úgy hogy annak egyben foglalója $2\frac{1}{2}$ újnyinál nem nagyobb, és ehhez képest a' több medencze nyílásnak átmérőji is rövidek; vagy a' gyermekfeje a' felső medenczeüregben olyan fenten, és határozatlanul áll, hogy jól meg se foghatni, bátran alább nem vezethetni, és még a' szülvíz el nem folyván, a' gyermekben könnyen fordítást tehetni.

Ellenben pedig, mind az anyára, mind a' magzatra jó előismérettel (prognosis) alkalmaztatjuk. azt e' következő esetekben:

1.) A' gyermek helyhez tetésére' és hibájira nézve: midőn a' gyermeknek egy karja a' fejével együtt előesett, (E. K. Tab. III. Fig. 2. 5.) és már a' fő az alsó medenczében áll, most pedig már tovább nem nyomúlhat; vagy mikor a' fővel a' köldök-sínór esett alá, (E. K. Tab. III. Fig. 29.) és ezt vissza nem vihetni; vagy mikor a' fő akár rendes nagysága, akár vizi betegsége miatt béékeztetett, akár pedig a' nádraszáján ülő nádrapogácsa mellett oly méljen alá jött, hogy ha a' nádrapogácsát mesterségesen elváltatjuk, azt fogóval jól megfoghatni.

2.) Az anyának nagyobb bajaira nézve, a' milyenek a' közönséges gyengeség, görcsök, rángatódzások, ájulások, veszedelmes fúladások, vérfolyások, fájdalmak,

tartós okadások, megrepedt, vagy a' repedéshez közelgető érgömök, a' szülfájdalmak, nak felakadások, a' nádra gyúladása, sérelme, előesése, a' nádrahüvej előesése, a' szük, meghajlott, vagy idegen részekről, p. o. sokáig fenntartatott vízellettől megszükkített medencze, egyszóval minden rossz jelenetek, melyeken előbb segíteni kell, mint sem azokat a' fogó alkalmaztatása által öregbitvén, szülési arányunkra egyenesen törekednénk.—

3.) A' szülési munkálat hibáira: midőn a' gyermek dereka a' fejtől elszakadt, és a' feje a' nádrában benmaradt.—

Alkalmaztatása a' szülfogónak könnyebb, mint azt igazán meghatározni, mikor kell alkalmaztatni, mikor nem. Többszörire a' balszárnyát viszi bé a' szülész a' szülfogónak a' medenczének baloldalába, megfogván azt nem nedves, hanem szárazkézzel, nevezetesen a' balkéznek három, vagy négy ujjjaival a' kapcsolattájon (in der Gegend des Schloßes), még pedig úgy, hogy a' hüvelyk új belőlről, a' több ujjak pedig kívülről a' kapcsolaton feküdjenek; azután a' jobb kéznek mutató, és középujjjaival hátúlról, és valamenyire halfelől a' nádrahüvelybe benyúlván az előfekvő fő alatt fel a' nádraszájig, és így ezeken az ujjakon a' bal fogókánál bévezetvén; (nem is szabad a' fogót egy pár vezérlő ujj nélkül soha is alkalmaztatni; különben rendszeren soha bé nem vihetni, és félő, ne hogy valami megsértettség); minekutánna pedig a' balkéz a' gyermek fejére jól rá alkalmaztatott, hasonlóképen fogja meg a' szülész jól megszáraztatott jobb kezével a' jobb fogókart, elviszi a' balon bé a' magzat fejéig, teszi balkezének hüvelyküjját az alsó ablakszélre, és vezeti a' kanált a' főkörül fel, midőn a' nyelethasonlóképen egy félkörben a' vajúdónak bal bonczán le,

és valamennyire hátra felé vezet. — E'szerént, midőn már a' fogónak mind a' két kanálja a' magzat fejen, nevezetesen ha lehet annak mindég két oldalrészein fekszik, egyik kezét teszi a' szülész a' nyeleknek végökre, a' másikat a' foglalat tájra, és úgy az egész fogót apró tekergődző mozgással egyik oldalról a' másik felé, innen ismét vissza, négyszer vagy ötször egyhúzásra (Tractio) forgatja; tévén kivált ily tekergődző húzásokat a' szülfájdalmak alatt, melyek megszűnván, a' húzás is abban hagyattatik; ha pedig semmi szülfájdalmak nem következnek, azokat úgy követvén, hogy minden húzás után néhány pillantatnyi pihenés maradjon; a' nyelek is nem lévén öszveköttetve, egymásból keves ideig úgy kiszabaditassanak, hogy a' magzatteje addig míg a' pihenés tart ne nyomattassék.

Gyakran megtörténik, hogy a' szülfogó minek utánna a' főre helyezettett arról több ízben is letsuszszon. Melynek okai, 1. vagy az hogy a' fogónak nincsen elegendő gáthajlatja, vagy közepe nem nyílt, vagy oly lágy atzélból készült, hogy az erőszaknak engednie kellett, 's elhajlik, kiegyenesedik, 2. vagy maga a' szülész oka, midőn azt nem viszi elég méjen, 's csak a' fő tetejére tévén arról letsuszszik. Vagy 3. a' szülő nyughatatansága, hánykólodása, a' munkálót alót, festének roszul intézet fekvése, 's a' gyermeklejenek igen magossan a' medencze bémenelete felet való helyezettése.

Ezen esetekben hogy magán segíthessen a' szülész legelőbb is azon légyen hogy azon okot felkeresse a' mely le csuszszonástokoz, 's azt elhárítván ha lehet, dologhoz lássan, vagy ha az elhárítás lehetetlen volna, más módrolgondoskogyék, mely által segíthessen. Mi-

vel az utolsó esetben ha a' fő mozdul, fordítás által kelsegélteni.

§. 114. A' fordításról (E. K. Tab. II. Fig. 13.) (de versionis negotio). —

Fordításnak neveztetik az a' gyakran szokásban lévő szülési nagy munkálat, mely által a' gyermeknek más elő fekvő része helyett mesterségesen a' lábai vezettetnek a' nádraszájra, és úgy a' gyermek lábai-val előre hozattatik e' világra. —

Jelentetve van az a' munkálat. —

a.) A' gyermekre nézve, annak minden rendetlen fekvéseiben, és helyheztetéseiben, p. o. mikor nyakával, (E. K. Tab. II. Fig. 3.) mejjével, ((E. K. Tab. II. Fig. 4.) hasával, (E. K. Tab. II. Fig. 5.) medenczéével, (E. K. T. II. Fig. 6.) vállával, (E. K. Tab. II. Fig. 12.) karjával (E. K. Tab. II. Fig. 14.) fekszik a' nádraszájfelé, vagy mikor karjai a' fő mellett, a' far mellett, (E. K. Tab. III. Fig. 25. 26. 27.) elő esnek, feltéven, hogy az előre lépett rész sem méljén nem áll, sem nem mozdúlhatatlan, ellenben a' hézag még is kisebb, mint sem remélhetné a' szülész, hogy az előre esett rész magától vissza fog menni. —

b.) Az anyára nézve, ennek minden hirtelen való orvosi segedelmet kívánó betegségeiben, melyek a' munkálat alatt veszedelmesen nevedkedhetnének; feltéven, hogy a' fő nem oly méljén áll, vagy még anyira alá nem jött, hogy a' fogóval erősen meglehetne fogni: mert különben a' fogót eleibe kellene tenni, a' fordításnak. —

c.) A' nádrapogácsára, és köldök-sinorra nézve, midőn t. i. a' nádrapogá-

csa vagy a' nádraszáján ül, vagy a' nádrától igen jókor elvált; a' köldöksinór pedig vagy előesett, vagy elszakadt. —

d.) Az egyetlen szülési munkálatra nézve, midőn a' nádrában maradtak vagy az eltöretett szerszámok, vagy a' gyermeknek akár széljeltörettetett csontjai, akár a' fejétől elszakadt dereka. —

Sok szülészek a' második kettős gyermeket minden ki fogás, és feltétel nélkül fordítás által akarják e' világra hozni; de valóssággal fordításra itt csak úgy van szükség, ha a' második gyermeknek köldöksinórja az első gyermekkel előesett, vagy ha az egyetlenegy mind két gyermekkel közös nádrapogácsa mindjárt az első gyermek kijötte után felfeslett, vagy ha különben más oly eset adná magát elő, a' mi az egyes gyermekkel való terhességben is a' fordítást jelentené. —

Azt pedig ki ki könnyen átláthatja, hogy ha a' medencze igen szűk, meglehet ugyan benne fordítani a' gyermeket, de azután a' fejét át nem hozhatni, és így a' fordítás által semmit nem nyerhetni. Az is világos már ma, hogy ha a' fő far, vagy más rész, a' medenczébe béékeztetett, vissza lehet ugyan erőszakkal a' fejet tolni, és a' fordítást megtehetni; de a' gyermek a' fordítás alatt meghal, az anya is oly sokat szenved, hogy élet halál közt marad. Arról sincs semmi kétség, hogy a' keresztbe fekvő éretlen magzatnak a' nádrában anyi helye nincs, hogy ötet jó móddal meglehetne fordítani; sőt az érett gyermeknek sincs a' fordítatásra elég öblösség a' nádrában, mihelyt ez a' szülvíz kifolyta után görcsösen összehúzódik, hanem ha talám elébb alkalmas orvosi szerck, és béfecskendeztetett nedvességék által a' gör-

csök megszűnnének, és a' béolajoztatott kéz apródonként betörekedhetne. —

Egyszóval, azt igazán meg határozni, mikor kell ezt a' munkálatot alkalmaztatni, nem kis mesterség. De mikor már az meg van határoztatva, maga a' fordítás e' következendő fő regulák szerint megyen végbe, u. m.

1.) Sokszor magától is megfordúl ugyan a' gyermek a' szülés elején; de még is erre a' bizonytalanságra sokaig várakozni nem kell, hanem szülszéket, vagy keresztágyat kell készíteni, mely elég magas legyen. Mihelyt pedig, vagy valami ágynak egyik szélit párnákkal, és mátráczokkal befedte, 's feltámogatta vagy valami asztalon hasonló fekvő helyet készített a' szülész; azonnal le fekteti az aszszonyt keresztbe az ágyon, vagy asztalon úgy, hogy a' fara félig szabadon feküdjön, 's lábai két segítő társ aszszonyoktól, kik oldalról ülnek tartattassanak és a' két segítő aszszonyok közt a' szülész térdepeljen, vagy üljön; hátúlról azomban a' szülőt egy harmadik segítő tartsa, hogy helyében nyugodalmasan maradjék.

2.) Ekkor, feltévéen előre, hogy a' szülő klystérrel kitisztult, víz holyagja ki üresült, és ha a' szülvíz elfolyta után a' nedvesítésre szükség vala, fejjermalva főzet (Decoctum Althaeae) béfecskendeztetett, vagy talám még a' görcsös öszve húzódásnak le csendesítettésére máklevés, vagy opiumos kenőcs a' nádra szájra kenettetett, — ekkor mondom, kapja magát a' szülész, felgyürközik, hékeni kéze fejének hátat, és a' karját 'siral, nevezetesen azt a' kezét, melyel a' magzat lábainak fekvésökhöz képest, az anyának bal, vagy jobb oldala felől könyehben operálhat: öszve teszi kezét kúptest formára,

és béviszi gyengédeden forgó mozgással a' szülfájdalmak alatt a' nádra hüvelybe, úgy hogy a' kéz háta a' keresztcsont felé arányzik. Ha a' szül fájdalom megszűnt, igyekezik a' szülés hasonlóképen lassan forgó mozgással, a' nélkül hogy felfelé nagy nyomást tenne, az előhegy oldalához a' nádraszájon felmenni, és ha még a' szülvíz elnem foly, a' szülvíz hólyagot, felszakítani, 's a' szakadékon bé a' hólyagba felfelé hatni a' lába felé a' magzatnak?

3.) Ha a' gyermeknek előre fekvő részei akadályul vólnának, ezeket újjaival mint meg anyi kis emelőkkel, és a' más kezének kívülről támogató nyomásával okosan oldalra, vagy valamenyire előre taszítja (a' mi könyebben megesik, ha a' víz még egészen el nem folyt), és úgy megy ha lehet a' gyermektete előoldalán a' lábakig, hogy azomban az altest, a' köldöksinórt, a' nádra pogácsát, a' nádra oldalát legkevésbé sem érdekelje, és ha szülfájdalmak következének, (melyeket az aszszony semmiképen ki ne dolgozon) kezét a' nádrában, még az öszve húzódás tart csendesen tactsa.

4.) Ekkor a' magzat testét nem egyszerre hirtelen fordítja meg, hanem lassanként, hüvelykújjával az előre fekvő részeket felfelé támogatván, a' feljebb álló lábakat pedig mindég izesületei szerint a' többi újjaival alá felé úgy húzogatóván, hogy a' tojás hárttyák, vagy a' köldöksinór oda ne fogattassék.

4.) Midőn már a' lábak a' nádra szájnál vagynak, ha csak a' rendetlen helyheztetés miatt történt a' fordítás, a' többit már a' természet elvégzi: de ha más rendetlenségek, és bajok is vólnának, tanácsosabb a' gyermeket lábánál fogva apródonként forgó vonásokkal okosan kihúzni; megfogván a' gyer-

meknek kibújt részeit mindég a' nemi részekhez közel, nem csak a' feljebb menő kézzel, hanem azokat a' sikomlás bőr'sir (smegma) miatt, és hogy a' hideg levegő a' gyenge testől elháríttassék, lágy meleg ruhácskába tekergetvén.

6.) Ez úttal többféle esetek adják előmagokat p. o. nem akadhatni mindenkor egyszerre mind a' két lábba, csak az egyikre; azomban a' szülész ki nem veszi addig a' kezét míg a' másik lábba is rá nem akad hogy pedig a' megtaláltatott lábat is el ne téveszse; erre fordítópálczácska (Wendstößchen) által lábféket Tab. V. Fig. 1. (Rüßflinge) köt, melyen azt kívülrül tartja, 's így hát most a' nemi részekben találtatható kézzel az alá vezetett lábnak belső oldalán feljebb feljebb, hogy a' más lábat is az izesületek szerint meghúzván okosan előhúzza: a' mit akkor, mikor a' lábak a' nádrában felül előre fekszenek, külső nyomás által is nagyon könnyithetni; kivált ha a' vajúdónak függő hasa lévén, ez a' munkálat alatt asztalkendőkkel vagy osiander haskötőjével (Tab. IV. Fig. 3.) felkötöttek. — Hasonlóképen a' húzás alatt ennek, vagy amannak a' résznek kifejtetésében némely akadályok adják előmagokat, melyeket a' láng eszű tapasztalással teljes szülész különbféle képen elhárít. *)

A' mi most az Orvosi jövendőlést (prognosis) illeti, minémű kimenetele legyen a' fordításnak mind a' gyermekre, mind az anyára nézve egész bizonyossággal előre meg

---

*) Theoretisch praktisches Handbuch der Geburtshilfe zum Gebrauche der akademischen Vorlesungen von Ludwig. Fried. von Froriep Weimar, 1914. 390-403 lev.

mondani nehéz. Láttuk a' munkálat folyamatját, mely sok erőszakos hajlásokat kell a' szegény magzatnak kiálni — most, minél inkább nyomattatik a' húzas alatt az all teste, minél inkább feszül a' hát gerincz csigája, 's az ott lévő hátvelő, annál inkább veszedelemben forog a' magzat élete. — De még az anyára nézve is szomoruan végződik ez a' munkálat, ha a' magzatvíz már régen elfolyt, ha a' medencze nagyon meghajlott, és szűk, ha a' munkálat gorombául vitetik véghez 's a' t.

Azt nem is emlitem, mert magából a' munkálathól kitetszik, hogy a' fordításra előre készen kell lenni a' keresztágyinak, lábfeleknek, fordítópálczácskának, tompa horognak, fejfogónak, száraz meleg kendőnek 's a' t.

§. 115. A' has, és Császár metszés. (Gastrotomia, Gastrohysterotomia, sectio Caesarea).

Így neveztetik a' hasnak, és a' nádrának oly véggel való felnyitása, hogy a' rendes úton el nem születethető holt, vagy eleven gyermeket az anyából ki vegyűk. — Itt a' szerencsés kimenetel mindég a' történet-től függ: azért ezt a' munkálatot inkább a' következő cikelyre vinném, ha az orvosi Törvény tudományban is gyakori, és szükséges voltáert elő nem jönne, de éppen azért, hogy ott leirattatik, én azt most csak futólag illetem. —

Helye van ezen szülészi nagy munkálatnak:

1.) Az Anyára nézve, hogy ennek élte megtartassék p. o. mikor a' gyer-

mek a' nádrán kívül formáltatott (Lás. E. K. I. p. 196), és mint idegen inger az anyának oly terhére van, hogy az elhalna, ha az álszülemény belőle ki nem vágattatnék; vagy a' nádrában van ugyan a' gyermek, de a' medencze szűk volta miatt nem csak az, hogy el nem születtethetik, de még csak el sem is daraboltathatik, és darabonként sem szedet-tethetik ki; azomban az anya el hal, ha to-vább is a' szerencsétlen nádra léssen rothadó gyermekének sirja.

2.) A' gyermekre nézve, hogy en-nek élete tartassék - meg p. o. mi-kor az anya több mint hét hónapos terhes korában holt meg, és a' gyermek még benne él, 's ha kimetszettek is életben maradhat.

3.) Az anyára, és a' gyermekre nézve egyszersemind, hogy ha le-het egyszerre mind a' kettőnek éle-te megtartassék, p. o. midőn a' gyer-mek a' nádrában él; de innen a' medencze szűk volta miat élethen ki nem jöhet, sem a' természet ereje, sem más mesterséges se-gedelem által: mert míg más módot lehetne gondolni, addig az ily kétséges kimenetelű munkálathoz nem kell fogni; kivált, ha a' terhes különben is erőtelen, sőt talán már csak nem haldokló félen vólna; a' mely eset-ben meg kell várni míg meg hal; különben az operatio alatt halván meg, a' halál oka a' munkálatra, és munkállóra vitetik.

Ezen munkalat végben vitelére megki-véntato Instrumentumok a' következőkből állanak. i. egy egyenes hegyes végű és hasas élű késből (Tab. VI. Fig. 3) 2. egy gombos végű meg hajtoható 's hasu késből (T. VI. Fig. 4) 3. egy hasonló képpen még görbitet de hegyes vé-gű késből (T. VI. F. 4) 4. egy férjfi és egy fejer sze-mélyi Cateterből vagy vizellet sapalóból (T. VI,

F. 7. 8.) 5. a' Bronfield horga (T. VI. F. 10) az el rejtet életer elő huzása véget 6. egy csatornás buta hegyüvisgántsra (Zonda) (T. VI. F. 11).

Ottan a' hól a' munkálat (operatio) jelentelve vagon, legelőször is minek utánna az operálandó leveletketet, 's egy illendő magasságu ágy vagy asztalra hanyot teküt, (olyra pedig melyet az előt viaszkos vászonnal bétakartak azon okból, hogy az operatio alatt elfolyt vér az ágyat elne mottolja) elkezdődik a' hasasélü késel a' köldökgyürü alatt lévő úgy nevezet fejer lineán a' vágás, és az szemérem csontok egyben foglallása feléig $1\frac{1}{2}$ colra vitetik, de nem nyomja azt hogy hirtelen az has üregében rohanván, általa az vizelő helyag, belek, vagy magzat megsértessék. —

Hogy ez elkerültessék mihejt az vágás a' hasüreg belsőjére hatat azonnal abban a' VI-ik Tab. 11-ik figura alatt lévő zonda bévitetik, 's ennek csatornájában helyheztetvén a' VI-ik Tab. 4 ik figurán lévő gombos kés, általa a' nyílás továbbtágittatik: vagy a' mutató és közép újjat viszia' szülész a' nyílásban, megkenvén először azokat fris olajjal vagy vajjal; most már a' nyílás falait egymástól a' vágás alatt mind inkább eltávaztattya, mind addig valamig akkora nyilást ejtet, hogy a' nádrára jutván, 's azt is most ismét az egyenes hegyü hasas kés által bévágván, rajta a' gyermeket honyalja alatt vagy lábainál megfogván a' bémézet tajás hártályal nádrapogátsával, együtt kivehesse. A' nádra bévágása alatt is mely az egyenes és hasas élü késsel esik meg arra kell vigyázni hogy a' gyermek megne sértessék 's hogy a' vágás 6 Collnál nagyobb ne légyen, vagy tsak akkora a' mekkorára azt a' gyermek nagysága kíványa hcgy abból ki vétethessék. —

Ha már a' gyermek viz elfolyt volna akkor 6 Collnál kisebb nyílás is elég. — A' gyermek kivétele után a' seb az vértől megtisztítatik, 's ha valamely életér nagyon vérezne az a' Branfild azon horga által mely a' VI-ik Táblan a' 10-ik figura alatt vagyon lerajzolva elő húzatik 's viaszos cérna szállal megkötetik, a' nádra és has falai melyek a' vágás által egymástól eltávolítottak, egymáshoz közelítettnek 's az has nyílás bévaratván reá egyben réteelt száraz ruha tétetvén has kötővel meg erősítettetik. — A' nádra nyíllásának egyben forrását, valamint a' hasét is egynéhány napok alatt maga a' természet minden orvoslás nélkül véghez viszi. Tsak arra kell vigyázni hogy a' varás közze akkora legyen hogy azon a' tökéletes bégyógyulásig a' gyermek ágy folyás, és genyetség ki fojhassan sőt hogy megne rekegyen. Arneman ja vallása szerént abban a' VI-ik Táblan 9-ik figura alatt lévő nádra fetskendővel napjában több izben lágyított szereket kelletik fetskendeni, valamig az bégyógyult.

N E G Y E D I K C Z I K K E L Y.

Azokról a' szülészinagy munkálatokról, melyek kevésbé vagnak szokásban.

§. 116. Ezen munkálatokról közönséges fogantatok (Begriffe, conceptns).

Nem csak a' gyilkosságot, hanem még annak árnyékát és színét is kerülni kell: külömben sokat elveszíttekintetéből mind a' mesterség, mind a' mester. Azért utólsó már az, és bár soha

szükség ne volna rá, hogy a' gyermek feje átfúratik, teste feldaraboltatik, csak hogy a' szülő megtartassék: utólsó az is, hogy a' szülőnek szeméremcsontjai egymástól elmetesznek, csak hogy valamivel több hízak legyen a' gyermek kivitelre, végre még az is szomorú, és útolsó dolog, midőn a' gyermeket erőszakosan kell idétlenül üle' világra hozatni, csak hogy mindkettőnek élete megmaradhason. Épen pedig ezek azok a' négyféle szülési nagy munkálatok, melyekből itt szó van: t. i. az Átfúrást, vagy agyatlanítás (perforatio, excerebratio), a' Feldarabolás (embryotomia, Zerstückelung), a' szeméremcsont foglalat metszés (Synchondrotomia, sectio synchondroseos ossium pubis), és az Idétlenítés (Acchouchement forcé).

§. 117, A' fő fúrásról, és csapolásról.

Mauriceau, Bing, Ould, Levret, Burton, Smellie, Roederer, Frid, Aitken, Simpson, Walbaum, Orme, Denman, Klees, Scheel, Wigand, Froriep, és mások is találtak külömbféle fő fúrókat. (Perforatorium, Kopfborer Tab. VI. Fig. 2.) melyek közt a' hüvejesek, és egy kevésé meggörbültek a' legjobbak, Joerg, és Assalini ezek helyett Trepán képű szerzámot javasoltak, melyet az utólsóbb használt is. —

Jelentetve van ez a' munkálat mindég az anya életének, megtartatása véget, mikor a' holt, vagy vízzel teljes feje, és más ékten csuda kettős testüége miatt sokáik életben nem maradható gyermeket semmiképen ki nem vehetni, ha csak Császár metszést nem csinálnának, vagy ha csak az ily magzatot el nem darabolnák; de az elsőbb munkálat

által az aszszony életét nem méltó hogy koczkára vessék; az utólsóbb igen csúnya mészárlást pedig egy átaliában elakarják kerülni, legalább míg valami kevesebb vágás, vagy talám egy fúrás, egy víz, vagy velő csapolás által végbe mehet, addig sok daraboláshoz nem akarnak fogni. — Sőt az aszszonyokat szerető Angol szülészek még tovább mennek, és azt állitják, hogy a' legegészségesebb magzat életét is fel kell áldozni az anya életéért, kinek medenczéjének conjugatája két újnyinál minél hosszabb, annal szerencsésebben mehet végbe az átfúrás, vagy vízcsapolás, agyvelő kieresztés, és így a' születtetendő magzat területinek kevesítettése. —

Ugyan is ez a' munkálat e' következő fogásokból áll:

a.) Béviszi a' szülész balkezének két újjait a' nádrahüvelyen a' magzat fejének arra a' helyére, hol az átfúrásnak kell történni, és így a' nádraszájhoz legközelebb fekvő kutacskához, nyilvarráshoz, néha pedig a' nyakszirt lyukhoz, vagy annak szomszédságába (és így magát a' koponyacsontot soha se kell átfúrni próbálni), 's itt a' gyermek fejét oly helyheztesben tartja, a' milyen kell a' főfúró a' alkalmaztatása véget. — Ha pedig már az előtt a' fejfogóval hijjában akarta a' fejet kihúzni, legalább a' keze helyett hagyja ezt benn, és tartsa ezzel úgy a' magzat fejét, hogy a' fejfúró előtt ki ne térjen. Külső nyomás által a' gyermek helyheztesését megfészkelni nem szükség, sőt káros.

b.) Szabad kezének újjain béviszi oly vigyázással a' fúrot, mint a' vízhólyag fakasztóról feljebb láttuk és fúrva béviszi a' magzatfejébe, azután annak szárait egymástól eltávoztatja hogy így kinyilván a' koponyacsontakat egymástól eltávoztassa, és a' fúra-

tott lyukat, hogy rajta az agyvelő, vagy víz jobban kifoljon a' környülálláshoz képest szélessíti, sőt ha e' nádra a' szülfájdalmak által öszve nem húzódna, az agyvelőt akár újjaival, akár Friednek agykanáljával (Gibbern löffel) kiszedi, hogy a' fő öszveessék.

c.) Minekutánna már a' fő területe (volumen) megkissebbedett, igyekszik azt a' szülő fúróval, vagy más vonó szerszámmal ha lehet egyszerre kivezetni, ha pedig nem lehet fogas fogóval, (Tab. VI. Fig. 6.) hegyes horoggal, (Tab. VI. Fig. 12.) és egyéb szerszámokkal is apródonként kiszedni, és azután a' test egyéb részeinek elszülettetéseket is siettetni.

d.) A' munkálat elvégeztetvén, hasznos dolog a' nádrába lágy meleg vizet, vagy szekfüöntetet befecskenyezni, és a' gyengélkedő anyát másképen is apolgatni.

§. 118. Az Eldarabolásról.

A' magzat egész testének feldaraboltatása az anya méhében, és innen darabonként való kiszedettetése legfeljebb e' következendő esetekben szükséges.

1.) Ha a' Császármetszés a' medenczének szűk vólta miatt jelentetve vólna, de az gyermek meg van halva, vagy az anya egy általjában ránem akar álni arra a' kínos metszésre; azomban a' medencze öble még elég tágas a' szerszámoknak alkalmaztatásokra, és bátorságos vezéreltetésekre.

2.) Ha a' szülés munkája sokára meradván, a' holt magzat dorekának felső részével a' medencze bemenetelig úgy alább hajtatik, hogy lábaira teljességgel nem akadhatni; a'

agyatlanitást is feleslegesítettetni gondolnák, mely esetben az élő gyermeknél még az önfordítást (Selbstwendung) néha várhatni.

3.) Ha a' gyermeknek igen nagy hasvízkórsága volna; noha ez esetben a' Troikárral való szúrás, és csapolás (paracentesis) elég-séges lehet. —

Parénak, Peunek, Fridnek, Clarkenek 'sa' t. vágó horga, vagy Röderernek, Harknak gyűrős kési, és a' Perforatorium itt szükséges szerszámok.

§. 119. A' szeméremcsont választásról, 's metszésről. (Schambeintrennung, Schoßfuorpelschnitt synchondrotomia).

Szeméremcsont választásnak nevezetik annak a' porcogónak, 's ezen fekvő lágy részeknek elmetszetésök, melyek a' szeméremcsontokat öszve foglalják, hogy ezen metszés által a' medencze üreg megbővítessék, és a' gyermek átmenetele lehetségessé tétessék. Sigault vólt a' legelső, a' ki ezt a' munkállatot ajánlotta, még pedig kiváltképen két esetekben, u. m.

1.) Midőn a' medencze olyan szűk, hogy a' szülfogót nem alkalmaztathatni; azomban még a' gyermek él: és így más mód nincs, mint a' Császármetszés, vagy ez; az elsőbbet pedig a' szülő nem akarja.

2.) Midőn a' szülés ugyan már jól elkezdődött, de a' fő béékeztetett, azomban nincs semmi szülfogó jelen, vagy talám a' fogónak egy levele már beletört 's a' t. —

Valósággal vóltak is sok tudatlanok, kik ezt a' munkállatot mindenképen anyira ajánlották, hogy ez által a' Császármetszést, az

agyatlanitást is feleslegesítettetni gondolnák. Pedig ez által a' munkálat által a' külömben is igen szük medencze igen kevésbé bővítették meg, úgy hogy haszontalanság is volna az igen szük medenczéküeknél ehhez az eszközhöz folyamodni, a' mi által kivált a' conjugáta oly keveset nagyobbodik, hogy csak egy kis nyereségért is nagy erőszakkal kellene a' szeméremcsontokat egymástól elhúzni, a' mi azonban a' medenczecsontoknak hátúlsó egyesületekre nézve veszedelmes volna. Az is meglehet, hogy az a' porcogó, mely a' medenczecsontjait a' keresztcsont-hoz foglalja, csontá váltózott, a' mi természet szerént az egész munkálatot haszontalanná teszi; sőt ritkább esetekben a' szemérem csont foglalék is megcsontosadhatik, ezt pedig elfürészelni nem tanácsos. Egyébként is rendszerént ezen munkálat mellett sok fájdalmak, vérfolyások, görcsök, és más íszonyu jelenetek adják elő magokat, úgy hogy ritkán szerencsés a' kimenetel.

Ha még is valami tapasztolással, és értelmességgel teljes szülész hozzá fogna ehhez az operatiohoz, előbb elrendeli az Instrumentumakat, melyek állanak egy gyenes és hasasélü késből (Tab. VI. Fig. 3.) Bronfield életeret előhúzó horga (T. VI. F. 10.) és egy fürészből, ha szükséges volna a' szeméremcsont át fürészlése véget. Rendesen, ilyen mód, és regulák szeréntkel azt véghez vinné:

1.) A' szülő megklistélyoztatik, magas szabad fekvő helyre tétetik, kinyutóztatik, lábai kiterpesztetnek, erőssen megtartatnak: a' szörök a' szemérem hegyről leberetváltatnak, és a' szeméremcsont egyesületnek porcogós közepe felkerestetik.

2.) A' jobb felől álló szülész balkezevel felfeszíti a' szeméremdomb hõrit, jobb kezében levő homorús élü késsel pedig felmettzi azt a' szeméremdomb kezdetitől fogva a' sze-

mérem ajakaknak felső egyesületökig, a' nélkül, hogy a' hólyagot, és csiklót megsértené.

3.) Minekutánna minden a' porczogóig bévágattatott, a' víz hólyag a' Cathéterrel (Tab. VI. Fig. 7. 8.) ódalra nyomattatik, egy erős fejes Bistouri (Tab. VI. Fig. 3.) neki akasztatik az alsó párkánynak, és egyenes arányzatban mind a' porczogók, mind a' kötölékek ketté vágattatnak, a' csontok pedig magoktól elválnak a' bémetség után, vagy fűrészrel elfűrészeltetnek.

4.) Most a' gyermek feje egy kis hizakkal többet kapván, a' szülfájdalmaktól áthajtatik vagy a' szülfogóval kihúzzattatik, a' derék azután csak hamar következőn: a' szülep is magától majd el menván.

5.) A' szeméremcsontok a' szülés után összehúzzatnak, oly vígyázással, ne hogy lágy részek szorúljanak közbe: a' seb ragasztó flastrommal egyesítettik, fonalpihvel (plumaceaux), és szükséges nyamadékokkal (compressen) fedetik, és vagy ehhez való övvel, vagy kétfejű kötölékekkel, mely a' medencze körül egynehányszor eléggé feszesen körütekergettetett, öszvetartatik; a' czombok is öszveköttenek, hogy még mikor alszik is a' szülő, a' ki azomban az egész orvosi gondviselés ideje alatt mindég hanyat fekszik, és épen nem mozog, a' sebnak egymástól lehető legkissebb elnyilásától is megőriztessék; ugyan ezen tsendes testi nyugodalmat kellett meg tartani a' Császármetség után is.

6.) Az operatio következetei, úgymint a' vér folyás, a' vizellő hólyag sérelmei, a' csipő, és keresztcsont foglalkozatnak elválása, gyúladás, evesedés, daganat, fekélyesedés, nem külömben, mint az operatio után jöhető jelenetek is, a' gyengítő genyetségesedés, a' bészorított, és a' sebbe bele hatott tiszt-

tátalanságok miatt romlásba jött részeknek fenésedések, a' csontfene, tsöves fekélyek 's a' t. a' Therapia törvényei szerént gyógyítatnak. *)

§. 120. Az idétlenítésről.

Az idétlenítés (Achouchement force) az az idő nap előtt való szülés, melyre kényszerítették a' szülő, a' rendes időben lejendő szüléskor következendő veszedelem elhárítás végett. Tudjuk tudnillik, hogy a' hét, 's nyólcz hónapos idétlen gyermekek már a' nádrán kívül való élhetőségig kifejtődtek. Míddn tehát előre átlátja a' szülész, hogy ha a' terhes megvárja a' szülésnek rendes idejét, gyermeke az alat oly nagyra nő, hogy szoros medenczében soha ki nem fér, és a' menekedésre más szer nem léssen, mint, a' Császár metszés, a' mire pedig az aszszony magát egy átaljában nem akarja adni: javasolhatja ugyan a' terhesnek, hogy keveset egyék, azt is inkább kevésbé tápláló plánta ételt, mint húst hogy a' gyermek igen ne nőjjék; de ez nem elég, sőt sokszor ha a' szülés mechanizmusát könnyitné is; de dy-

*) Lásd: Loder, de sectione synchondroseos ossium pubis in partu difficili instituenda. Göttingae, 1778. 4.

Eman. Bentely de sectione synchondroseos ossium pubis Argentorati. 1779. 4.

Siebold, Comparatio inter sectionem caesaream, et sectionem cartilaginis, et ligamentorum ossis pubis. Wirecb. 179. 4.

J.F. Fischer, praes. Autenrieth D. sistens observata quaedam circa obstacula, quae conditio symphysium pelvis praeternaturalis synchondrotomiae opponit. Tubingae, 1802. 8.

namismusát, vagy életerői tehetségeit, 's tekinteteit gyengíti, rongálja, veszedelmesen felbontja; hanem alkalmas időben mestersegesen ki kell szélessíteni a' nádra száját, hédugván először abban az fris vaj vagy olajjal megkent mutató ujjat, ez után az másodikat harmadikat, mind inkább tágitván ezekkel a' nádra száját, utoljára az egész kezet, a' midőn ki kell szakítani a' szülvíz hólyagot, és azután vagy elvárni a' nádrának szülésre való öszve vonulásait, a' mi sokszor sokára következik, vagy a' szülést nagy gondal elvégezni, úgy a' mint a' környülállások hozzák magokkal: az ily idétlen gyermek életét podig szüntelen való mérséklett melegségű tejben, húslévben való fürösztés, klystélyozások, és egyéb szerek által kell megtartani igyekezni.

Ez a' dolog még eddig úgy látszik, magában nem kárhóztatható: de nagy ellenvétesekkel terheltetik, ugyan is. —

1.) A' terhesség idejét, és így a' magzat élhetőségét sem lehet mindenkor szorossan meghatározni. —

2.) Azok az eszközök, melyek által az idétlen szülés következtetik, nem különben, mint az elvetéltetésnek (abortus) következetei is igen veszedelmesek; innen az egész munkálat kimenetele is sokkal többször szerencsétlen mint szerencsés. —

3.) Sem az anya medenczéjét, sem a' magzat fejét tökéletesen megmérni nem lehet: hátha egy 28 — 30 — 37 hetes magzatnak is az anya méhében van olyan nagy feje, mint némely 40 hetesnek, és így éret magzatnak? hátha a' korán való szülemények (partus praematurus) víz kórságos feje, formátlan teste van? — Ekkor nem hogy nyernénk, de veszünk az idétlenítéssel. —

4.) Mikor a' medencze oly éktelen, hogy még a' darabolás sem eshetik meg abban, akkor egy hét hónapos gyermek sem jöhet azon ki, pedig azomban azily magzatnak csak élhetése felől is méltán kételkedhetni. *)

Azt csak melleleg jegyzem meg, hogy siebold Úr *) az Accouchement forcé-t igen széles értelemben veszi, és minden szülést, a' mit az anyára, magzatra, szüllepre (mint feljebb említünk): és egyéb okokra nézve siettetni kell, ide hoz; de tulajdonképen ez nem idétlenítés, hanem csak szülés siettetés.

§. 221. A' Nádrapogátságának, a' nádrától mesterséges elválasztásáról.

Erről egy két szott szollanam annyival szükségesebb, menyivel azt a' régiebbek nálunknál kelletinél többször vitték véghez. A' nádrapogátsa mesterséges elválasztáson értjük annak a' nádra belső felületéhez ragadt erőszakos feloldoztatását; oly végből hogy az a' nádrából kihozathassék; nem pedig a' természet erejének munkássága által elváltnak a' nádrahüvelyen való kivezettetését 's siettetését kijöttének.

Igen ritkák azon esetek, melyek ezen mesterséges elválasztást szükséges képpen kívánják; t. i. 1. midőn a' nádrapogátsa tökéletesen a' nádra szájához vagyon ragadva 2. ha

---

*) Gumprecht's, und Wigands Hamburgischen Magazin für Geb. Hülf. H. 1. Bds. 2. St. Seite 110. —

†) Siebold Lehrbuch der praktischen Entbindungskunde Nürnberg 1810. 524—331 lev.

a' tökéletesen előeset nádra a' rá ragadot nádra pogátsával együtt kifordult volna 's ez a' nádra vissza tételt akadályoztatná. 3. a' szülepnek a' nádrában való megrekedése 's a' miatt származott oly belső nádra vér folyás, mely az orvosi szerekre sem engedne. 4. a' nádra oly el tsügedésében, mellyben még az orvosi szerek sem állítnák meg a' vérfolyást.

A' hol ezen elválasztás jelentetve vagy on szükséges az Aszszonyt a' munkálat előtt hanyat fektetni most a' szülész a' jobb vagy bal kezét a' környül állások szerént (mely felől a' nádrapogátsa fekszik) először olajjal vagy 'sirrall megkenvén 's csucs formába öszve tévén a' köldöksinorra teszi, (melyet már az előtt másik keze mutató ujjára tekert, (lásd. E. K. T. III. Fig. 32) 's azon a' nádra hüvelyen) nádra száján, a' nádrába bé és fel megyen annak tövéig. (lásd E. K. T. III. F. 31) A' mely hogy ha nagyon egyben szorult volna, először az újak által valamind a' kényszerített szülésről tanittatot lassanként 's vigyázva megnyíttatik; ha tsak annak görtsök nem állanak ellent melyeket orvosi szerekkel szükség elüzni, 's az munkálatot azután fojtatni. Midön a' köldök'sinor tövére jutat az szülész, onnat viszi ujját a' nádra pogátsa szélére, azt körül járja, 's megvizsgálja hol kezdet magától elválni, hagy ot maga is az elvállást elősegélje; mindég annak külső felületét a' belsője felé rételvén köröskörül, tsak azon vigyázattal hogy a' nádrafalát körmeivel vagy más módon megnesértse 's rontsolja. Ha a' nádrapogátsa már tökéletesen elvált, azt egész kezeivel megfogván vigyázva és lassan a' nádrából, nehogy hirtelenkedésével a' nádrát is kifordítsa, kihúzza. Hogy a' nádrapogátsa elvállását hol kezdette légyen el a' természet azt megtudhatni, ha a' köldöksinor

egy kevésé minek utánna a' kéz a' nádrába vitet meg húzatik. — Midőn a' nádrapogátsának valamely része, nagyon a' nádrához van ragadva, akkor csak az elváltot kelle-tik ki venni, a' mást adig hátra hagyni, va-lamig ezt a' has döröslésre következet nádra egyben húzodás elválasztotta.

Bibliographia.

A.

Tanito könyvek, kézi könyvek, Bézézetések, és Rendszerek a' szülészségben im e' következők közönségesen:

Eucharit Rhodii libellus de partu hominis, parturientium et infantum morbis. Parisiis 1535. 8.

Albertus magnus de Secretis mulierum. Amstelod. 1643.

Ebből több Déák 's Német kiadások jelentek meg, ezen czimalat. *Albertus magnus*, a' melyekből az Aszszonyi titkokat 's gyengeségeiket ált lehet látni 's több a' féléket. Frankfurt am Mayn, 1689. 8.

Francisci Ranchini tractatus: de morbis ante partum, in partu et post partum. Lugduni 1645. 8.

Jasonis à Pratis Zyricaeni de pariente et partu liber 1657. 13.

J.G. Scheid, Med. Doct. et obstetr. jurat. Strasburg, 1734. 4.

**H. van Deventer* operationum chirurgicarum novum lumen exhibentium obstetricantibus. Pars prima Lugduni Batavorum 1733. 1734. 4. Németre fordittatot azon Czimezetel: Neues Hebammenlicht. Jena 1744. 8.

- R. Manningham* artis obstetriciae compendium tam theoriam tam praxim complectens. Lond. 1739; duabus disquisitionibus theoretico practicis etc. auctum D. Ph. A. *Boemphro*. Halae 1746. 4.
- J. Mesnur's*, Wegweiser der Geburtshelfer u. s. w. mit Kupf. Kopenh. 1748. 8.
- Sam. Schuarschmidt's* Abhandlung von der Geburtshülfe mit Zusätzen vermehrt und herausgegeben von *E. A. Nikolai*. Berlin 1751. 8.
- J. K. Zeiher* unter dem Titel: Theoretische und practische Abhandlung von der Hebammenkunst. Altenb. 1751. 3. B. 8.
- **Elementa artis obstetriciae in usum praelectionum accademicarum*, auct. *J. G. Roederer*. Göttind. 1752. 8. Edit. III. annotat. istr. *Henr. Aug. Wrisberg* 1766. 8.
- J. C. Röderers* Anfangsgründe der Geburtshülfe, mit Vorrede, Anmerk. und Zusätzen von Dr. *Stark* und übers. von *Ilemkenius*. Jena 1793. 8.
- Heiner. Jah. Nepom. Dantz*. Einleitung in eine wahre und gegründete Hebammenkunst. Wien 1756. 8.
- A. Leverts* Kunst der Geburtskülfe. a. d. Frz. II. Ausg. II. Thle. 8.
- Joabh. Fr. Henkel's* Abhandlung von der Geburtshülfe. Berl. 1761. 8. II. Ausg. ebendas. 1770. 8.
- Erfahrungen, die vollständige Geburt betreffend, so auf dem Königl. Geburtshause in Kopenhagen angestellt worden. A. d. Dänischen, Kopenh. 1766. 8.
- F. L. Joh. Solayrez de Rhenac* Elementa artis obstetriciae. Montpel. 1765. 3.
- *Anfangsgründe der Geburtshülfe von *J. J. Plenck*. Wien 1768. 2 Kupf. 8. V. Aufl. 1795. 8.
- J. J. Plenck* elementa artis obstetriciae. Viena 1781. 8.

- G. Alb. Fried's** Anfangsgründe: der Geburtshülfe. Strasburg. 1769. mit Kupf. 8.
- ***Rob, Wallact Johnsons** neues System der Entbindungskunst. A. d. Engl. durch *I. C. Loder*. Leipz. 1783. 8.
- ***G. W. Stein** theoretische Anleitung zur Geburtshülfe. Cassel 1770. 8. und die practische Anleitung. 1772. 8. sechste noch von dem Verfasser durchgesehene und berichtigte Auflage beider Anleitungen. Marb. 1800. 8. u. die siebente von dessen Nachfolger berichtigte und vermehrte Auflage. Marb. 1805. 8.
- Deleurye** Abhandlung über die Geburten nebst der Behandlung der Krankheiten der Schwangeren, Kindbetterinnen und kleinen Kinder. A. d. Franz. mit Anmerk. von *J. Fr. Flemming*. Breslau 1778. 8.
- J. R. Steideler** Lehrbuch der Hebammenkunst, 2te Ausgabe. Wien 1779. mit 26 Kupf. 8.
- J. E. Baudelocque's** Anfangsgründe der Geburtshülfe. a. d. Franz. von *C. F. Kämmerer*. Tübingen 1779. 8.
- Ugyan annak forditasa németre**: Anleitung zur Entbindungskunst. a. d. Franz. mit Anmerk. von *Ph. Fr. Meckel*. II. Ausgabe I. B. 1791. II. B. 1794. 8.
- ***Simons Zeller's** Grundsätze der Geburtshülfe. Wien 1781. 9. 2te ganz neu umgearbeitete Auflage unter dem Titel: Lehrbuch der Geburtshülfe. Wien 1803. mit Kupf. 8.
- Alex, Hamilton**, Abhandlung über die Hebammenkunst. Leipzig 1782. 8.
- ***Arte ostetricia teoretico practica di Giuseppe Nesi**. Pavia 1779. 8. Aus. Venezia 1790.
- Practischer Unterricht in der Entbindungskunst. mit Anmerk. von *J. Nusche*. Memmingen 1779. 8.
- Joh. Phil. Hagen's** Versuch eines neuen Lehrgebäudes der practischen Geburtshülfe. Berl. 1782. I. und II. Theil. 8.

- Ugyan azonáltal Erläuterungen seines Lehrgebäudes der practiskhen Geburtshülfe. Berl. 1790. 8. neue Aufl. Berl. 1793. 8.
- David Sgenche's* System der Entbindungskunst. A. d. Fngl. Schweinf. 1787. 8.
- Grundsätze der Entbindungskunst mit Anmerk. von *K. H. Spohr*, Nürnberg. 1789. 8.
- Practischer Unterricht der Entbindungskunst. a. d. Franz. von *J. D. Busch*. Marb. 1787. 8.
- Anleitung zur practischen Geburtshülfe. Mit sehr vielen literarischen Anmerkungen und Zusätzen von *Ioh. Jac. Römer*. Zürich und Leipz. I. Band. I. Abtheil. 1791. 8.
- *Practisches Handbuch für angehende Geburtshelfer von *J. G. Bernstein*. Leipz. 1790. 8. II. Ausg. 1797. 8. und desselben Zusätze zum practischen Handbuche der Geburtshülfe. Leipzig 1803. 8.
- Abhandlung über die Entbindungskunst, verfasst auf höchsten Befehl I. M. der Kaiserin allar Reussen, zum Nutzen ihres Reiches, von *Jos. Freyh. von Mohrenheim*. Petersb, I. Band. 1791. 46 Kupf. Fol.
- A. Hinze's* Versuch eines systematischen Grundrisses der theoretischen und practischen Geburtshülfe. Stendal. I. Th. 1719. II. Th. 1792. 8.
- Systematische Darstellung der Manual- und Instrumental Geburtshülfe; nach *Stein's* practischer Anleitung zur Geburtshülfe, zum Behuf seiner Vorlesungen herausgegeben von *G. Christoph Siebold*. Würtzh. 1794. 8.
- Neue Theorie der Geburtshülfe. von *J. F. Sacombe*. Franf. 1796. 8.
- Taschenbuch für angehende Geburtshelfer, enthaltend eine vollständige Anleitung zur medicinischen und chirurgischen Praxis der Geburtshülfe von *Lud. Vogel*. Erfurt 1798. 8.

- H. A. Backe* Leerboek der Verloskunde van eene Vorrede van *J. H. van der Palm*. Mit 13 Kupfert. Leyden 1806 gr. 8.
- **Er. F. B. Oslander's* Grundriss der Entbindungskunst 1. Th. Schwangerschafts und Geburtslehre. 2. Th. Entbindungs und Werkzeugelehre. Göttingen 1892. 8.
- Abhandlung über die Geburtshülfe und Krankheiten der Schwängern, Kindbeterinnen und neugebornen Kinder mit Anmerk. und einer Vorrede begl. von *J. C. Stark*. 2. Thle. Erfurt. 1800. 8.
- J. F. Weissenborn's* Anleitung zur Geburtshülfe für Hebammen und angehende Geburtshelfer. 2te Aufl. durchg. und verm. von *D. L. Vogel*. Erfurt 1801. 8.
- Theoretisch - practisches Handbuch der Geburtshülfe, zum Gebrauche bei academischen Vorlesungen und für angehende Geburtshelfer, von *L. F. Froriep*. Weimar 1802. 8. 4te Aufl. Weimar 1810. 8.
- Versuch eines vollständigen System's der theoretischen und praktischen Geburtshülfe, von *P. H. Martens*. Leipzig. 1802. 8.
- Lehrbuch der theoretisch - praktischen Entbindungskunde, zu seinen Vorlesungen entworfen von *Dr. Elias von Siebold*. Leipz. I. B. 1803. II. B. 1804. 8. 2te verb. Aufl. I. B. Leipz. 1808. II. B. Nürnberg. 1810. 8. 3te Aufl. I. B. Nürnberg. 1812. 8.
- Ugyan az*, über pract. Unterricht der Entbindungskunst nebst einer systematischen Uebersicht seiner pract. Uebungen am Fantom a. a. O.
- Neue Methode der pract. Entbindungskunst zur Vereinfachung der Handgriffe bei Ausübung derselben, bearb. und mit Zusätzen, Anm., einer Tabelle u. Kupf. bereich. von *F. H. Martens*. Lpz. 1804. 8.

- F. Colland* Fundamenta artis obstetriciae. Viennae 1804.
- Taschenbuch der Geburtshülfe für angehende Geburtshelfer von Dr. *J. C. Ebermaier* I. B. 1805. II. B. 1807. 8.
- A. van de Laee* Schets der geheele Verloskunde. 3te Augs. Mit 7 Kupf. Rotterdam. 8.
- *Tabellarische Uebersicht der pract. Entbindungskunst in Hinsicht auf die verschiedenen Lagen des Kindes und der wichtigsten Manual- und Instrumental-Operationen v. Dr. *Fr. H. Martens*. Jena 1805. Fol.
- *Systematisches Handbuch der Geburtshülfe für Geburtshelfer, Aerzte und Wundärzte von Dr. *J. C. G. Jörg*. Leipzig. 1807. 8.
- *Entwurf der Geburtshülfe für seine Vorlesungen von *J. P. Weidmann*. Mainz 1808. 8.

B.

Bévezető, és Tanító szülési könyvek különösen ezek:

- Eucharius Röstein*, der Schwanger Frauen und Hebammen Rosengarten. mit Holzschnitten. Worms 1513. 8.
- Die Heymlichkeiten *Alberti Magni*, allen Hebammen und Kindtbaren Frauen dienlich. Strashurg. 1516. 8.
- W. H. Rueff*, Frauen Rosengarten u. s. w. Frankfurt. 1515. Fol. (des Verf. Ausgabe unter dem Titel: Hebammenbuch, daraus man alle Heimlichkeiten des weiblichen Geschlechts erlernen u. s. w. Frankf. a. M. 1600. 4.
- Neuer Albertus Magnus von Weinbern und Geburten, durch Q. Apollinaren. Frankfurt 1564. 8.
- Georgius Pletorius*, Gynaikonitis u. s. w. Frankfurt. 1569. 8.

- Papen* nöthiger Bericht von schwangeren und gebährenden Frauen. Magdeb. 1590. 8.
- J. Wittich* tröstlicher Unterricht für schwangere und gebärende Weiber 1591. 4.
- Säugender kreissender Wüchnerinnen Unterweisung sammt einem Verzeichniss und ungesunder Speisen. Halle 1591. 8.
- D. Herlicius*, gründlicher Unterricht von den schwangern Frauen, Kindbetterinnen u. s. w. Gryphswald 1597. 8.
- J. R. Kammerer* Bericht für schwangere und gebärende Weiber. Nürnberg. 1615. 8.
- J. Hildebrands* Unterweisung für die Hebammen und schwangern Frauen, Ingolstadt 1601. 4.
- Louise Bourgeois Hebammenbuch, darinn von Unfruchtbarkeit u. s. w. Frankf. a. M. 1618. 4. mit Fig.
- J. L. Huxholz* Unterricht der Hebammen. Cassel 1652. 8.
- Kinder - Mutter oder Heb - Ammen - Buch, welches aus dem Italienischen in das deutsche versetzt *Gottfr. Welsch* (des Verf. Ausg. Leipzig. 1653. 4. mit Kupf.
- E. M. Keilin*, gebohrne *Pützni*, Dr. Andr. v. Keil, alias Cunei, Eheliebste, Hebammenbuch (nach *Osianders* 1656?)
- Unterricht für die Hebammen. Gotha 1652. 4.
- Unterricht für Hebammen, von den Stadt- und Land - Medicis zu Coburg. 1664.
- J. G. Sommer* Hebammenschul. Coburg 1664. Arnstadt 1676. 12. mit Fig.
- Eberhard Gökel* in Ulm, *fidus Achates*, oder Frauen- und Kinderbüchlein. 1665. 8.
- Felix Würtz*, *Praktyk der Wundartzney* mit *D. Schevii* anatomischen Bericht übersehen und mit einem niemals in Druck gekommenen Hebammenbuch verm durch *Rudolff Würtzen*. Basel 1669. Strassb 1696. mit Fig.
- J. Nir. Pfitzer*, zwey sonderbare Bücher von der Weiber Natur. Altdorf 1673. 169. 8.

- C. Völter* von Metzgingen unter Urach, neu eröffnete Hebammen-Schul u. s. w. Stuttg. 1679. 8.
- Fr. Mauriceau*, der schwangern und kreissenden Weibspersonen allerbeste Hülffleistung. a. d. Frz. m. K. Nürnberg. 1681. 8.
- Muralts* Kinderbüchlein oder Unterricht, wie sich Wehemütter gegen Weiber in der Geburt u. s. w. verhalten sollen. Zürich 1689. 8. Basel 1698. 8. mit Fig.
- Hühnerwolffs* sonderbahre Frauenzimmer-Geheimnisse. Leipzig. 1690 8.
- Die Königl. Preussische und Churbrandenburgische Hofwehmutter oder höchst nöthiger Unterricht von schweren und unrecht stehenden Geburten von *Justinen Sigemundin*. Kölln an der Spree 1690 8. neue Aufl. Berl. 1756. 4. m. K.
- P. J. Schönfelder*, Anmahnungen und Lehr an die Hebammen. Ingolstadt 1691. 6.
- Höchst nützliche und nothwendige Hebammen und Kindermutterkunst. Merseburg, 1691. 8.
- A. E. Horenburgin* geb. *Guldenapffeln* wohlmeynender und nöthiger Unterricht der Hebammen u. s. w. Hannover und Wolfenbüttel 1700. 8.
- Coburgische* Wehemutter. Hildburgh. 1700. 12.
- Die *sächsische* Wehemutter. Frkf. u. Lpz. 1701. 1705. mit Fig.
- Nützlicher Coburgischer Unterricht für die Hebammen. Hildburghausen 1703. 12.
- H. v. Deventer* neues Hebammenlicht a. a. O. Des getreuen Eckharts unvorsichtige Hebamme (Eckhart Ettner). Leipzig 1705. 1715. 8.
- J. C. Stisser* kurzer Unterricht vor Frauenzimmer, und sonderlich vor Wehmütter u. s. w. Leipzig 1712. 1783. 8. m. K.
- Kurzer Bericht für die Hebammen auf H. Coburgischer Regierung Befehl aufgesetzt. Coburg, 1715. 12.

- C. Le Cerv* des Frauenzimmers Wohlwesen. Frankf. 1716.
- J. Goldhammer* compendiöser und offenherziger Weiber- und Kinderarzt nebst Hebammenprobe. Mühlhausen 1717. 8. Nordhausen 1750. 8.
- Vorsichtige Lehren und heilsame Arzneymittel zum Besten der Wehemütter auf dem Lande. 1720 4.
- Lindners* Hebammenfragbüchlein. Strassburg. 1722. 12.
- J. C. Sprögel*, die neu angekommene Kindermutter. Hamburg. 1722. 8.
- Peter Dionis*, Tractat von Erzeugung und Geburt der Menschen, sonderlich von der Geburtshülfe, a. d. Frz. übers. und verm. von J. T. Fkft und Leipzig 1723. 8.
- J. von Hoorn Siphra* und *Pua*, die zwo um ihrer Gottesfurcht und Treue willen von Gott wohlbelohnten Wehemütter u. s. w. Stockh. und Leipzig 1726. 8. 7te Aufl. Leipz. 1778.
- J. E. Wreden* kurzer Unterricht für die Hebammen u. s. w. Hannov. 1727. 8.
- J. M. Kornmann* höchstnöthiger Unterricht von der Geburt des Menschen. Erf. 1731. 8.
- J. Timm* vermehrter und erläuteter Dionis u. s. w. Frankfurt und Leipzig, mit Kupf. 1733. 1745. 8.
- Wagentrutz* wohl examinirte und approbirte Hebamme. Nürnberg. 1738. 8.
- B. Widenmannin* Anweisung christl. Hebammen. Augsb. 1737. 1751. 8. mit Kupf.
- Sam. Schaarschmidt* getreue und vorsichtige Wehemutter. Frankf. und Leipz. 1738. 8.
- Ernst Euseb. Richters* allzeit getreue und vorsichtige Wehemutter. Leipzig 1738 8.
- C. D. Kleinknecht* Unterricht für Hebammen. Ulm 1741. 1749. 8.
- Kleinschmidt* Unterricht für die Hebammen. Ugyan ott. 1744. 8.

- **V. H. Riecke* kurzer und deutl. Unterricht für die Hebammen des löbl. Herzogth. Würtemberg. Stuttg. 1746. 8. mit Kupf.
- J. Storch*, alias *Pelarchi*, Unterricht vor Hebammen u. s. w. Gotha 1746. 8. mit Kupf.
- **J. C. Themel*. Hebammenkunst u. s. w. Leipz. 1747. 8.
- Die gebährende Frau sammt ihrer Leibesfrucht in Lebensgrösse in Frag und Antwort erklärt u. s. w. von *Börner* Frankfurt und Leipzig 1750. 1756. 8. mit Kupf.
- S. Schaarschmidt* Abhandlung von der Geburtshülfe u. s. w. mit Zusätzen verm. von *L. A. Nicolai*. Halle. 1761. 1774. 8.
- **J. F. Honkel* Abhandlung von der Geburtshülfe zum besonderen Gebrauch der Hebammen. Berlin 1761. 67. 74. 8.
- Die helvetische vernünftige Wehemutter u. s. w. von *J. Facio* Base 1752. 4.
- G. S. Schlichts* Unterricht vor Hebammen u. s. w. mit einer Vorrede von *J. P. Burggrafen* Frankfurt a. M. 1752. 8.
- **G. D. Bössel*, Grundlegung der Hebammenkunst für die Wehemütter u. s. w. Altona. 1753. 8. Leipzig 1793. 8. Azonnak. Kurzer Unterricht für die Wehemütter. Flensb. 1770. 8.
- C. G. Kessler* kurzer Inhalt der gesammten Hebammenkunst u. s. w. Landshut 1753. 8.
- D. J. Junker* kurzer Unterricht von der Hebammenpflicht. Halle 1753. 8.
- K. L. von Erb*, die in Kindnöthen seufzende Bauernfrau oder Unterweisung der Hebammen auf dem Lande. Kostanz 1754. 66. 8.
- (*du Verget*), Anfangsgründe der Wundarzneykunst und Unterricht für die Hebammen. Strasb. 1755. 8. 2. Bände.
- **H. J. N. Crantz* Einleitung in eine wahre und gegründete Hebammenkunst. Wien 1756. 68. 8.
- **J. E. Thebesii* Hebammenkunst. Hirschb. und Lignitz 1756. mit Kupf. 1767. 79. 8.

- W. L. Willius* Grundlegung eines nöthigen Unterrichts für Hebammen. Basel 1758. 8.
- P. D. de Chaufepié*, neuer Hebammenwegweiser u. s. w. Lübeck und Altona 1758. 8. újjabb Kiadás 1783. 8.
- C. E. Eschenbachs*, Grundlage zum Unterricht einer Hebamme. Rostock und Leipzig 1763. 2te Aufl. 1767. 8.
- J. D. Grauens* Anfangsgründe der Hebammenkunst, m. K. Lemgo. 1764. 65. 8.
- I. H. Schutte* und *Gottw. Schuster* die wohlunterwiesene Hebamme. Frankfurt und Wessel 1766. 73. 8. mit Kupf.
- A. D. G. Prage*, die wohlunterrichtete Wehemutter in Frag und Antworten. Hamb. 1769. 8.
- M. G. Thilenius*, kurzer Unterricht für die Hebammen und Wöchnerinnen auf dem Lande. Cassel 1768. 3te Aufl. Cassel und Marb. 1810. 8.
- L. K. Seubert*, kurzer Auszug aus der Lehre von der Hebammenkunst in Frag und Antworten. Ulm 1770. 8.
- I. F. Schütze* gründliche Anleitung zur Hebammenkunst. mit Kupf. Hildburgh. 1770. 8.
- L. K.* Auszug aus der Lehre von der Hebammenkunst. Ulm 1770. 8.
- I. Raulin* Anweisung zur Hebammenkunst, a. d. Franz. mit Zusätzen von *M. F. Alix*. Langensalza 1772. 8. und mit Kupf. 1778. 8.
- Didelotts* Unterricht für Hebammen u. s. w. a. d. Franz. von *S. Hedelhofer* Augsb. 1772. 8.
- Secundi Sabini*, Versuch eines Hebammenexamens u. s. w. Chemu. 1774. 8.
- B. I. Staidel* Unterricht für die Hebammen. 1774. 8.
- T. Reindel*, kurzer Unterricht für die Hebammen und Wöchnerinnen u. s. w. Eisenach 1774. 78. 8.
- Bernardi Guerard*, Anfangsgründe der Geburtshülfe. Düsseldorf 1775. Münster 1781. 8.

- **G. F. Iäzertchmids* Unterricht für die Hebammen. 1r Th. Carlsruhe 1775. 8. 2r Th. fortgesetzt von *Chr. Ludwig Schweikhard*. ugyan az. 1776. 8.
- **G. W. Stein*. Hebammenkatechismus zum Gebrauch in der Grafschaft Lippe. Lemgo 1776. Hanau 1784.
- Ugyan annak* Katechismus zum Gebrauch der Hebammen in den hochfürstl. hessischen Landen nebst Hebammenordnung und Anlagen. Marb. 1801. 8.
- Ugyan annak*, Anfangsgründe der Geburtshülfe u. s. w. aus dem Franz. nach der dritten Ausg. übers. von *L. G. Morcl*. mit 30 Kupf. Colmar 1807. 8.
- W. C. Alberti* kurzgefasster Hebammenkatechismus und so w. Berlin und Leipzig 1777. 8.
- J. Kämpf* Denkbuch für die Hebammen. Leipzig 1777. 8.
- J. G. Flemming* Unterricht für angehende Hebammen. ebd. 1778. 8.
- L. I. Katzenberg*, Hebammenkatechismus. u. s. w. Münster 1778. 8.
- Ugyan annak*, Katechistischer Unterricht bey schweren und widernatürlichen Geburten u. s. w. Fkft 1779. 8.
- F. S. Morgenstern*, Unterricht in der Hebammenkunst. u. s. w. Magdeb. 1779. 8.
- Unterricht für Hebammen. Mannh. 1789. 8.
- J. Silberling*, Versuch über die Anfangsgründe der Hebammenkunst, mit Kupf. Wien 1779. 86. 8.
- **R. I. Steiddele*, Lehrbuch von der Hebammenkunst, mit Kupf. Wien 1779. 86. 8.
- **J. F. Weissenborns* Anleitung zur Geburtshülfe für die Hebammen des Erfurtischen Gebiets. Erfurt 1780 8. (2te Aufl. für Hebammen und Geburtshelfer a. a. O.)

- J. G. Horzog*, Unterrichts für Hebammen auf dem Lande, mit einer Vorrede von Dr. *V. W. Triller*. Dresden. Wittenb. 1780. 83. 8.
- J. G. Essich*, prakt. Unterricht für Stadt und Landhebammen, mit 16 Kupf. Ausgb. 1780 8.
- **Pract. Unterricht der Hebammenkunst*. Würzb. 1780. 8.
- Kurzer und faßl. Unterricht für Hebammen. Lübeck 1780. 8.
- Habammenkatechismus aus einer gefundenen Handschrift (von Dr. *Faust*). Rotenb. a' d. Fulda 1780. 8.
- **P. I. Leiblin*, ausführ. Unterricht für die Hebammen. Anspach 1781. 8. 2. Aufl. 1790. 8. 3. Aufl. 1801 8.
- I. C. Starke*, Hebammenunterricht in Gesprächen u. s. w. Jena 1782. 8.
- N. Venel* Unterricht für die Hebammen. Aus dem Franz. mit Anmerk. Chur. 1782. 8.
- **A. Hamielton*, Abhandlung über die Hebammenkunst u. s. w. zum Gebrach für Hebammen. Anglusbólforditotta *I. P. Ebeling*. Leipzig 1782. 8.
- **N. Saxtorf* Umriss der Geburtshülfe für Wehmütter, Dánusból *Schröder*. Kopenhagen 1792. 8.
- I. P. Hagen*, Versuch eines allgem. Hebammenkatechismus, 2 Thle, Berlin 1786. 17868.
- **H. C. Hirzel*, Sohns, Lesebuch für das Frauenzimmer über die Hebammenkunst. Zürich 1784. 8.
- I. S. T. Frenczel*, Unterricht für Wehmütter auf dem Lande. Wittenb. 1788. 8. Leipzig 1694. 8.
- *Marschall, Unterricht zum Pflege der Ledigen, Schwangern, Mütter und Kinder u. s. w. Offenbach 1789. 8.
- I. S. Obermeyer*, ausführ. Unterricht in der Entbindungskunst u. z. w. Schlbach 1791. 8. 1798. 8.

- D. I. Heineken*, Umriss der Geburtshülfe zum Gebrauch der Hebammen in dem Stadt - bremischen Gebiete. Bremen 1782. 8.
- F. C. Bruck*, Unterricht für Hebammen. Fkft 1792. 8.
- Vollmár*, für Hebammen und Mütter auf dem Land. Mit einigen Anmerk. von *F. Hoffmann* d. j. Fkft a. M. 1793. 8.
- Handbuch für Hebammen u. s. w. Offenbach 1793. 8.
- **Dr. I. L. A. Focke*, Unterricht für die Hebammen in der Grafschaft Lippe 1794. 8.
- Dr. Heulers* Vorlesungen für Frauenzimmer über die schwangere Gebärmutter und die Entbindungskunst u. s. w. mit 1 Kupf. Aus dem Engl Leipzig 1795. 8.
- C. A. Struves*, Hebamentafel oder Uebersicht des Verhaltens der Hebammen und Mütter bei natürlichen Geburten. Görlitz 1796. e. S. in Fol.
- **F. B. Oslander's* Lehrbuch der Hebamenkunst u. s. w. Göttingen 1796. 8. mit 2 Kupf.
- **W. A. Fickers* Unterricht für die Hebammen des Hochstifts Paderborn 1796. 4te Aufl. 1808. 8.
- I. II. Iördens* Selbstbelehrung für Hebammen, Schwangere und Mütter u. s. w. Berlin 1797. 8. mit. Kupf.
- **Leser und Hülfsbüchlein* für Hebammen, Väter und Mütter, mit Rathschlägen und Warnungen gegen herrschende Vorurtheile und schädliche Gewohnheiten bei dem Gebährungsgeschäft. Erlangen 1797. 8. 3te verb. Aufl. 1799. 8.
- **Unterricht für die Hebammen des Erzstifts Salzburg.* Salzb. 1097. 8.
- **W. Josephi's* Lehrbuch der Hebammenkunst. Rost. 1797. 8.
- D. E. Schwabe's* Katechismus der Geburtshülfe für die Hebammen, besonders auf dem Lande. Leipzig 1898. 8.

- **F. E. Hesse* Gedanken beim Hinblick auf das gebärende Weib. Ein Lehrbuch für Frauenzimmer. Paderb. 1800. 3te Aufl. 1804. 8.
- **Dr. F. G. Wogeler* das Auch für Hebammen. Kobl. 1800. 8. 2te verb. Aufl. Koblenz und Leipzig 1808. 8.
- **I. D. Busch* kurzgefasste Hebammenkunst. Zum Unterricht für Wehemütter. Marb. 1801. 8. 1805. 8. mit K.
- C. H. T. Lötzelberg's* Handbuch für Hebammen sowohl als zum Unterricht und zum Lesebuch überhaupt. Kob. und Leipzig 1801. 8.
- **C. R. W. Widemann's* Unterricht für Hebammen. Braunschweig 1802. 8.
- **Dr. F. I. I. Seivars* Anleitung zur Geburtshülfe. Osnabr. 1803. mit Kupf.
- Dr. E. Schwabe* Anweisung für gerichtliche Aerzte beym Unterricht der Hebammen. Giesen 1802. 8.
- **Dr. G. M. W. L. Rau* Handbuch für Hebammen u. s. w. Giesen und Darmstadt 1807. 8.
- Elias von Siebold* Lehrbuch der Hebammenkunst zum Unterricht für Hebammen und zur Belehrung für Mütter entworfen. Würzb. 1808. 8.
- Unterricht in der Geburtshülfe für die Hebammen des Grossherzogthums Baden. Carlsr. 1809. 8.
- F. C. Nicolay* Unterricht für Hebammen. Düsteldorf 1809. 8.
- Dr. M. H. Mendel* Lehrbuch der Geburtshülfe für Hebammen. Leignitz 1810. 8.
- G. H. vonberg's* Sammlung teutscher Policey-gesetze u. s. w. 2. Th. 1r B. Hannover 1806. 8. (S. 532—673. Ezenkivül találhatni Sorge für Schwangere, Gebärende und neugeborne Kinder betreffende Gesetze, auch die Sachsen-Gothaische und Oeldenburg. Hebammenordnung).
- G. G. P. Houk* vollständiges Handwörterbuch zum Gebrach für Hebammen u. s. w. Halle und Berlin 1810. 8.

- *Guter Rath an Frauen über das Gebären nebst Beschreibung und Abbildung des Geburtsbettes und der Wiege für Säuglinge von *B. C. Faust*. Hannov. 1811. 8 mit Kupf.
- *Dr. *G. C. Bonhard* die Kunst Schwangere, Wöchnerinnen und neugebohrne Kinder vernünftig zu behandeln und den Gebährenden nöthigen Beystand zu leisten. 1812. 8.

C.

Az orvosi szülészség (ιατρειά μααιευτική) e' következendő kútfejekből merittetik, u. m.

a.) Közenségezen a' Literáturájára, és egész foglalatjára nézve:

Joh Günther Gynaeciorum commentarius. — Syllabus auctorum, qui de Gynaeciis scripserunt. Argent, 1606. 8.

Osiander's Literatur, und pragmatische Geschichte der Entbindungskunst Göttingen, 1799.

Plouquet Literatura medica digesta, sive Repertorium medicinae chirurgiae, atque rei obstetriciae Tom III. Tubingae 1809. 4.

Σωφράνου περί μητρικῆς, καὶ γυναικείου αἰδοίου Parisiis 2554.

Moschion Gynaecia, seu de mulierum afectionibus, et morbis etc. cura J. Spach. Argentor 1597.

Faventinus (Leonellus de victoriis) Gynaeciorum, sive morborum muliebrium liber. Ingostad 1544. 8.

Pictorius (Georg) Gynaecium. Francof. 1675. 8.

Cappocius Artis Medicae praxis de morbis mulierum. Vicent 1586. 4.

Trotulae curandarum aegritudinum muliebrium ante, in, et post partum libellus. Lip-

- siae 1778. 8. Ezt a' könvet tulajdonképen készíté egy Salenitanus orvos: nem sokat ér. —
- Nic. Rocheus*, de morbis mulierum curandis. Paris 1542.
- Albertus magnus* de secretis mulierum Amsterd. 1643.
- Conradi Gesner, Gaspari Bäuhi, Israelis Spach* Collectiones Gynaeciorum Basil. 2566. Argentor. 1594.
- A. Massaria* de morbis mulierum Lips. 1600 8.
- Roderict a' Castro Lusitani* de universa muliebrium membrorum Medicina. Hamb. 1603 — 1504.
- Hier Mercurialis* de cognoscendis; et curandis corporis adfectibus, praecipue mulierum ventt 1617.
- Primerosius* de morbis mulierum, et symptomatibus L. V. Roterd. 1655.
- Joh. Varandeus* de morbis, et adfectibus mulierum Hanov. 1619.
- Raym Fortis* consilia de morbis mulierum cognoscendis, et curandis Pataw. 1668. 4.
- Pet. Mich. de Heredia* de morbis mulierum, et utero gerentium Lion 1665. fol
- Regner de Graf* Tractatus de virorum, et mulierum organis generationi inservientibus. Lugd. B. 1668.
- Musitanus* de morbis mulierum. Németül: Leipzig 1732.
- Mart. Schurigi* Parthemologia, et Gynaecologia, s. consideratio virginitatis partium, et genitalium muliebrium. Draesdae et Lipsia 1719.
- G. E. Stahl* von den Zufällen, und Krankheiten des Frauenzimmers. Leipzig 1735.
- Schulz* de morbis mulierum, et infantum. Ha-lae 1717. 8.
- Ludw. Wilh. Knorr* der bey Frauenzimmer krankheiten glücklich kurirende medicus. Leipzig 1747.

- Holdhamer* Weiber und Kinderarzt. Leip. 1750.
- De Bergen* Aphorismi de cognoscendis, et curandis mulierum morbis Patav. 1758.
- Brasati* de morbis feminarum. Vindob. 1766.
- John Leake* practische Bemerkungen über verschiedene Krankheiten der Kindbetterinen, und Schwangern. 1775. Anglusból van forditva.
- Quait van Doeveren*, primae lineae de cognoscendis mulierum morbis Lips. 2785.
- Frid Benj. Osiander* von Krankheiten des frauenzimmer, und Kinder Tübinge 1787. 8.
- Chambon de Montaur* Abhandlung von den Krankheiten verheiratheter, und unverheiratheter Frauenzimmer. Nürnberg. 1792. franciából fordittatott.
- I. N. Müller* Handbuch der Frauenzimmer krankheiten 4. B. 1786—94. 8.
- H. G. Marchel* Aerzte für Mädchen, Mütter, und Kinder. Offenburg 1789.
- Mahon* arzt für das schöne Geschlecht. Aus dem Engl. von Michaely. Leipzig 1790 8.
- Morasek* Frauenzimmer krankheiten. Landshut 1790.
- Chr. Ludw. Mursinna* Abhandlung von der Krankheiten der Schwangern, gebährende, Wöchnerinen, und Säuglinge 2. Th. 3-dik kiadás Berlin 1792. 8.
- G. F. Hofmann* — wie können Frauenzimmer frohe Mütter gesunder Kinder werden, und selbst dabey gesund, und schön bleiben? 3 Bände Frankfurt 1791—96. 8.
- Alexander Hamiltons* Unterricht in der Behandlung der Frauenzimmer, - und neugeborne Kinderkrankheiten. Leipzig 1793. 8.
- Adolph Nolde* Gallerien der älter und neuern Gesundheitslehrer für das schönen Geschlecht. Rostock 1794. 8.

J. A. Millmager der Arzt für Frauenzimmer, oder kurze Anweisung des Weiblichen Geschlechts zu heilen. Leipzig 1800.

Mellin der Frauenzimmerarzt. Kempten 1807.

J. Chr. G. Jörg Handbuch der Krankheiten des menschlichen Weibes nebst einer Einleitung in die Physiologie, und Psychologie des weiblichen Organismus mit 1 K. Leipzig 1809.

J. A. Schmidt Müller Handbuch der medicinischen Geburtshülfe. 1er Theil die Krankheiten der Schwangern, und Gebärenden enthaltend. Frankfurt 1809

Et a' munka továb n e m f o l y t a t t a t o t t .

Mende die Krankheiten der Weiber nosologisch, und therapeutisch bearbeitet. 1 Th. Leipzig 1810.

Ide számlálhatni minden nagyobb Systemáit a' Medicinának, és chirurgiának akár a' régi, akár az újjabb időkből, p. o. Razes, Costeus, Albucases, Hippocrates, Galenus, Oribasius, Actius, Paulus Aegineta, Sauvages, van Swieten 's a' t. munkájit; ide Plenknék, Osiándernek, Froriepnek és másoknak szülési munkájakat, melyekben a' terhéseknek, szülőknek, és gyermekágyasoknak betegségek előadatok: ide némely Journálokat, p. o. Der Arzt der Frauenzimmer, elne medicinische Wochenschrift, mely 1773-dik Eszt. a' harmadik darabbal megszűnt. — Hufelands, und Himly's Journal der practischen Heilkunde. Horn's Archiv. — Harles Journal der medicinisch-chirurgischen Literatur. — Die Salzburger medicinisch chirurgische Zeitung. — Magazin von Gumprecht, Wigand. — Siebolds Chiron. Lucina von Siebold 's a' t. —

b.) Különösen annak egyes részeire nézve:

Otto Diss. de utilitate explorationis obstetriciae in morbis mulierum. Götting. 1803.

Osióder's neue Denkwürdigkeiten für Aerzte und Geburtshelfer. Göttingen 1797.

Angermann catameniorum phaenomena in muliere sana et aegrotante. Lipsiae. 1793.

Toman de menstruo fluxu, ejusque vitiis. Wirceburgi 1796.

Ueber krankheiten menstruation in pathologischer, und therapeutischer Hinsicht von D. A. Henke 1807.

Kaltschmied Diss. Vidua triginta annorum chlorosi laborans. Jenae 1752.

Meckel Diss. de chlorosi. Halae 1796.

Neumann Diss. de chlorosis natura, atque medela. Francof. 1798.

Centz Diss. de chlorosi. Francof. 1804.

Stegmeyer Diss. de furore hysterico uterino. Alldorf 1713.

De Büchner diss. furor uterinus pathologico-therapeutice consideratus. 1747.

Kaltschmied de virgine nymphomania laborante, casus. Jen. 1748.

Goez Beytrag zur Geschichte von der Hysterische Krankheiten. Meiningen 1771.

Richter de malo Hysterico. Göttingae 1741.

De Buchner dissert. disquisitio causarum sterilitatis utriusque sexus. Hal. 1747.

Laubmeyer Diss. de vitiis propagationem, hominis impediens. Regiomont 1745.

I. Wittick von der Unfruchtbarkeit der Weiber. Lásd. Haller Bibl. med. p. U. p. 140.

Gruner Diss. de causis sterilitatis. Jenae 1769.

Heinsse (C. G.) unterricht über den weissen flusz, und die unfruchtbarkeit der Weiber. Chemnitz 1803.

Schulz de causis sterilitatis in sexu sequiori Giessae 1801.

- Nicolai* Abhandlungen über die Entzündung, und Eiterung, der Brand, Scirhus, und Krebs, und über die Kurarten dieser Krankheiten Jena 1785—68.
- Bell* Gedanken über den Krebs der Brust. London 1788.
- Camerarius* de hydrope uteri. Tub. 1729. 4.
- Bilfinger* diss. de hydrope uteri gravidæ Tübingæ 1761. 4.
- Gruner* de hydrometra. Jenæ 1792.
- Gregorini* de hydrope uteri 1795.
- Schroeder* diss. de hæmorrhagia uteri. Götting 1771.
- Saxtorph* diss. de sanguis fluxu uterino, Hafn. 1774.
- Bauch* diss. de hæmorrhagia. Jenæ 1790.
- Spangenberg* über die Blutflüsse. Braunschweig 1803.
- Trnka* Historia Leucorrhoeæ. Vindob. 1781. 8.
- Zimmermann* Diss. de fluore albo. Göttingæ 1788.
- Eschenbach* diss. de Metrorrhoea muliebri. Lipsiæ 1793.
- Freyer* Leucorrhoea, seu fluor albus. Würcebb. 1790.
- Gassmann* diss. de scirrhouteri. Argentor. 1758.
- Koederer* de scirrhouteri. Götting. 1754.
- Krauel* diss. de signis cancri uteri, observationibus illustrati. Jenæ 1796. 4.
- Zeitman* diss. de signis, et curatione polyporum uteri Jenæ 1790.
- Heinze* diss. de ortu, et discrimine polyporum præcipue polyporum uteri Jenæ 1790.
- Timmermann* diss. de infl. uteri, cum subjuncta observatione uteri sarcomatis. Rinteln 1760.
- Jahn* dis. de utero retroverso. Jenæ 1777.
- Melitsch* abhandlung von der sogenannten Umbeugung. der Gebärmutter. Prag. 1790.
- Chopart* diss. de uteri prolapsu. Par 1722.

- Föhr* diss. de procidentia uteri Stuttg. 1793.
Bochmann diss. de prolapsu uteri Duisburg 1794.
Klinge diss. de procidentia uteri Götting 1787.
Huhnold de pessariis. Marburgi cator 1799. 8.
Schacher Diss. de prolapsu vaginae uteri Lipsiae 1725.
Strohlin diss. de relaxatione vaginae. Argentor. 1749.
Stark diss. de hernia vaginali, et strictura uteri Jenae 1796.
Röderer de hydrope ovarie Göttingae 1762.
Berend's diss. de hydrope ovariorum francof. 1805.
E. R. Cammerarius de vomitu gravidarum Tub. 1682.
Hüchel diss. de vomitu gravidarum 1753.
G. Fr. Teichmayer de vomitu gravidarum primis plerumque gestationis mensibus fiente Jenae 1738.
Chr. Fr. Meger diss. de adfectibus gravidarum Halm. 1774.
J. F. Koerber diss. de nausea, et vomitu gravidarum Götting. 8.
Beck Diss. de pica praegnantium. Lugd. Batav. 1653.
Schneider de appetitu gravidarum. Viteb. 1670.
Major de malacia kil. 1777.
Büchner de soda ut morbo saepe gravi Halae 1762.
Meier diss. de varia sodae indole, et nova idem medendi methodo. Erford. 1792.
Schneller de ardore ventriculi Argent. 1758.
à Bergen diss. de diarrhoea puerperarum. Francof 1721.
J. P. Nordmann de Ischuria gravidarum Argent. 1748.
Jærdens praes. *Schmiedel* diss. de tumoribus a graviditate, Erlangae 1757.
Lützelberger de quibusdam gravidarum symptomatibus, praecipuae de varicibus, et oedemate pedum Jenae 1791.

- I. Junker* de utero gravidarum circumspecte tractando. Halae. 1747.
- Stammel* diss. de tumoribus varicosis. Mogunt. 1789.
- Albert* de haemorrhoidibus gravidarum, et puerperarum. Halae 1727.
- Kelp.* diss. de convulsionibus parturientium. Argent. 1747.
- Engelmann* diss. de motibus convulsivis, et convulsionibus a partu difficili. Alt. 1752.
- Schafonsky* diss. de gravidarum, parturientium, et puerperarum convulsionibus. Argentor. 1763.
- Fritz* de convulsionibus gravidarum, et parturientium. Wirceb 1809.
- Serre* Geschichte der Zahnschmerzen des schönen Geschlechts in ihrer Schwangerschaft Wien 1788.
- Gruner* diss. de statu sano, et morbo mammarum in gravidis, et puerperiis. Jena 1792.
- Bochmer* de mammarum praesidiis ante partum. Viteb 1796.
- Mayer* de mammis mulieribus in statu sano, et morbo consideratis. Erford 1800.
- Vogt* diss. de mammarum structura, et morbis. Viteb 1805.
- I. G. Meinike* diss. mammarum structuram, et morbos sistens. Viteb 1805. 4.
- Burdach* de laesione partium foetus nutritioni inservientium abortus causa. Lipsiae 1768.
- Meyer* aphorismi de causis abortum provocantibus. Francof 1780.
- Jäckel* de abortu causis, et prophylaxi. Francof. 1795.
- Waldschmidt* diss. de abortus facti signis in matris praesertim defunctae partibus generationi inservientibus reperiendis. Kilou 1723.
- Detharding* diss. de foetus immaturi exclusione. Rostock 1748.

- Cooper* diss. de abortionibus. Lugd. Batav. 1767.
Murray diss. de abortu. Edinb. 1787.
Recker diss. de abortu. Göttingæ 1798.
Turneyesen diss. de causis hæmorrhagiarum in gravidis. Basil 1752.
Schacher de morbis placentæ uterinae. Lips. 1709
Brunner de partu præternaturali ob situm placentæ super orificium uteri internum. Argent. 1730.
Wesel diss. de partu cum hæmorrhagia ob placentam orificio uteri adhaerentem. Basil 1753.
J. C. Brand de secundinis ambitui ostii matricis interni adfixis. Lugd. Batav. 1770.
Dollfus de hæmorrhagia gravidar. Basil 1750.
Thurneyesen diss. de causis hæmorrhagiarum in gravidis. Basil 1751.
Eschenbach diss. de metritidis diagnosi, et cura. Lipsiæ 1797.
Gebhard de inflammatione uteri. Marb. 1786.
G. B. Bilfinger de hydropse uteri gravidi. Tübingæ 1761.
Hankoph de mola, occasione molæ osseæ in vetula inventæ. Göttingæ 1746.
Lucie diss. de partu difficili in gravidis asciticis. Hal. 1763.
Loder progr. de vaginae uteri procidentia. Jena 1787.
C. L. P. Scheemel de novissima, aequè ac præstantissima ad promovendum partum naturalem encheiresi. Marburgi 1792.
Gruner de dolorum partus spasticorum natura, et medala. Jena 1781.
Azzoquidi observationes ad uteri constrictionem pertinentis. Bonon. 1774. 4.
Heusinger diss. de dolorum parturientium spasticorum natura et indole. Jena 1780.
Kaltschmid Pr. de puerpera hernia, et ruptura uteri vaginae laborante. Jena 1754.
P. C. Fabricius de foetus vivi extractione utero prolapse. Helm. 1748.

- S. L. Vetter* de separatione praeter naturali secundinam. Jen. 1796.
D. Henschel kann, und darf die Nachgeburt unbedingt zurückgelassen werden? Breslau 1805.

D.

A' szülési Jeltudományt tanítják :

- **Fragmenta Semiologiae obstetriciae*, auct. *F. W. Voigtel*. Halae 1792. 2 Tab. 6 Kupf. 4.
 **Tabellen zur leichteren Uebersicht der Geburtsfälle*. Aus dem Latein. *F. W. Voigtels*, und in tabellarische Form gebracht von *J. H. Wigand*. Hamb. 1768.
 **F. W. Voigtels* Bruchstücke aus der Zeichenlehre der Entbindungskunst. Aus dem Lat. von *C. F. E. Marburg*, 1799. 8.
 **Praenotiones obstetriciae*, auctore *I. C. Sommer*, Brunsv. Pensum. I. 1794. II. 1801. 8.
I. P. Hagen's Zeichenlehre für Geburtshelfer, Zum Behufe angehender Geburtshelfer umgearbeitet und mit Anmer. Hannover 1795.
 **Grundriss zu einer Zeichenlehre der gesammten Entbindungswissenschaft*. Ein Versuch von *I. G. Knebel*. Bresl. Hirschberg. und Lissa 1798. 8.
 Versuch einer Zeichenlehre der Geburtshülfe, von *C. F. Elius*. Marb. 1798.

E.

A' szülési szerszámokról tanítanak :

- P. G. Jöridens* diss. de fasciis ad artem obstetriciam pertinentibus. Erlangae 1788. 4.
G. C. Siebold commentatio de cubilibus 1790. 4. cum fig.
G. F. Danz diss. brevis forcipum obstetriciarum historia. Giessae 1790. 4.

- A. H. Hinze* Versuch einer chronologischen Uebersicht aller für die Geburtshülfe erfundenen Instrumente, mit dem Namen des Erfinders u. s. w. von Hippokrates bis zum Jahr 1792. Liegnitz und Leipzig 1794. 8.
- I. Mulder* Historia literaria et critica forcipum et vectium obstetriciorum c. Tab. et fig. Lugd. Batav. 1794. 8.
- I. S. Saxtorph* examen armamentarii Lucinae diss. inaug. Hafniae 1795. 8.
- B. N. Schreger*, die Werkzeuge der ältern und neuern Entbindungskunst. Erlangen 1799. kl. Fol.

F.

Külömbfélé szülési vizsgálódásokat adnak - elő ezek :

- **Roderici a Castro* etc. de universa mulierum medicina nova et antehac a nemine tentato ordine opus absolutissimum. Hamb. 1603—1604.
- **Martini Schurigii* Embryologia historico-medica, h. e. infantis humani consideratio physico-medico-forensis. Dresden 1732. 4.
- Ejust.* Muliebria. Ebend. 1728. 4.
- Parthenologia etc. ibid. 1729. 4.
- Gynaecologia etc. ibid. 1730. 4.
- Syllepsologia etc. ibid. 1731. 4.
- P. A. Boehmeri* Observationum anatomicarum rariorum fasciculus I. et II. Hal. Madg. 1752.
- K. D. Mittelhauser* practische Abhandlung vom Accouchiren. Leipzig. 1754. 8.
- I. H. N. Crantz* adversaria de praecipuis artis obstetriciae auxiliis. Ebendas. 1760.
- I. A. Deisch* kurze und in der Erfahrung gegründete Abhandlung, dass weder Wendung noch Englische Zange in allen Geburtsfällen vor Mutter und Kind sicher gebraucht,

noch dadurch Instrumente vermeidet werden können. Augsb. 1766. 8.

Ejnsd. diss. de usu cultrorum atque uncinorum eximio. Suobaci 1759. 4.

Ugyan annak Vernünftige u. s. w. Bedenken über mancherlei aus Unwissenheit u. s. w. durch Missbrauch stumpfer und scharfer Instrumente verunglückter Geburten herausgegeben von *G. F. Gutermann*. Frankfurt. und Leipzig 1761. 2 Theile, 8.

**Opuscula medica sparsim prius edita, que nunc demum collecta, aucta et recusa edit* *I. G. Roederer*. Göttingae 1763. 4.

A. F. Delius Beobachtungen und Untersuchungen welche das Geschäft der Erzeugung und die Geburtshülfe betreffen. Nürnberg 1766. 8. mit Kupf.

**I. Ehrhard's* Sammlung von Beobachtungen zur Geburtshülfe. Fkft. und Leipzig 1773. 8.

**I. Steideler* Abhandlung von dem unvermeidlichen Gebrauch der Instrumente in der Geburtshülfe. Wien 1772. mit 2 K. 8. 2te umgearb. Aufl. 1785. 8.

*Petreis Camper Betrachtungen über einige Gegenstände aus der Geburtshülfe u. s. w. Aus dem Holl. Leipzig 1776. 8. mit Kupf.

**Wils. Osborn's* Versuche über die Geburtshülfe in natürlichen und schweren Geburten, nebst *A. Hamiltons* Briefen an den Verfasser über verschiedene seiner Lehrsätze. Aus dem Engl. von *C. F. Michaelis*. Leignitz 1794. 8.

**W. Dease's* Bemerkungen über die Engl. von *C. Michaelis*. Zittau 1788.

Jos. v. Mohrenheim Wienerische Beiträge zur Arzneukunst, Wundarzneukunst und Geburtshülfe. I. Bd. Wien 1781. II. B. Dessau 1783. 8.

Tractatio de quibusdam notabilioribus objectis ad artem obstetricandi specantibus, auct. Chr. Jac. The. de Meza. Hafniae 1783. 8.

- **I. St. Seitdele*, Sammlung verschiedener Beobachtungen u. s. w. Wien 1787. 8.
- I. P. Hagen* Einige neue Entdeckungen und Aufklärungen in der Geburtshülfe u. s. w. Berlin 1786. 8.
- F. B. Osiander's* die Frauenzimmer- und Kinderkrankheiten und die Entbindungswissenschaft betreffende Abhandlungen und Nachrichten. Tübingen 1787. 8.
- *Simon Zellers Bemerkungen über einige Gegenstände der Entbindungskunst nebst einer Beschreibung des allgemeinen Gebärhäuses. Wien 1789. 8. mit Kupf.
- Sacombe's* Aufklärungen in der Geburtshülfe im Journal der Erfind. XIX. St. No. 2 XX. St. No. 2.
- *Die Zereissung der Gebärmutter geburtshülfflich und ärztl. behandelt. Ein Prozess zwischen den Herren *Baudeloque* und *Sacombe*, aus dem Franz. und mit erläuternden Anmerk. von *G. C. H. Sander*. Göttingen 1807. 8.
- *Abhandlungen und Versuche Geburtshülfflichen Inhalts, von *L. I. Boer*. I. Bdes. 1. 2. und 3r Th. 1791—93. II. Bdes. 1. 2r Th. 1802—1804. 8.
- **W. G. A. Fickers* Beiträge zur practischen Arzneywissenschaft, Wundarzney - und Entbindungskunst, 1tes Hest, Münstr 1796. 2tes Hest 1802. 8.
- **I. P. Voglers* Erfahrungen über Geburt und Geburtshülfe. Marburg 1797. 8.
- **I. C. Gehler's*, kleine Schriften, die Entbindungskunst betreffend. Aus dem Latein. mit Zusätzen von *C. G. Kühn*, I. und II. Band. Leipzig 1798. 8. mit Kupf.
- *Beiträge zur theoret. und pract. Geburtshülfe und zur Kenntniss und Kur einiger Kinderkrankheiten von *I. H. Wigand*. 1. Hest. mit 1 Kupf. Hamb. 1798. 2. Hest 1800. 3. Hest 1808. 0.

- **H. A. Wrisberg* Commentationum anatomici, medici, physiologici, obstetricii argumenti etc. Vol. I. Gött. 1800. 4.
- J. I. Gumbrecht* über einige Ursachen der Unvollkommenheit der Geburtshülfe. Ebend. 1800. 8.
- Beyträge zur Geburtshülfe von *D. A. F. Noldo* 1. St. (über den systemat. Lehrvortrag) Rostock 1801. 8. 2. St. (Kritische Beleuchtung der neuesten Systeme deutscher Geburtshelfer u. s. w.) Erfurt 1808. 3. St. (über die Grenzen der Natur und Kunst der Geburtshülfe) Ebend. 1811. 8.
- A. H. Hinze's* kleinere Schriften medicinischen chirurg. und hebärzlichen Inhalts. I. Bd. Liegnitz und Leipzig 1802. 8.
- *Zur Erweiterung der Geburtshülfe diagnostische - practische Beyträge von *W. G. v. Herder*. Leipzig 1803. 8. mit Kupf.
- Vrolik* (Briefwechsel über geburtshülfl. Gegenstände zwischen — und den Professoren —) Amsterdam 1803. gr. 8.
- **M. Saxtorphs* gesammelte geburtshülfl. practische, und physiologische Schriften herausg. von seinem Sohne, und *P. Scheel*. Kopenhagen 1803. 8. mit Kupf.
- Geburtshülfl. Abhandlungen von *G. W. Stein* (dem jüngeren), 1. Heft, Marb. 1803. 8.
- *Geburtshülfl. Fragmente von *W. Schmitt* a. a. O.
- *Versuche und Beyträge geburtshülfl. Inhalts zur Verbreitung einer naturgemässen Entbindungsmethode, und Behandlung der Schwangeren und Wöchnerinnen, von *Dr. J. G. G. Jörg*. Leipzig 1806. 8.
- *Stolpertus, ein junger Geburtshelfer am Kreissbette von einem patriotischen Pfälzer (*F. May*) Mannheim 1807. 8.
- Uetersuchungen und Bemerkungen über einige Gegenstände der practischen Geburts-

- hülfe von *E. W. Haselberg*. Berlin. und Stralsund 1807. 8.
 Geburtshülflche Abhandlungen von *Ehregott Ulrich Warnekros*, 1tes und 2tes Heft, Rostock 1808. 8.

G.

A' Bábaságot, és Bábákat különösen illető Íratok ezek:

- Kindtaufordnung* der Stadt Nürnberg 1612. 4.
C. Solingen vom Amt und Pflicht der Hebammen - und Kindermutterkunst, mit angehängten Weiberarzneyen, 1. und 2. Theil. Merseburg, 1691. 8.
Joh. Dan. Ehrh. Entdeckung der Irrthümer und Bosheiten der Hebammen. Solingen 1740. 8.
J. Storch, von Hebammen und von Krankheiten der Weiber. 3 Th. Eisenach 1747—43. 8.
Edm. Chapmann Abhandl. zur Verbesserung der Hebammenkunst, aus dem Engl. a. a. O.
 **J. F. Henkel* Anmerkung vieler natürlichen Geburten zur Verbesserung der Hebammenkunst. Berlin 1751. 4.
G. F. Gutermann erklärte Anatomie für Hebammen sammt derselben Nutzenanwendung zur Praxi. Augsb. 1752. 8.
 Kurzgefasste Gedanken von dem verderbten Zustande der Hebammen und dessen Verbesserung., Lübeck 1752. 8.
G. D. Bössel das Hauptwerk in der Hebammenkunst. Flensb. 1763. 8.
 Ugyan az által Schrift von der Wendung, ob die Wehmütter bei gefährlichen Geburten den Kopf zuerst zur Welt zu verhelfen versuchen, oder ohne solchen Versuch das Kind, sobald das Wasser springfertig ist, wenden und bey den Füßen heranziehen soll? Ebdas. 1764. 8. Leipzig 1793. 8.

- I. A. Harnisch*, Gedanken, wie die Hebammen ihr Amt und Pflicht in Acht nehmen, ingleichen wie Schwangere, Kreisende, und Wöchnerinnen selbst bei ihrem Zustand sich verhalten sollen. Leipzig 1755 8.
- I. L. Müller* von Verbesserung der Hebammen auf dem Lande. Rostock 1756. 4.
- Auszug aus *Hoonheysens* Geheimniss in der Geburtshülfe. Nürnberg. 1856. 8.
- G. F. Mohr* die gebärende Frau sammt ihrer Leibesfrucht in Lebensgrösse sowohl durch Kunst abgebildet u. s. w. 3te und vermehrte Aufl. Hirschf 1757. 8. (die Maschine dazu war bei dem Verleger in Comission zu finden 1778. 8.) *I. F. Rübcl* das wahre Portrait eines geschickten und erfahrenen Medici, Chirurgi und einer Hebamme. Fkft. und Leipzig 1766.
- G. I. Brühls* Anmerkungen über Rübels dritten Theil des wahren Portraits eines geschickten und erfahrenen Medici, Chirurgi und einer Hebamme. Ulm 1770. 8.
- I. F. Henkel* Abhandlung von den Fussgeburten, worinn eine Hebamme grosse Geschicklichkeit besitzen muss. Berl. 1776. 8.
- **I. M. Aepli* über die sichere Zurücklassung der Nachgeburt in bestimmten Fällen, mit Gründen und Erfahrungen bewiesen und den Hebammen auf dem Lande gewidmet.
- M. P. Ruhland*, nöthige Kenntnisse für angehende Hebammenlehrer, alle vernünftige Hausmütter, Hebammen, Kinderwärterinnen. Ulm 1780. 8.
- Olimpia*, die Hebamme, ein Fragment. Leipzig 1783. 8.
- Gedanken über Hebammen und Hebammenanstalten auf dem Lande a. a. O.
- I. A. Oehmen*, Sophie oder weibliche Klugheit, in Krankheiten sich selbst zurathen, nebst Gespräch von der Geburtshülfe. Neue Aufl. Dresden 1785. 8.

- Versuch einer Hebammenverbesserung zur Wohlfahrt und Bevölkerung des Staats, und wie dieser Plan ohne grosse Schwierigkeiten zu bewerkstelligen. Leipzig 1786. 8.
- Normalischer Nothlaufkatechismus für Hebammen auf dem Lande. Landshut 1791. 8.
- Bemerkungen über die erforderlichen Eigenschaften angehender Hebammen, ihre gewöhnliche Wahlen und Besoldungen. Ebendas. 1791. 8.
- Schatten eines witzigen Spottes und eines Hebammenunterrichts. Hamburg 1894. 8.
- Ueber die Eigenschaften der Hebammen. Landshut 1801. 8.
- *Anatomische Tabellen für die Hebammen. Ein Anhang zu M. Sextorps Umriss der Entbindungswissenschaft. A. d. Dän. von I. C. Tode Kopen. 1802. 8. mit 6 Kupf.
- *C. G. Heinise Ideen und Vorschläge zu einer zweckmässigen Einrichtung des gesammten Hebammenwesens a. a. O.
- Zwei chinesische Abhandlung über die Geburtshülfe aus dem Mondschorischen ins Russische, und aus diesem ins Teutsche übersetzt; herausgegeben von Dr. J. Rehmann, Russ. Kaiser. Hofrath. Peter sb. 1810.

H.

A' szülészséget az egész statusa, vagy polgári társaságra alkalmaztatják ezek:

a.) Különös rendszerekben, és rövid rajzolatokban:

b.) Bővebb előadásokban:

c.) Külömbféle gyűjteményekben:

f.) A' bábaságot, és szülészséget illető törvényekben, és rendtartásokban. —

David Busch Magazin für Geburtshelfer. 1. St. Marburg 1787. 8.

- J. G. Stark's** Archiv für die Geburtshülfe, Frauenzimmer- und neugeborner Kinderkrankheiten, VI Bde. Jena 1787—97. 8.
- Ugyan azonáltal**, Archiv für die Geburtshülfe, Frauenzimmer- und Kinderkrankheiten, mit Hinsicht auf die Physiologie, Diätetik und Chirurgie. Jena I. B. 1798. II. 1801. III. 1804. 2.
- Journal für Geburtshelfer**. Frankfurt und Leipzig. I. 1787. II. 1783. 8.
- Annalen der Geburtshülfe, Frauenzimmer- und Kinderkrankheiten** von Dr. *J. I. Römer* für das Jahr 1790. 1793. — Für das Jahr 1791. 1791. 2.
- Dr. C. L. Schweikhard's** Magazin für Geburtshelfer I. Bd. I. St. Fkft. u. Leipz. 1794. 8.
- Sylloge operum minorum praestantiorum ad artem obstetriciam spectantium, quam cur. et ed. I. C. T. Schlegel.** Lips. Vol. I. 1796. 8. mit Kupf.
- F. B. Oslander's** Denkwürdigkeiten für die Heilkunde und Geburtshülfe. Gött. I. B. 1754. II. B. 1695. 8.
- — neue Denkwürdigkeiten für Aerzte und Geburtshelfer. Ebendas. I. B. 1797. 8.
- Lucina**, eine Zeitschrift zur Vervollkommnung der Entbindungskunde herausg. von *D. Klias von Siebold* I—IV. B. Leipzig 1802—8. 8. V—VI. B. Marb. 1809—11. 8.
- Ugyan azonáltal**, Annalen der klinischen Schule an der Entbindungsanstalt zu Würzburg. Leipzig I. B. 1. H. 1806. 8.
- Lucina**, eine franz. Zeitschrift u. s. w. von *Hn. D. Sacombe* aus d. Franz. über. von *F. M. Schumacher*. Köln. 1803. 8.
- Kritisches Jahrbuch zur Verbreitung der neuesten Entdeckungen und Beförderung der Aufklärung in der Geburtshülfe u. s. w.** herausg. von *F. H. Martens*. Leipz. 1802. 8.
- Jahrbuch der Geburtshülfe oder kritische Uebersicht der Literatur und des Stan-**

des der Geburtshülfe von J. 1802. bis Ostern 1806. von *I. A. Schmidtmüller*, 1tes Bändchen, Erlangen 1807. 8.

Hamburgisches Magazin und *D. I. H. Wigand*, Hamb. I. B. 1. St. 1807. 2. St. 1808. 8.

Annalen der Geburtshülfe überhaupt und der Entbindungsanstalt zu Marburg insbesondere, *G. W. Stein* d. j. Leipzig I. St. 1808. II. u. III. St. 1809. IV. St. 1811. 8. m. K.

I.

Különös Idöbeli Irások gyűjteményi:

a.) Magáról a' szülészségről.

b.) A' szülészséggel együtt más ágaikról is az Orvosi Tudománynak.

I. F. Knoller, Ep. de artis obstetriciae historia. Argentor. 1738 und 1773. 8.

Literärhistorie und pract. Unterricht in der Entbindungsk. u. s. w. von *I Musche*. Pkft. Lpz. u. Memm. 1779. 8.

Lehrer der Geburtshülfe zur Anwendung, nach ächten Grundsätzen und der Erfahrung gemäss bearbeitet, auch mit pract. Anmerk. durshgehends erläutert von *I. Weydlich*. I. Th. Wien 1797. 8.

**D. F. B. Osiander's* Lehrbuch der Entbindungskunst. *Erster Theil*. Litterarische und pragmatische Geschichte dieser Kunst. Göttingen 1799. 8.

Osiander's Lehrbuch der Hebammenkunst a. a. O. *F. G. Gudius* resp. *Wendt*. Diss. de ebraica obstetricium origine etc. Lipsiae 1724. 4.

I. Z. Plattner de arte obstetricia veterum. Ebendas. 1735. (recus. in *Schlegel* Sylloge opp. min. ad obstetr. Vol. I No. 1.)

Leon van Leeuwen de artis obstetriciae hodiernorum prae veterum praestantia, ratione partus difficilis et praeternaturalis. Lugd.

- Batav. 1783. 4. (rec. in *Schlegel* Syllog. opp. art. obstetr. Vol I. No. 3.)
- Zeller's* Beschreibung des allgemeinen Gebärsaues zu Wien in dessen Bemerkungen über einige Gegenstände aus der Entbindungskunde a. e. O.
- De art obstetricia Aegyptiorum, auct. *Kerd. Ge. Dunz. Gissae* 1791. 4.
- Versuch einer pragmatischen Geschichte der Arzeneykunde, von *Kurt Sprengel*, I—V. Th. 1802 — 1803. 8. 2te Aufl. I—IV. Th. 1800 — 1801. 8.
- Ugyan annak, Geschichte der Chirurgiae. I. Theil. (Geschichte der Operationen). Halle 1805. 8.
- Osiander's* Denkwürdigkeiten a. a. O.
 — neue Denkwürdigkeiten a. a. O.
 — Annalen der Entbindungslehranstalt zu Göttingen a. a. O. (Meggzünt 1804.)
- Boers* Abhandlungen und Versuche a. a. O. enthalten Nachrichten und Uebersichten von den Ereignissen an dem allgemeinen Gebärsaue zu Wien.
- Adr. van Solingen* oratio de praestantia recensiorum in arte obstetricia progressuum, Middelb. 1793. 8.
- Bemerkungen über die englische Geburtshülfe von *C. E. Fischer*. Göttingen 1797. 8. mit 1 Kupf.
- Joh. Guil. Schlegel* fragmenta ex Geographia nosocomiorum ad artem obstetriciam spectantium. Lips. Spec. I. 1800. II. 1801. 4.
- Kritisches Jahrbuch zur Verbreitung der neuesten Entdeckungen in der Geburtshülfe von *Martens* a. a. O.
- Historische Gemälde der Entbindungswissenschaft vom Hrn. Dr. *Sacombe*. A. d. *Franziára forditatta F. M. Schumacher* (és különösen ennek *Lucinájából* nyomtatott.) Köln 1803. 8.

- Ueber Pariser Gebäranstalten und Geburtshelfer, dem letzten Schaamfugenschnitt, und einige andere zu Paris beobachtete Geburtsfälle, von *C. R. W. Wiedemann*. Braunschweig 1803. 8.
- Beschreibung der neuen Pariser Entbindungs- und Findelanstalt, und der mit derselben verbundenen Hebammen-Schule, von *I. A. Bock*. Berlin 1804. 8.
- Dr. Elias von Siebold Annalen der clinischen Schule an der Entbindungsanstalt zu Würzburg a. a. O.
- Dr. Elias von Siebold Geschichte der Hebammen-Schule zu Würzburg a. a. O.
- Eine kurze Beschreibung der jetzigen Entbindungsanstalt zu Würzburg enthält *C. E. L. Wildbergs* Jahrbuch der Universitäten Deutschlands 11 Jahrg. 1810. 8. S. 334.
- Geburtshülffliche Fragmente von Dr. *W. I. Schmitt* a. a. O. S. 1 im Jahre 1804.
- Ideen und Vorsehläge einer zweckm. Einricht. des gesammten Hebammenwesens u. s. w. v. *C. G. Heinsse* a. a. o. S. 1 findet man kurze Nachrichten von den Gebäraustalten zu Dresden und zu Merseburg.
- Jahrbuch der Geburtshülfe von *I. A. Schmidtmüller* a. a. O. (interessant für dem Stand der Geburtshülfe vom Jahre 1802—1806).
- Notizen zur Kulturgeschichte der Geburtshülfe im Herzogth. Braunschweig von *A. F. Nolde*. Erfurt 1807. 8.
- Von einigen Entbindungsanstalten und deren Verfassung in *E. A. Warnekros* Geburtshülfflichen Abhandl. S. 49.
- G. W. Steins* Annalen der Geburtshülfe a. a. O.
- J. C. G. Jörg* über dem Standpunkt der Geburtshülfe im Jahre 1809 in Deutschland (im I. B. 1. St. des neuesten Journals der Erfindungen, Theorien etc. in der Medicin a. a. O.

K

Oly iratas különbözö idöszakaszok gyüjteményi, mellyek több ágazati mellett az orvosi tudománynak; a szülést segítő tudományt illetö Tanítást és észrevételeket is magában foglalja.

J. C. Starks Archiv für Geburtshülfe a. a. O.

**L. Schweikard* tentamen catalogi rationalis dissertationum ad artem obstetriciam spectantium. Francof. a. M. 1795. 8. (Ennek Toldalékja találtatik az *Baldingers* neuem mediz. und phys. Journal, Marb. I. B. 1797. II. 1800. 8.

*L. F. Proriepe*s Handbuch der Geburtshülfe a. a. O.

*Geburtshülffliche Literatur der Holländer vom Jahre 1800. an. Im VI. Bande der Lucina. Marb 1810—11. 8.

J. I. Hantenkeil Literatura medica digesta, s. repertorium medicinae practicae, chirurgicae atque artis obstetriciae. Tubingae Tom. I. II. 1808. 4.

Bibliothek für die Medicin, Chirurgie und Geburtshülfe von einer Gesellschrft von Aerzten. Herausg. von *Arne mann*. Gött. I. B. 1790. 8.

Literatur der Heilwissenschaft von *K. F. Burdach*. I. B. 1810. II. B. 1811. 8.

Allgem. Lit. Zeitung, besonders mit *J. S. Ersch* Repertorium der gesammten Literatur der Jahre 1785—90 und 1791—95. Jena 1791 und Weimar 1800, und das der Jahre 1795—1800. 4.

Johan Philip Horn, Theoretisch. practisches Lehrbuch der Geburtshülfe. 2 Th. Grätz. 1814. 8.

Bába mestersége tanítottó Könyv, melyet *Krantz Henrich Népomuk János* szerént ma-

gyar nyelvre fordított *Veszprémi István*, Debrentzenben. Margitai István, betűivel 1766.

Motsi Károly, Bába mesterség elei Pesten. Trattner Mátyás Betűivel. 1784.

Rätz Samuel, Bába mesterségnek elei. Pesten Trattner Mátyás Betűivel 1785.

Rätz Sámuel, a' Bábaságról. Trattner Mátyás Betűivel. 1794.

Peterka József Sebestyén, Bába Kathechismusa. Pesten Trattner János Tamás Betűivel. 1814.

V É G E.

FOGLALATTYA

A'

MÁSODIK KÖTETNEK.

ELSŐ BÉSZ.

A' SZÜLÉSZI VI'SGÁLÁS TUDOMÁNYA.

Első Czikkely.

A' szülészeti vi'sgálásról közönségesen.

Oldal.

- §. 1. **M**i a' szülészeti vi'sgálás? mire való az?
(A' szülészeti vi'sgálásnak határozataja, és haszna. - 3
- §. 2. Hányféle a' szülészeti vi'sgálás?
(A' szülészeti vi'sgálásnak nemei - 4
- §. 3. Közönséges rendszabásai vagy regulái a' szülészeti vi'sgálásnak - 6

Második Czikkely.

A' medence vi'sgálásról.

- §. 4. Nehéz, és szükséges volta annak a' vi'sgálásnak - 7
- §. 5. Kézvel való vi'sgáltatása a' medencének - 8

§. 6. Gyakorlás mód a' felső nádra nyílás vi'sgálásban	-	9
§. 7. Gyakorlás mód a' medencze üreget kézzel való vi'sgálásban	-	—
§. 8. Gyakorlás mód az alsó medencze- nyílást vi'sgálásban	-	10
§. 9. Gyakorlás mód az alltestnek külső vi'sgáltatásában	-	—
§. 10. Gyakorlás mód a' nádra kürtön való vi'sgálódásban	-	11
§. 11. Gyakorlás mód a' végbélen való vi'sgálódásban	-	12
§. 12. Gyakorlás mód a' medencze üreg- nek eszközökkel való vi'sgáltatá- sában	-	—

Harmadik Czikkely.

A' hüvelyes résznek, és nádra-
szájnak vi'sgáltatásokról.

§. 13. Ezen vi'sgálódásnak haszna	-	16
§. 14. Ennek véghez vitele	-	17

Negyedik Czikkely.

A' Gyermekeknek, és szülep-
nek megvi'sgáltatásáról.

§. 15. Kézzel való vi'sgáltatása a' gyer- meknek	-	18
§. 16. A' szülep vi'sgáltatás kézzel	-	20
§. 17. Eszközös vi'sgálódás a' gyermek és szülep körül	-	—

Ötödik Czikkely.

A' terhes Asszony kikér-
dezésről. (De Examine gravi-
darum).

§. 18. Ennek természete, és aránya	-	23
§. 19. A' kikérdezésnek némely regulái	-	24

§. 20. A' kikérdezésnek rendje oka és módja	-	26
---	---	----

MÁSODIK RÉSZ.

A' Rendes szüléskörül való Gondoskodás tudománya (Tocologia Practica).

Első Czikkely.

A' Terheseknek, és szülőknek közönséges élet módjokról, és rendtartásokról.

§. 21. A' terhesekre való ügyelésnek szükséges volta	-	35
§. 22. Azon Regulakról melyekre a' terheseknek, egészségök feltartások véget figyelmezní kellettik közönségesen	-	36
§. 23. A' Levegő égről	-	—
§. 24. Az öltözetről 's más testfedőlekről	-	37
§. 25. Az Eledelekről	-	39
§. 26. Az Italról	-	40
§. 27. A' Fördésről	-	41
§. 28. Az Előre készítő és enyhítő szerekről	-	—
§. 29. Az Álomról és nyugadalómról	-	43
§. 30. Az Álmatlanságról és sok éjszakai kázásról	-	—
§. 31. A' Mértékletes testi gyakorlásról	-	44
§. 32. Az Ártalmas testi munkákról	-	—
§. 33. Az Ártalmas lelki munkákról, vagy functiókról	-	45
§. 34. A' Terhesség utolsó hónapjaiban való rendszabások	-	46

Második Cikkely.

Azon szükséges eszközökről, melyekre egy szülést segítőnek, mind a természetes, mind a természet rendén kívül való szüléskor szüksége legyen.

§. 35.	A' szükséges szereknek elő számláltatások	-	48
§. 36.	A' víz fecskendőről vagy víz csapantóról	-	52
§. 37.	A' jó szülőszékben megkívántató tulajdonságokról	-	54
§. 38.	Magyarázatja a' Stein szülőszékének részenként	-	—
§. 39.	A' szék kitöltés magyarázatja	-	59
§. 40.	A' szék egyberakattatása módjáról.	-	—

Harmadik Cikkely.

A' Szülőnek a' szülés folyamata alatt különböző helyheztetéseiről, a' szülészék felállításáról, és a' közönséges ágynak szülőágyá való változtatásáról

§. 40.	Helyei, és helyheztetései a' szülőnek	-	61
	A' Fekve való szülés	)	
	Az Álva való szülés	)	
	Az Ülve való szülés	)	62
	Térdre és könyökre hajolva	)	
	Leguggolva	)	
§. 41.	A' szülészékhasználás végett megkívántató Rendtartásokról	-	—
§. 42.	A' közönséges ágynak, szülőágyá való változtatásáról	-	64

Negyedik Cikkely.

A' szülésnek különböző idő szakaszaiban nyújtandó segedelemről.

§. 43. A' szülésnek leg' első kötelessége midőn a' terheshez hivattatik -	65
§. 44. Segedelem az első időszakban -	66
§. 45. Segedelem az második időszakban -	—
§. 46. Segedelem az harmadik idő szakaszban -	68
§. 47. Segedelem a' negyedik idő szakaszban -	—
§. 48. Közönséges jezzetek a' negyedik szakaszban nyújtandó segedelemre -	69
§. 49. Segedelem az ötödik idő szakaszban -	70
§. 50. Nevezetes jezzetek a' nádrapogátsáról -	72
§. 51. A' köldöksinor elmetzéséről -	74

Ötödik Cikkely.

A' Rendes Lább, Térd, Far, és Kettős szülésről.

§. 52. Segedelem a' rendes láb szülésnél. -	76
§. 53. Segedelem a' Rendes térd szülésnél. -	78
§. 54. Segedelem a' rendes far szülésnél. -	79
§. 55. Segedelem a' kettős szülésnél -	—

Hatodik Cikkely.

A' Gyermekek ágyásnak, a' szülés után való gondviseléséről, és az ö's a' Magzat nyavalyainak gyógyittatásokról.

§. 56. A' Gyermekekágyásoknak Közönséges Dieteticájok, 's Therapiájok rövideden -	81
---	----

	<i>Oldal.</i>
§. 57. Regulák a' Dajka választásban -	84
§. 58. Némely különösebb regulák, a' gyermekekágyasokkal való bánásban -	86
§. 59. Némely betegségeikről 's nyavalyaikról a'gyermek ágyasoknak közönségesen -	91
§. 61. A' Rángatodzásokról 's görcsökről a' szülés után -	94
§. 62. A' Tejes hidegtelelésről -	95
§. 63. A' Csecseknek gyuladásokról -	96
§. 64. A' Gyermekek ágy hidegtelelésről -	99
§. 65. A' Nádra Kifordulásról -	105
§. 66. A' Középhus szakadásról -	106
§. 67. A' Fartsik ficzomodásról -	107
§. 68. Az Ujjonnan születettet Csecsemővel való bánás modról -	108
§. 69. Némely betegségeiről, 'e bajairól, az ujjonnan születtetett kisdednek -	110
1-ör A' Látszatos halálról)	
2 or A' Kisdedeknek rángatodzásokról)	
3-or A' Has fájásról és hasmenésről)	
4-er A' Gyermekeknek Sárgaságokról)	110
5-er A' Taplódzatról)	
6-er A' Szemhéj gyuladásáról)	
7-er A' Mivszerkesztetés formában való helybéli hibák és betegségekről)	115

HARMADIK RÉSZ.

Az Rendetlen szüléskörül való segedelmekről (Distociologia Practica.)

§. 70. Bévvezetés a' cselekvő Distociológiába -	119
---	-----

Első Sakasz.

A' Rendetlen szülést, rendes szüléssé változtató 's azt elkerültető eszközökről, tanácsadásokról, esméretekről, és munkákról.

Első Czikkely.

A' szülési orvoslás tudomány.

§. 71.	Szülész orvosi okfejek, és fogantatok	-	122
§. 72.	Mi a' fejtödzésbéli állapot, és hogy különböznek a' fejtödzésbéli változások, a' külső behatásba származott betegségek-től? Miért kelltek ezeket egymástól megkülönböztetni	-	126
§. 73.	Az Aszszonyi nemnek legközönségesebb fejtödzésbéli bajai, 's ezekben jótanácsadások	-	128
§. 74.	Az újonnan születettek, és gyermekeknek nevezetesebb fejtödzésbéli változásai, és az azokból származó nyavalyáknak orvosoltatásokban fő regulák	-	130

Utólsóbb Czikkely:

A' tulajdonképen való szülésség

§. 75.	A' Bábasegéttség különösen	-	135
§. 76.	Javallás a' nádra ferdeségben	-	137
§. 77.	Javallat a' nádra vissza vagy hátrahajlásban	-	137
§. 78.	Javaslás a' nádra előesésben	-	138
§. 79.	Javaslás a' nádra sérvésben	-	—
§. 80.	Javaslás a' főtető szülésben	-	—
§. 81.	Javaslás a' rendetlen orcza szülésben	-	139

- §. 82. Javasítás mikor a' születendő főferdén áll - 140
- §. 83. Javasítás mikor a' medencze rendetlenül bő - —
- §. 84. Javasítás mikor a' medencze szűk 141
- §. 85. Javasítás mikor a' medencze helyheztetése rendetlen - 142
- §. 86. Javasítás, midőn a' természet önmunkássága rendetlen - 143
- §. 87. Javasítás midőn kettős vagy hármas gyermek születetik - 144
- §. 88. Javasítás a' szüllep rendetlenségeiben - 144
- §. 89. Javasítás a' szülőnek beteges állapotjában, 's éktelenségeiben - —
- §. 90. Tanácsal és kézzel való segítség, midőn a' terhes nádra a' keresztcsont felé igen hátra és le hajlik 145
- §. 91. Tanácsal és kézzel való segítség, midőn a' nádrahüvely előesik - 146
- §. 92. Tanácsal, és kézzel való segítség midőn a' terhes nádra előesik - 147
- §. 93. Tanácsal és kézzel való segítség midőn a' nádra ön fenekével kifordult - 148
- §. 94. A' nádrának görcsös behajlása 149
- §. 95. Tanácsal kézzel és eszközzel való segítség, midőn a' magzat fejének igen rendetlen helyheztetése van —
- §. 96. Tanácsal, kézzel és szerszámmal való segítség, mikor a' más részével előre fekvő gyermeket fejére kell fordítani, és e' képpen előmozdítani a' szül munkásságát. 151
- §. 97. Tanácsal kézzel, és eszközzel való külső segítség, a' magzat helyheztetésének javíttatására Vigand szerint 153
- §. 98. Tanácsal, kézzel és Szerszámmal való segítség mikor a' Váltaknak rendetlen állások van, vagy éppen bévagynak ékeltetve 153

- §. 99. Tanácsal, kézzel és szerszámmal való segítség mikor a' fő és far mellett a' végtagok kezek vagy lábak elő estek 156
- §. 100. Tanácsal, kézzel, és szerszámmal való segítség a' köldök szinor rendetlenségeiben 156
- §. 101. A' Szülvíznek mesterséges eleresztéséről 158

Utolsóbb Szakasz.

A' Mesterséges Szülésekről;

Első Czikkely.

A' Mesterséges Szülésekről közönségesen.

- §. 102. Fő kötelességei a' Szülésznek, midőn rendetlen Szüléshez hivatott, vagy legalább olyanhoz melynek rendes folyamatja felől kételkedhetni 160
- §. 103. Fő kötelessége a' Szülésznek minnelötte valami nagy munkálat hoz vagy operációhoz fogna 162
- §. 104. Honnan tudhatja meg a' Szülész, ha valjon a' Szülés operatio nélkül véghez mehet é vagy nem? 163
- §. 105. A' Kezimunkás szülészségnek előjöheto esetekre való alkalmaztatása -

Má s o d i k C z i k k e l y .

Azokról a' nevezetesebb ap-
robb munkálatokról me-
lyek mind magokban
sokszor a' szülést mes-
terségesen elvégzik,
mind pedig a' nagyobb
szülmunkálatok mellett
előjöhetnek, és sokszor
előjönnek.

§. 106. Hogy kell a' szülés munkájának igen sebes folyamatját lassítani -	166
§. 107. Hogy kell az igen lassu szülése- ket sebesíteni -	169
§. 108. Némely jegyzetek a' nagyobb szü- lészi munkálatokban meg kíván- tato szülviz fokasztásra, és szülep elvétele -	170

H a r m a d i k C z i k k e l y .

Azokról a' szülészi nagy
munkálatokról melyek
leginkább szokásban
vagyunk, és a' melyekben
való ügyesség a' munkáló
mell-ülöket C z i m e z i .

§. 109. Kiterjedések és böcsek a' szülészi nagy munkálatoknak -	174
§. 110. A' Rendetlen lábszülésnek mes- terségesen való végbe vitele -	176
§. 111. A' Rendetlen far szülésnek mes- terségesen való elvégzettetése -	177
§. 112. A' szül emelő haszna mesterséges szülésekben -	—
§. 113. A' szülfogo hasznai, a' szülés munkájának mesterséges végben viteleiben -	179

§. 114. A' Fordításról	-	183
§. 115. A' Has és Császár metszésről	-	188

Negyedik Czikkely.

Azokról a' szülészeti nagy munkálatokról melyek kevésbe vagynak szokásban.

§. 116. Ezen munkálatokról közönséges fogantatok	-	191
§. 117. A' Fő furás és tsapolásról	-	192
§. 117. Az Eldarabolásról	-	194
§. 119. A' Szemérem Csont választás és metszésről (Synchondrotomia)	-	195
§. 120. Az Idétlenítésről	-	188
§. 121. A' Nádrapogácsának, a' nádrától mesterséges elválasztatásáról	-	200

Bibliographia.

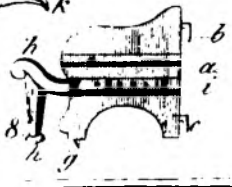
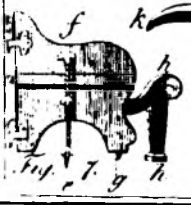
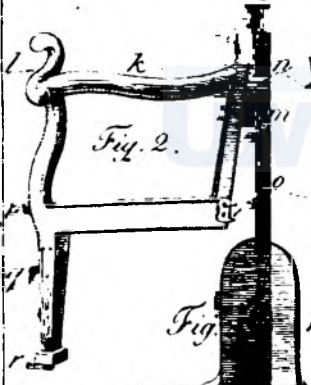
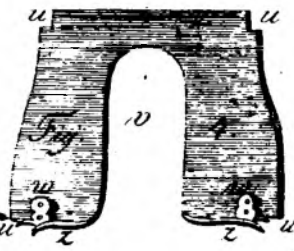
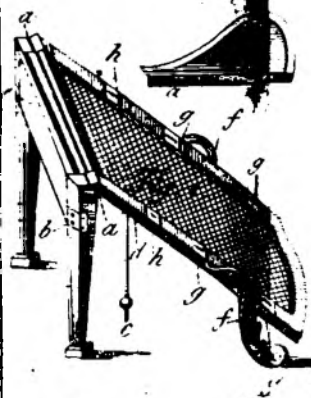
A.) Tanitto könyvek, Bévezetések, és Rendszerek a' szülésszégben	-	203
B.) Bévezető, és Tanitto szülészeti könyvek különösen	-	208
C.) Az orvosi szülésszég Literaturája és foglalatja közönségesen	-	218
D.) Szülészeti Jeltudománytanító Könyvek	-	227
E.) A' Szülészeti szerszámokról tanittok	-	—
F.) Külömbféle szülészeti vi'gálatokat adnak elő	-	228
G.) A' Bábáságot, és Bábákat különösön illető iratok	-	232
H.) A' szülésszég és az egész statusra, v. Polgári társaságra különös rendszerekben, és rövid rajzolatokban	-	234

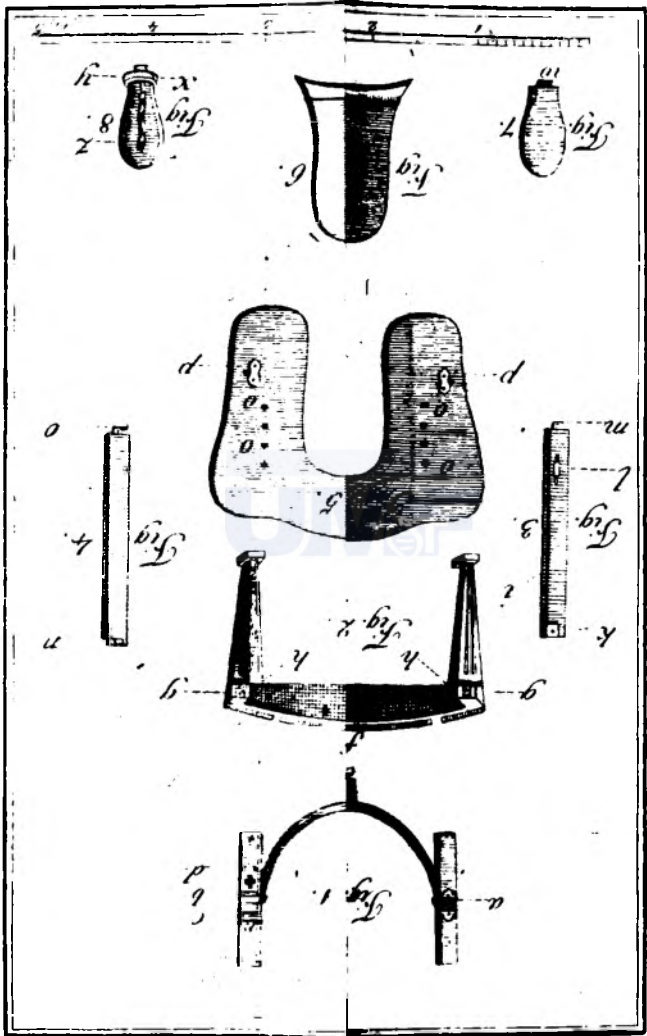
- I.) Különös időbeli írások gyűjteményi magáról a szülésségről, s azzal együt más ágairól az orvosi tudomány-
nak is - 236
- K.) Külömböző idő szakaszakbelé Iratok, melyek több ágazati mellett az orvosi tudománynak; a szülést segítő tudományt, és mesterséget is magokba foglalják. - 239

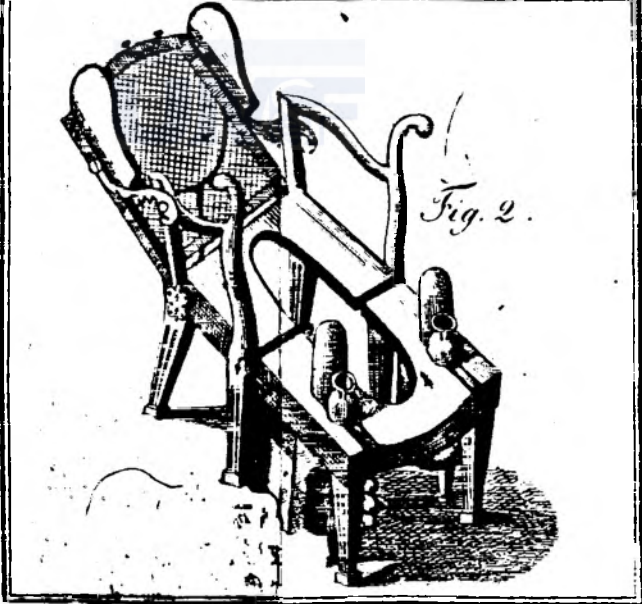
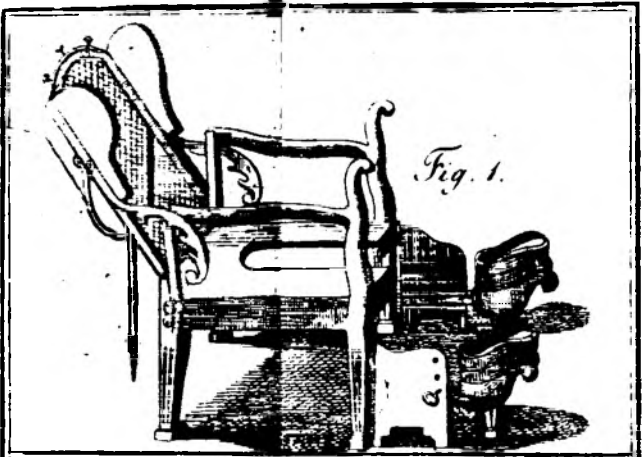

Nyomtatásbéli Hibák,

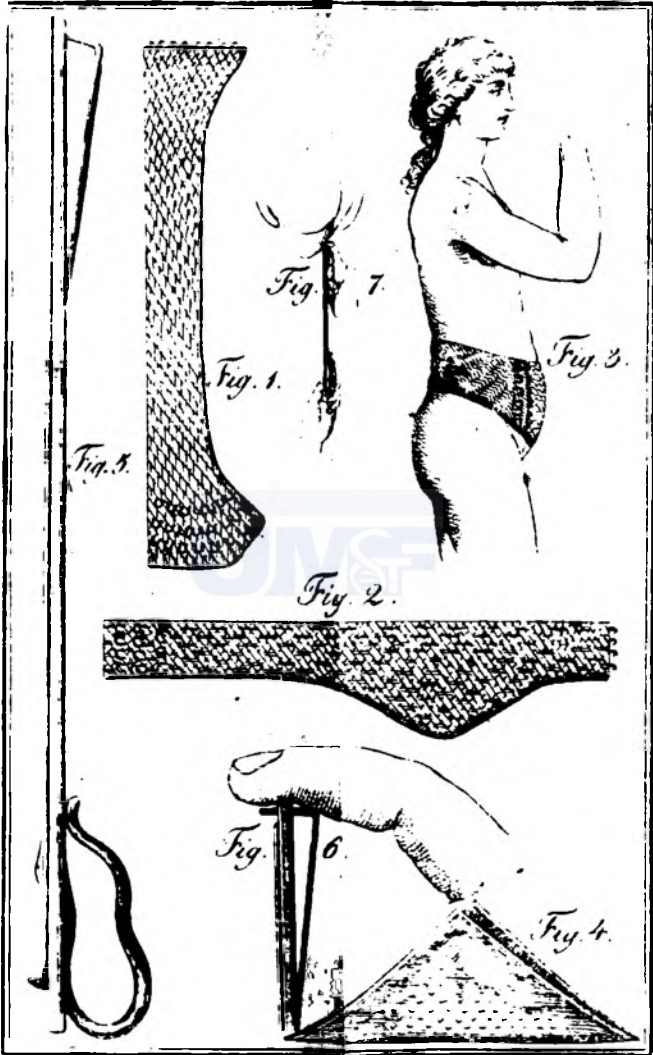
<i>Lap</i>	<i>Sor</i>	<i>Hibák</i>	<i>Jobbítások.</i>
5	— 15	álja'nak	áljanak.
18	— 25	nagságát	nagyságát
69	— 5	melyken	melyben
86	— 22	bénósban	bánásban
87	— 16	elmo'skoltaván	elmocskoltatván
103	— 20	lágycákak	lágycákak
—	— 24	hagyon	hagya
162	— 15	Fatéj'tinctura	Fahéj'tinctura
175	— 28	eique	exempligratia
—	— 28	Segitség	Segitség szükséges.
176	— 24	Nufett	Nufert
182	— 51	Nyughatattansága	Nyughatatlansága
—	— 32	festének	testének
174	— 30	Szerved	Szenved
161	— 14	melyekből	melyekről
204	— 26	Geburtskülfe	Geburtshülfe

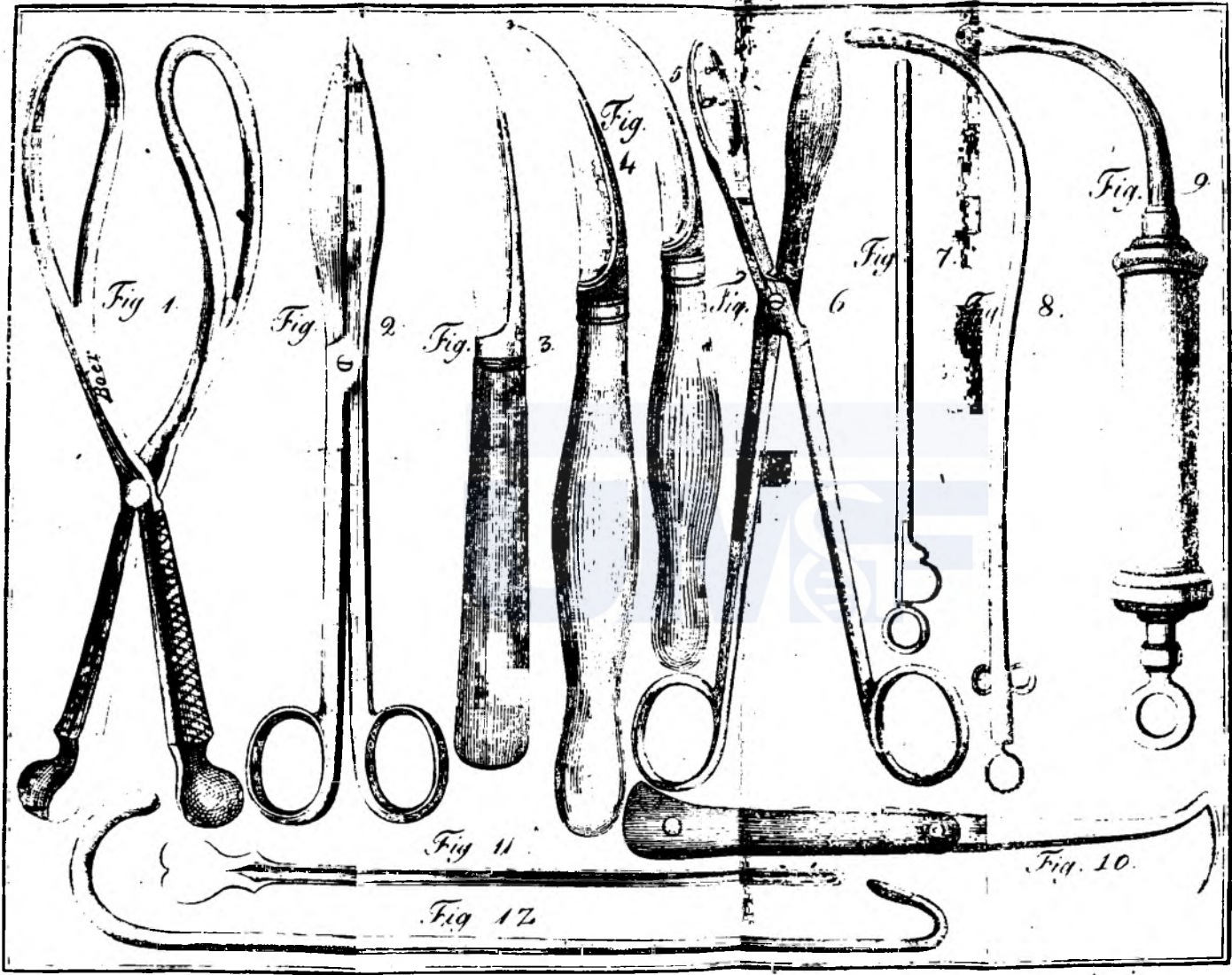

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

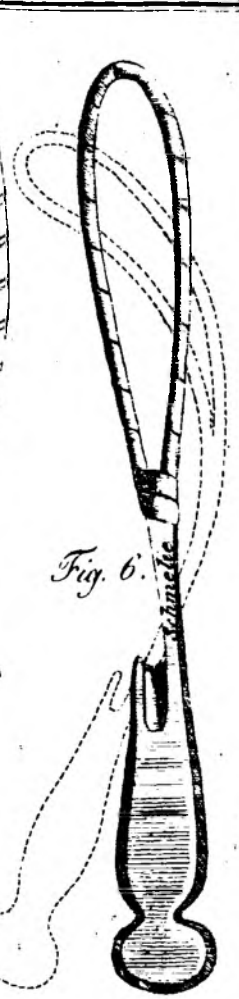
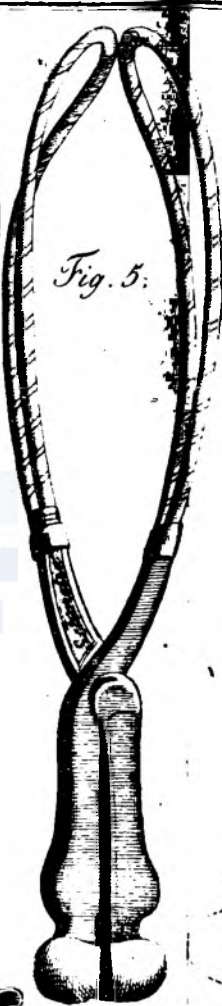
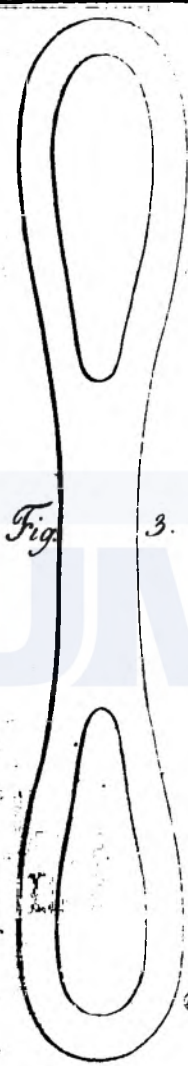
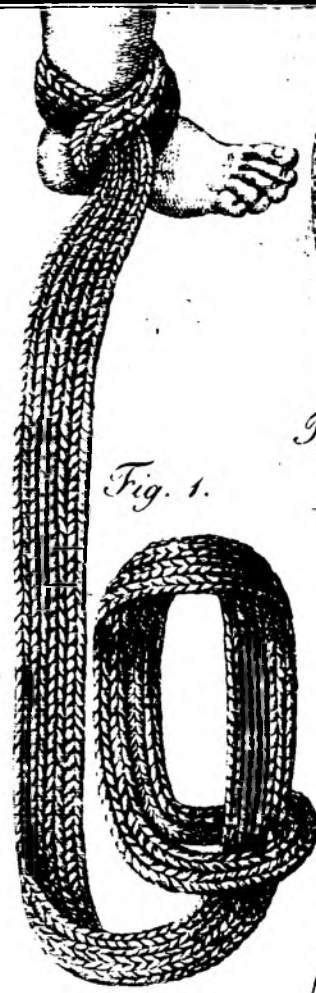
Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 12.

U & F

